

T.C.

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

**ADONİS'İN ŞİİRLERİNDE METİNLERARASILIK
YÖNTEMİ OLARAK GÖNDERGE**

Meryem BÜRKEK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Bilal TOLAN

Bingöl – 2024

T.C.
BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ADONİS'İN ŞİİRLERİNDE METİNLERARASILIK
YÖNTEMİ OLARAK GÖNDERGE

Meryem BÜRKEK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Bilal TOLAN

Bingöl – 2024

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	III
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ	I
TEZ KABUL VE ONAY	II
ÖNSÖZ	III
ÖZET	IV
ABSTRACT	V
KISALTMALAR	VI
GİRİŞ	1
A. Çağdaş Arap Şiiri	6
B. Çağdaş Suriye Şiiri	10

1. BÖLÜM

ADONİS'İN HAYATI VE EDEBİ KİŞİLİĞİ

1.1. Hayatı	13
1.2. Adonis'in Yaşadığı Sosyal ve Siyasi Çevre	20
1.3. Lübnan Yılları ve “eş-Şi'r” Dergisi	21
1.4. Baas Partisi'nin İktidarı ve Sosyalist Politikalar (1963 - 1980)	23
1.5. Paris Yılları ve Küresel Etkileşim (1980 - Günümüz)	24
1.6. Türkçe'ye Çevirilen Eserleri	24
1.7. Edebi Yönü	27
1.7.1. Şairliği	28
1.7.2. Etkilendiği Akımlar	34
1.7.3. Eleştirmenliği	36
1.7.4. Etkilendiği Kişiler	38
1.7.5. Şiirlerinde Tema	40

2. BÖLÜM

METİNLERARASILIĞIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ VE ADONİS'İN ŞİİRLERİNDE METİNLERARASILIK YÖNTEMİ OLARAK GÖNDERGE

2.1. Metinlerarasılığın Kuramsal Çerçevesi	44
2.2. Postmodernizm	51
2.3. Adonis'in Şiirlerinde Metinlerarasılık Yöntemi Olarak Gönderge	55
2.3.1. Dini Göndergeler	58
2.3.2. Tarihi Göndergeler	80
2.3.3. Mitolojik Göndergeler	89

2.3.4. Edebi Göndergeler	93
SONUÇ	97
KAYNAKÇA	100
İNTERNET KAYNAKLARI	108
ÖZGEÇMİŞ	109

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “*Adonis’in Şiirlerinde Metinlerarasılık Yöntemi Olarak Gönderge*” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

21/07/2024

Meryem BÜRKEK

TEZ KABUL VE ONAY

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Meryem BÜRKEK tarafından hazırlanan “*Adonis’in Şiirlerinde Metinlerarasılık Yöntemi Olarak Gönderge*” başlıklı bu çalışma, [07.11.2024] tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda *oybirliğiyle* başarılı bulunarak jürimiz tarafından *Doğu Dilleri ve Edebiyatı Anabilim Dalı*’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Ünvanı, Adı ve Soyadı)

Başkan	: Doç. Dr. Selman YEŞİL	İmza:
Danışman	: Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Bilal TOLAN	İmza:
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Ercan BARAN	İmza:

ONAY

Bu Tez, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun/...../202.. tarih ve sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Ünvanı Adı Soyadı

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Bir şairin şiirleri, ait olduğu toplumun kültürel, sosyal ve inançsal yapısının bir yansıması olarak kabul edilir. Bu bağlamda, Adonis gibi çağdaş Arap şiirinin önemli bir figürü olan şairin eserlerinde, Arap dünyasının derinlemesine işlemiş olan dinî inançların, kültürel birikimin ve mitolojik köklerin izlerine rastlanmaktadır. Özellikle din ve kültürün iç içe geçtiği Arap coğrafyasında, Adonis'in şiirlerindeki mitolojik, tarihsel, edebi ve dini göndergeler, Arap toplumunun kolektif bilinçaltını yansıtan önemli bir boyut oluşturur. Adonis, şiirlerindeki bu çeşitli göndergeler aracılığıyla, Arap kültürünün zengin kültürel mirasıyla kurduğu karmaşık bir diyalogu sanatsal bir dilde ifade eder.

Bu çalışma, Çağdaş Arap şiirinin önemli isimlerinden biri olan Adonis'in şiirlerini, bir metinlerarasılık yöntemi olan gönderge/gönderme bağlamında ele alıp incelemektedir. Ayrıca Adonis'in sanatsal mirasını ve onun edebi dünyasını daha derinlemesine anlamaya yönelik bir katkı sağlamayı hedeflemektedir. Adonis'in eserleri üzerine yapılan bu araştırmanın, çağdaş Arap edebiyatına ve şiirine ilgi duyan araştırmacılara ve öğrencilere faydalı olmasını umuyorum.

Tezimin hazırlanmasında katkı ve desteklerini esirgemeyen danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Bilal TOLAN'a en içten teşekkürlerimi sunarım. Onun değerli rehberliği ve bilgisi, bu çalışmanın şekillenmesinde büyük rol oynamıştır. Çalışmam boyunca beni sürekli motive eden ve destekleyen değerli hocam Dr. Ercan Baran'a alanında uzman değerli hocamız Doç. Dr. İbrahim Usta'ya da teşekkür ederim. Tez çalışmam sırasında bana destek olan aileme ve özellikle eniştem Turgut BAYIRKAN'a teşekkür ederim. Onların sabrı, anlayışı ve desteği olmadan bu çalışmayı tamamlamak mümkün olmazdı. Son olarak çalışmam boyunca bana ilham veren ve destekleyen herkese teşekkürlerimi sunarım.

21/07/2024

Meryem BÜRKEK

ÖZET

Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Özeti

Tez Başlığı	: Adonis'in Şiirlerinde Metinlerarasılık Yöntemi Olarak Gönderge
Tezin Yazarı	: Meryem BÜRKEK
Danışman	: Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Bilal TOLAN
Anabilim Dalı	: Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı
Bilim Dalı	: Arap Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı
Kabul Tarihi	:07.11.2024
Sayfa Sayısı	:109
Arap edebiyatı gerek nazım ve gerekse nesir türünde hayli geniş bir mirasa sahiptir. Özellikle şiir türünde Cahiliye döneminden günümüze kadar binlerce şair yetişmiş, çok kaliteli şiirler söylenmiş ve yazılmıştır. Arap edebiyatında yirminci yüzyılda yetişmiş ve önemli şiirler yazmış şairlerinden biri de daha çok Adonis adıyla bilinen Ali Ahmed Said Esber'dir. Adonis, geleneksel Arap şiirine yenilikçi ve yaratıcı bir yaklaşım getirerek, Arap edebiyatında değişiklikler yapmış bir şairdir. Adonis'in şiirlerinde sıkça rastlanan temalar arasında doğa, metafizik, mistik ve mitolojik unsurlar bulunmaktadır. Eserlerinde kullandığı imgeler, semboller ve metaforlar onun derin düşünce yapısını ve entelektüel birikimini yansıtır. Bu çalışma, çağdaş Arap şiirinin önemli isimlerinden biri olan Adonis'in şiirlerini, bir metinlerarasılık yöntemi olan gönderge bağlamında ele alıp incelemektedir. Çalışmanın giriş kısmında genelde Arap şiiri özelde ise Suriye şiiri hakkında birtakım genel bilgiler verilmiştir. Birinci bölümde Adonis'in hayatı ve edebi kişiliği ele alınmıştır. İkinci bölümde öncelikle metinlerarasılığın kuramsal çerçevesi hakkında bilgiler verilmiş ardından Adonis'in şiirleri, metinlerarası tekniklerin en sık kullanılanlarından biri olan gönderge yöntemi açısından ele alınmıştır. Çünkü şair, dini, tarihi, edebi ve mitolojik göndermeler yaparak, eski ve yeni metinler arasında bir diyalog kurar. Adonis'in şiirlerinde yer alan dini göndergeler, onun felsefi ve mistik yönlerini ortaya koyar. Çalışmada ayrıca şairin bu göndergeler vasıtasıyla şiirini, yapısal ve içeriksel açıdan nasıl zenginleştirdiği tespit edilmeye çalışılmıştır.	
Anahtar Kelimeler:	Çağdaş Arap Şiiri, Adonis, Metinlerarasılık, Gönderge, Postmodernizm.

ABSTRACT

Bingöl University Institute of Social Sciences Abstract of Master's Thesis

Title of the Thesis	: Reference as a Method of Intertextuality in Adonis' Poems
Author	: Meryem BÜRKEK
Supervisor	: Asst. Prof. Dr. Muhammet Bilal TOLAN
Department	: Eastern Languages and Literatures
Sub-field	: Arabic Language and Literature
Date	: 07.11.2024
Number of pages	:109
This thesis provides a comprehensive examination of the life, works, and themes explored in the poetry of Adonis (Ali Ahmad Said Esber), one of the foremost figures in modern Arabic poetry. It delves into the social and political contexts that influenced Adonis' intellectual development and the formation of his literary identity. The study emphasizes Adonis' innovative approach, which brings a modern perspective to traditional Arabic poetry. The themes frequently encountered in Adonis' poetry include elements of nature, metaphysics, mysticism, and mythology. The poet not only introduces an aesthetic innovation to Arabic poetry but also utilizes poetry as a tool for socio-cultural and political critique. The images, symbols, and metaphors he employs reflect his deep intellectual framework and accumulated knowledge. By showcasing how the concepts of postmodernism and intertextuality are applied in his poetry, Adonis reveals how poetry can be transformed both structurally and thematically. In this context, he establishes a dialogue between ancient and modern texts by incorporating quotations from religious and literary sources. The religious references in his poetry reveal his philosophical and mystical aspects. The study also addresses Adonis' role as a critic and his contributions to Arabic literature. It discusses his engagement with Western literature and how these interactions have influenced his poetry. The study highlights Adonis' contributions to Arab modernism and demonstrates his impact on modern Arabic poetry through the themes he explores in his work.	
Keywords:	Modern Arabic Poetry, Adonis, Intertextuality, Reference, Postmodernism.

KISALTMALAR

b.	: Bin/ibn
ev.	: Çeviren
ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
H�.	: Hazreti
vd.	: Ve diğ�erleri
thk.	: Tahkik edenler
ts.	: Tarihsiz

GİRİŞ

Şiir, insanlık tarihi boyunca duyguları ifade etmenin, düşünceleri paylaşmanın ve estetik bir deneyim sunmanın en etkili yollarından biri olmuştur. Bu nedenle, şiirin kökenini ve anlamını incelemek, hem dil hem de edebiyat açısından büyük önem taşır. Şiir kelimesinin Arapça kökenine baktığımızda, "şa‘ara (ش-ع-ر)" fiilinden türediğini görmekteyiz. Bu kök, "bildi", "kavradı" ve "anladı" anlamlarına gelmektedir. Geçmişten günümüze, “şiir” kelimesi “vezinli ve kafiyeli manzûm söz” anlamında kullanılmıştır. Şair ise, başkalarının bilmediği ve hissetmediği şeyleri hissettiği ve bildiği için bu isimle anılmaktadır. " şa‘ara " fiilinin bir diğer anlamı da "hissetti" şeklindedir.¹ Bu anlamlar dikkate alındığında, şiirsel bir metin, insanın içsel anlamlarını açığa çıkaran bir araçtır. Dolayısıyla, şiir, duygularla ilgili olayların ön bilgisini ifade eden bir kavramdır.

İnsan zihninin, duygularının ve dilsel yeteneklerinin gelişmiş bir yansıması olarak evrensel bir sanat dalı kabul edilen şiir, yalnızca somut zekânın değil, aynı zamanda soyut düşüncenin de bir ürünü olarak şairin olaylara, nesnelere ve kavramlara farklı bir bakış açısıyla yaklaşıp içsel duygularını dile getirmesine olanak tanır. Şair, derin bir duygu ve sezgi gücüne sahip olup, kelimeleri yalnızca birer ifade aracı olarak değil, hislerin yoğun anlamlarını taşıyan unsurlar olarak kullanır. Bu anlamda şiir, dilin sınırlarının ötesine geçerek duygu ve düşüncelerin aktarımında zengin bir ifade aracı hâline gelir.²

Arap şiirinde ise şiirin anlam dünyasında “his ve sezgi” merkezi bir rol oynar. Şiir kelimesi, incelikli bir sezgiye sahip olmayı, duygu yoğunluğunu ve estetik bir uyum içinde söz söyleme sanatını ifade eder. Arap şiirinde, anlam ve biçim arasındaki uyum, hayal gücü ve ilham gibi kavramlarla desteklenmiştir. Şiir, hissetmenin ötesinde, duyguyu düşünceyle bütünleştirerek, okuyucuya içsel bir yolculuk sunar. Bu yönleriyle Arap şiiri, hem bireysel hem de toplumsal hafızayı besleyen çok katmanlı bir yapı sunar.³

¹ İbn-i Manzûr, Muhammed b. Mukrim Cemaleddin el-Ensârî el-İfrikî, *Lisânü'l-'Arab* (Beyrut: Daru Sâdir, 1414), 8/89.

² Ferruh Kahraman, *Araplarda Şiir: Söz Medeniyeti* (Ankara: Fecr Yayınları, 1. baskı, 2023), 131.

³ Kahraman, *Araplarda Şiir*, 132.

Arap şiiri, kendi içinde farklı dönemlere ayrılır ve her dönemin kendine özgü özellikleri vardır. Cahiliye dönemi şiiri, Arap toplumunun kültürel ve sosyal yapısında derin bir yere sahiptir. Bu dönemde, şiir dilin estetiği, ritim ve kafiye gibi unsurlarla şekillenmiş; toplumun her kesiminde yankı bulan, ortak bir kimlik ve ifade aracı hâline gelmiştir. Bedevilerden şehirliyle, zenginlerden fakirlere kadar geniş bir kitle tarafından benimsenen şiir, yalnızca bireysel duyguları değil, aynı zamanda toplumsal olayları da yansıtarak halkın ortak belleğine katkıda bulunmuştur.

Cahiliye şiiri, “ince bir sezgiye sahip olma, estetik ve uyumlu bir söz söyleme sanatı” olarak tanımlanır. Kaside türü, bu dönemin en belirgin örneğidir ve bireysel duyguları toplumsal bir zeminde ifade eder. His ve sezgi, şiirin ana unsurlarını oluşturur; bu yönüyle Cahiliye şiiri, bireysel duyguları düşünceyle harmanlayarak okuyucuya derin anlam katmanları sunar. Şiirin temel unsurları arasında ritim (vezin-kafiye) ve duygusal yoğunluk önemli bir etkidir.⁴

İslamî dönemde Arap şiiri, Cahiliye dönemi geleneklerini sürdürürken yeni türlerin eklenmesiyle çeşitlenmiştir. Kaside gibi klasik türler varlığını korurken, özellikle Abbâsîlerde ve Endülüs'te halk şiirine dayalı, serbest ölçü ve halk diline yakın türler ortaya çıkmıştır. Bu yenilikler, şiirin estetik yapısını zenginleştirirken, gazel, fahriye ve mersiye gibi çeşitli konulara da yer verilmiştir. Böylece, İslamî dönem Arap şiiri hem geleneksel formları koruyup hem de yenilikçi türlerle zenginleşmiştir.⁵

Adonis (1930 -), hem İslam öncesi hem de İslam sonrası Arap şiirine derin bir hâkimiyete sahip, Arap edebiyatında önemli bir düşünür ve şairdir. 1983'ten beri Avrupa'da yaşayan Adonis, Avrupa kültürü, felsefesi ve şiirine de hâkimdir. Tasavvuf felsefesi üzerine kapsamlı çalışmaları olan Adonis, şiire 14 yaşında başlamış ve 1957'de Beyrut'ta yayımlanan *Şi'r* ve *Mavâkıf* dergilerinde Arap edebiyatını etkileyen yazılar yazmıştır. Arap şiirini ve dilini İslam öncesi ve sonrası olarak değerlendiren Adonis, Arapçanın dönemin baskın öğretileriyle evrildiğini savunur. Ona göre, İslam

⁴ Kahraman, *Araplarda Şiir*, 133-135.

⁵ Kahraman, *Araplarda Şiir*, 144-150.

öncesi dönemde Arap dili ve şiiri, dinamik ve günlük yaşamla iç içeyken, İslam sonrası dönemde daha çok açıklama işlevi kazanarak farklı bir yapıya bürünmüştür.⁶

Adonis, İslam öncesi dönemde şiirin Arapların tarih bilinci, hafıza ve hayal gücünün kaynağı olduğunu belirtir. Bu dönemde, cinlerin şairlere ilham verdiğine inanılırken, İslam bu anlayışı reddederek ilhamın Allah'ın vahyiyle geldiğini vurgular. Peygamberler, cinlerden değil, Allah'tan gelen vahiy ile yönlendirilmiştir ve bu nedenle “mecnûn” kavramından uzaktırlar. Adonis, İslam sonrası dönemde şiirin kurallarla sınırlandırılmasını eleştirir; ona göre şiir, duyguyu düşünce ve hayal gücüyle birleştiren özgür ve yaratıcı bir ifade alanı olmalıdır.⁷

Adonis, İslam'ın Arap şiirini daha steril, misyoner ve geçmiş odaklı bir yapıya dönüştürdüğünü, bu durumun ise şiirin yenilikçi ve yaratıcı potansiyelini kısmen sınırlandırdığını ifade eder. Ona göre, geçmişe bağlılık, iktidarın doğrularını koruma eğilimini doğurur ve bu durum şiirin özgün varoluş amacından bir miktar uzaklaşmasına neden olabilir. Adonis bununla birlikte İslam'ın, şiiri tamamen ortadan kaldıрмаğını; fakat anlamını ve işlevini yeniden şekillendirerek, onu kendi düzenine uyumlu hale getirdiğini düşünür ve bu dönüşümle birlikte, şiirin rolü estetik ve ifade alanında varlığını korurken, daha önceki derin anlatımından farklı bir yöne evrildiğini dile getirir.⁸

Vahiy, İslam öncesinde Arap diliyle var olan şiirsel zemini yeni bir hakikat anlayışıyla dönüştürür; son peygamberin getirdiği bu ilahi mesaj, edebi bir tebliğ olarak nihai, değiştirilemez ve insanlığa hitap eden biricik mesaj olarak kabul edilir. Buna karşın, İslam'ın ilk dönemlerinde şiir bir süre sessizliğe bürünse de, Emeviler döneminde yeniden eski konumuna kavuşarak özgürce gelişir. Bu dönemde şiir, dinî sınırlara bağlı kalmaksızın, farklı konularda da varlığını sürdürüp çeşitlenmiştir.⁹

Adonis'e göre, şiir, sadece duyguların ifadesi değil, aynı zamanda hakikati araştırma ve yeniden anlamlandırma sürecidir. Dinin belirli bir çerçeve sunduğu yerde, şiir, çoklu anlamları ve belirsizlikleri kabul ederek insanı düşüncenin farklı boyutlarına

⁶ Adonis, *es-Sâbit ve'l-Mutehavvil: Bahsun fi'l-İbdâ' ve'l-İttibâ' 'İnde'l-'Arab*, 1 (Beyrut: Daru's-Sâkî, 1994), 261; Zafer Ceylan, *Modern Arap Şiirinde Mito-Poetik İsyan* (Konya: Çizgi Kitabevi, 2019), 41-42.

⁷ Adonis, *Kitap-Hitap-Hakikat*, çev. Mehmet Hakkı Suçin (İstanbul: Everest Yayınları, 1. baskı, Ekim 2022), 32.

⁸ Adonis, *Kitap-Hitap-Hakikat*, 31.

⁹ Adonis, *Kitap-Hitap-Hakikat*, 40.

taşıır. Adonis için, şiir, duyguyu düşünceyle harmanlayarak insanı içsel bir yolculuğa davet eden yaratıcı bir keşif alanıdır.¹⁰

Arap şiirinde yenilik sürecinin başlamasına gelince, 19. yüzyılda Nahda olarak bilinen bir dönemde, Arap dünyasında kültürel miras ve geleneksel değerlere dönüş süreci, yaratıcı özgürlük ve yenilik arayışlarıyla yeniden şekillenmiştir. Nahda, Batı'daki bilimsel ve kültürel gelişmelerden etkilenerek Arap dünyasında entelektüel bir hareketin doğmasına neden olmuştur. Bu süreç, eski kültürel değerlerin yeniden değerlendirilmesi ve yeni fikirlerin benimsenmesi yoluyla hem kültürel hem de entelektüel bir yeniden doğuşu temsil etmektedir.¹¹

Nahda dönemi, Arap dünyasında bu tür yaratıcı ve yenilikçi ifadelerin ortaya çıkmasına olanak tanıyan bir dönem olmuştur. Bu dönemde, şehir-toplum işleri, pozitif-tabii hukuk ve cinsiyetçilik gibi sosyal, sivil ve hukuki özgürlükler yeniden tanımlanmıştır. Bu dönüşüm, İslam dünyasında hem entelektüel hem de kültürel bir devrim olarak kabul edilebilir.¹²

Yenileşme sürecinde Araplar, Batı'nın bilimsel ve teknolojik ilerlemelerinden esinlenerek toplumlarını dönüştürmeye çalışmışlardır. Bu süreçte, Batılı ülkelerin sömürgeci politikaları ve Arapların kimlik arayışları belirleyici olmuştur. Taha Hüseyin (1889-193) ve Salama Musa (1887-1958) gibi entelektüeller, Batılı fikirleri Arap dünyasına taşıyarak yenileşmeye katkıda bulunmuşlardır. Hüseyin, çeviriler yoluyla yeni fikirlerin yayılmasını sağlarken, Musa geleneksel düşünceye karşı radikal eleştiriler yaparak Batılı fikirlerin benimsenmesini savunmuştur. Bu dönemde Arap yazarlar, yenilikçi ve geleneksel değerler arasında bir denge kurma çabası içinde çeşitli zorluklarla karşılaşmışlardır.¹³

Taha Hüseyin, Arap edebiyatının yeniden canlanmasını Batı dillerini çalışmakla mümkün görmüş ve çeviriler yoluyla edebi reformları hızlandırmıştır. Yurtdışında edindikleri fikirlerle Arap klasik düşüncesine meydan okuyan yazarlar, klasik ile çağdaş arasındaki ayrımı belirginleştirmiştir. Salama Musa ise, geleneksel değerlere karşı çıkarak toplumda yenilikçi bir dalga yaratmaya çalışmış, halk için edebiyat

¹⁰ Adonis, *Arap Poetikası*, çev. İskender Özturanlı (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010), 66.

¹¹ Adonis, *Kitap-Hitap-Hakikat*, 40.

¹² Adonis, *Kitap-Hitap-Hakikat*, 41.

¹³ Jabra İbrahim Jabra, "Modern Arabic Literature and the West", *Journal of Arabic Literature* 2 (1971), 77, 79.

üretme çabasıyla öne çıkmıştır. II. Dünya Savaşı sonrası Batı ile artan siyasi ve kültürel farklılıklar, Arap edebiyatını Batı etkisinde şekillendirmiş ve genç nesiller Batı'nın yeniliklerini kendi kültürel ifadelerine uyarlamıştır.¹⁴

1910-1935 yılları arasında sanat dünyasında yaşanan yaratıcı patlama, Kübizm, Fütürizm ve Sürrealizm gibi akımlar ile Picasso, Kandinsky, Kafka ve Joyce gibi sanatçılar aracılığıyla dünya çapında sanat ve edebiyatın evrimini şekillendirmiştir. Bu küresel akımlardan etkilenen Arap edebiyatı da, Taha Hüseyin gibi figürlerin katkılarıyla yenileşme sürecini hızlandırmıştır. 1950'lere kadar Arap edebiyatı üzerindeki yabancı etkiler daha çok Fransızcayla sınırlıyken, 1950'lerden itibaren Anglo-Sakson yazarların, özellikle T.S. Eliot'un (1888-1965) etkisi belirgin hale gelmiştir. Eliot'un şiirleri, Arap şiirinde geleneksel kalıpları aşarak özgür ölçü ve düzyazıya geçişi teşvik etmiş, sembolik ve çok katmanlı diliyle Arap şiirine derinlik kazandırmıştır. *The Waste Land* gibi eserlerinde kullandığı semboller, Arap şairlerinin şiirlerinde çok yönlü ifade biçimlerine ilham olmuştur. Çağdaş Arap edebiyatının önde gelen isimlerinden Adonis, Eliot'un temalarından ve yenilikçi tekniklerinden ilham alarak Arap şiirine yeni bir boyut katmış; böylece Eliot'un sembolik dili, Adonis ve çağdaş Arap şairleri üzerinde kalıcı bir etki bırakarak Arap şiirinde yeni bir dönemin kapılarını aralamıştır.¹⁵

Adonis, geleneksel Arap şiirinin yeni dönemde tekrar yorumlanması gerektiğini savunur ve bu yaklaşımı, geleneksel formları yeni düşüncelerle harmanladığı şiirlerinde belirgin şekilde görülür. Adonis'in şiir anlayışında yenilik kavramı, şairin mevcut edebi ve kültürel sınırları aşarak kendisinden önce var olmayan bir şeyi ortaya koyması anlamına gelir. Şair, yalnızca yeni kelimeler kullanmakla kalmaz, aynı zamanda kelimeler ve nesneler arasında daha önce keşfedilmemiş bağlantılar kurar. Bu yaklaşımı, Adonis, geleneksel Arap şiirinin ötesine geçen bir poetik anlayış olarak benimser. Ebu Nuvâs, Ebu Temmâm, el-Mutenebbi ve el-Maarrî gibi büyük Arap şairleri de sadece geleneksel unsurları yeniden yorumlamakla kalmamış, dile ve anlatıya yeni boyutlar kazandırarak çağdaş Arap şiirine ilham vermiştir. Adonis'e göre

¹⁴ Jabra, "Modern Arabic Literature and the West", 77, 79.

¹⁵ Jabra, "Modern Arabic Literature and the West", 80-81.

yenilik, var olan kuralları aşarak belirlenen sınırların ötesine geçmek ve yeni ifade biçimlerini keşfetmeyi gerektirir.¹⁶

A. Çağdaş Arap Şiiri

Arap şiiri, klasik dönemden itibaren kafiye ve ölçüyle yazılmıştır; ancak çağdaş Arap şiirinde bu gelenekten uzaklaşma girişimleri 1940'larda başlamıştır. Fransız işgalinin ardından Batı kültürüyle etkileşim Mısır'da kademeli olarak artmış ve bu etkileşim şiire de yansımıştır. Geleneksel şiirin yapısı sorgulanmış, beyit formundan uzaklaşma çabaları öne çıkmıştır. 1940'ların sonunda Nâzik el-Melâike ve Bedr Şakir es-Seyyâb'ın serbest vezin şiirine geçişi bu arayışın önemli bir aşamasıdır. Adonis'in yaklaşımı ise dönemin şiirsel ve toplumsal değişimlerine paralel olarak farklı bir yol izlemiştir. Aynı zamanda, el-Âdâb dergisi etrafında şekillenen bir başka edebi hareket, Marksizm'den etkilenerek sanatın topluma hizmet etmesi gerektiğini savunmuştur. Bu yaklaşıma göre, edebiyat, toplumsal dönüşümün bir aracı olmalı ve yazarın eserleri toplumsal bir mesaj taşımalıdır.¹⁷

Çağdaş şiir, siyasi, sosyal ve fikri bir başkaldırı olarak, hilafet kültürüne karşı gelişmiş ve klasik şiirin reddedilmesi anlamında algılanmıştır. Bu bağlamda, Arap şiirinin tarihsel olarak sürekli siyaset ve din ile iç içe olduğunu ve bu durumun günümüzde de devam ettiğini anlarız. Arap modernitesinin başlangıcı, 1258 yılında Bağdat'ın düşmesiyle ve Haçlı seferleri ile başlamış, Osmanlı hâkimiyetiyle birlikte zirveye ulaşmıştır. 19. yüzyılın başlarından 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar Batı sömürgeciliği ve Batı kültürünün etkisiyle Arap modernitesi yeniden şekillenmiştir.¹⁸

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Arap toplumunun Batı ile ilişkilerinin hızla gelişmesi, Arap edebiyatında şiir ve nesir alanında yenileşme sürecini başlatmıştır. Bu sürecin somut sonuçlarını görmek için 20. yüzyılın başlarını beklemek gerekmiştir. 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Arap şiiri, konu ve içerik açısından klasik dönemden farklı bir yönelime girmiştir. Batı'da eğitim almış, Batı edebiyatını tanımış ve etkisinde kalmış Arap yazarların sayısı giderek artmaktaydı. Bu durum, Arap edebiyatının Batı ile hızlı bir şekilde bütünleşmesini sağlamıştır.¹⁹

¹⁶ Adonis, *Kitap-Hitap-Hakikat*, 35.

¹⁷ Muhammed Mustafa Bedavi, *el-Halîfiyye*, çev. Muhammed eş-Şevkânî (Cidde: en-Nâdî el-Edebî es-Sekâfî, 2002), 45.

¹⁸ Adonis, *Arap Poetikası*, 69.

¹⁹ Şeyho, *Târîhu 'l-âdâbi 'l-Arabiyye*, 347.

Çağdaş Arap şiiri, 20. yüzyılın başlarından itibaren Arap edebiyatında önemli bir dönüşüm sürecini temsil eder. Bu dönem, klasik şiirin formlarını ve temalarını yeniden değerlendirerek, günümüz dünyasının karmaşıklıklarını ve bireysel deneyimleri yansıtan yeni bir şiirsel ifade tarzı geliştirmiştir. Bu süreçte, sosyal ve politik değişimler, Batı edebiyatıyla etkileşimler ve kültürel yenilikler önemli rol oynamıştır.²⁰

Çağdaş Arap şiirinde bazı yazarlar, tamamen vezin ve kafiye vazgeçmek yerine, şiirde belirli değişiklikler yaparak yenilikçi şiire uyum sağlamayı tercih etmişlerdir. Bu serbest şiir stili, şairlerin duygularını ve düşüncelerini tam anlamıyla ifade etmelerine olanak tanımıştır. Bu akıma göre klasik şiir kalıpları, duyguların ve düşüncelerin aktarımında yetersiz kalmaktaydı. Bu eksikliği gidermek amacıyla serbest şiir düşüncesi geliştirilmiş ve bu akımın öncüleri arasında Adonis ile eşi Halide Sa'id yer almaktadır.²¹

Arap modernite poetikasını anlamak, tarihsel, sosyal, kültürel ve siyasal bağlamda ele almakla mümkündür. Bu poetika, Hicri ikinci yüzyılda, eşitlik ve adaleti savunan devrimci hareketlerle ve kültürel mirasın dini perspektiften değerlendirilmesiyle bağlantılı olarak gelişmiştir. Adonis, çağdaş Arap şiirini yenilikçi ve yaratıcı bir yaklaşımla ele alarak, onun sadece antik geleneklerin devamı değil, aynı zamanda mevcut sosyal ve kültürel bağlamda anlaşılması gerektiğini savunur. Ona göre çağdaşlık, şiirin içsel dinamiklerinden ve kültürel etkileşimlerinden beslenir.²²

Son elli yılda Arap şiiri, geleneksel ölçüden serbest vezin ve düzyazı şiirine doğru bir dizi değişim geçirmiştir. Bu aşamalı dönüşüm özellikle Adonis'in eserlerinde belirgin şekilde gözlemlenebilir. Adonis'in kelime dağarcığı klasik Arapçaya bağlı kalmakla birlikte, şiir ölçüsü geleneksel vezinden kademeli olarak uzaklaşmış ve oldukça özgün formlar denemiştir. Bu kişisel evrim, çağdaş Arap şiirinin genel dönüşümlerine duyarlı kalmıştır. Adonis'in kişisel yolculuğu, çağdaşlarının izlediği yol ile, özellikle de ölçü açısından, büyük bir benzerlik taşımaktadır. Adonis, çağdaş şiir okulunun önde gelen figürlerinden biri olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle, Adonis'in eserleri üzerinden çağdaş Arap şiirinde ölçünün gelişimini incelemek

²⁰ Salma Khadra Jayyusi (ed.), *Modern Arabic Poetry: An Anthology* (New York: Columbia University Press, 1987), 23, 25.

²¹ Mehmet Yalar, *Modern Arap Şiiri: Kavram - Kaynak - Yapı* (Bursa: Arasta Yayınları, 2003), 42, 45.

²² Adonis, *Arap Poetikası*, 67,71.

önemlidir. Bu evrim daha önce genel olarak incelenmişse de, son gelişmeler henüz derinlemesine analiz edilmemiştir.²³

Çağdaş Arap şiirinin önde gelen isimleri arasında Mahmud Derviş, Adonis, Nizar Kabbani ve Bedr Şakir es-Seyyab bulunmaktadır. Bu şairler, kişisel ve toplumsal deneyimleri, siyasi baskıları ve kültürel kimliği şiirlerinde işleyerek, Arap edebiyatında yeni bir söylem geliştirmişlerdir.

Adonis, çağdaş Arap şiirinin önde gelen temsilcilerinden biri olarak, Mısırlı şair ve edebiyat eleştirmeni Mahmûd Karnî ile yaptığı bir söyleşide, klasik Arap şiirinin günümüzde geçerliliğini yitirdiğini belirtmiştir. Adonis'e göre çağdaş şiirde bireycilik ve benlik, şair için kişisel bir savaş alanı olarak kabul edilmelidir. Adonis, çağdaş Arap şiirinin, klasik şiirin ana temaları olan kabile, çöl hayatı, siyaset ve düzenin sesinden uzak durması gerektiğini vurgulamaktadır. Ona göre, Arap şiirinin duraklama dönemine girmesinin nedeni, şiirin kişilik veya kimlik eksikliğidir. Bu durum, şiirin öznel olamaması ile ilişkilidir ve Arap şiirinin özgün bir tür olarak kabul edilememesine yol açmaktadır.²⁴

1950 sonrası Arap şiiri, T.S. Eliot'un "The Waste Land" gibi yenilikçi eserlerin etkisiyle dönüşüme uğramıştır. Eliot'un mitleri şiirin alt katmanlarına yerleştirme yöntemi, Arap şairlerinin sembolizme yenilikçi bir yaklaşım geliştirmesine yol açmıştır. Ani geçişler, parodiler, kasıtlı yanlış alıntılar ve çokdilli kullanım gibi teknikler, Arap şiirinde yeni stil ve retorik olanaklarını ortaya çıkarmıştır. Bu sayede, farklı kültürel ve dini referansların bir arada kullanılması, Arap şiirine derinlik ve karmaşıklık katmış, daha önce görülmemiş bir çeşitlilik sunmuştur.²⁵

Çağdaş Arap şiirinde serbest vezin, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde önemli bir yenilik olarak ortaya çıkmıştır. 1940'lı yıllardan itibaren, şairler prosodi ve kafiye unsurlarından kurtulmak için çaba göstermişlerdir. Bu dönemde Adonis ve diğer bazı şairler, serbest şiirin gelişiminde öncülük etmişlerdir. Serbest vezin, Arap şiirinde önemli bir değişim oluşturarak, geleneksel kalıplara yeni bir bakış açısı katmıştır.²⁶

²³ Salam Diab Duranton, "L'évolution de la métrique dans la poésie arabe contemporaine. L'exemple d'Adonis", *Bulletin d'études orientales* 59 (2010), 61, 75.

²⁴ Nurullah Yılmaz, "Modern Arap Şiirinde Düşünsel Boyut", *Doğu Esintileri* 6 (2017), 255.

²⁵ Jabra, "Modern Arabic Literature and the West", 76, 91.

²⁶ Jabra, "Modern Arabic Literature and the West", 88,90.

1950 sonrası Arap şiirinin temel özellikleri arasında dil ve anlatımda yenilikçilik, mit ve sembolizmin yoğun kullanımı, kültürel ve dini referans çeşitliliği ile teknik ve retorik zenginlik yer alır. Arap şairler, modern bir hava katmak için dilde yenilikçi teknikler kullanmış, serbest nazım, uyaklı nazım ve çokdillli kullanımlarla şiirlerinde çeşitliliği artırmıştır. Mitolojik figürler ve sembollerle evrensel temaları işlerken, kültürel miraslarını yansıtmış; Temmuz ve Mesih gibi figürleri sıkça kullanmışlardır.²⁷

Şilili şair Pablo Neruda, İspanyol şair Garcia Lorca ve İngiliz şair Edith Sitwell gibi Batılı şairler, özellikle sol kanat Arap şairleri üzerinde büyük etki bırakmıştır. Neruda'nın etkisi, Arap şiirinin ideolojik ve politik açıdan dönüşümüne katkı sağlamış; Lorca'nın popülerliği ise duygusal yoğunluk ve folklorik unsurlara olan ilgiyi artırmıştır. Sitwell'in anti-savaş şiirleri el-Sayyab gibi şairleri etkileyerek çağdaş Arap şiirini küresel meselelere de duyarlı hale getirmiştir. Bu Batılı etkiler, Arap şiirinde yeni temalar, imgeler ve form dinamikleriyle yenileşme sürecini hızlandırmıştır.²⁸

Günümüz çağdaş Arap şairleri, şiirde derin fikirlerin evrensel şiir anlayışında etkili olduğunu ve karşılıklı fikir değişimini teşvik ettiğini düşünmektedir. Çağdaş Arap şiiri, dünyayı ve eşyayı yeniden gözden geçirme, sabit fikirleri sorgulama ve tarihsel gelişmeleri keşfetme işlevini üstlenir. Bu süreçte, demokratik ve kültürel bir bağlamda şiir yazmak önemlidir.²⁹

Adonis'e göre, şiir, yerleşik kalıplardan sıyrılarak sürekli bir yenilik arayışı içinde olmalıdır. Günümüzde şiir, eski değerlerini kaybetmiş ve bu değerleri yeniden kazanmak adına yeni bir ifade biçimi geliştirmek zorundadır. Şairler, geleneksel değerlerden uzaklaşarak yenilikçi bir güçle şiirin özgünlüğünü korumalıdır. Adonis, şiirin bu süreçte siyasi ve milli anlamda kullanılmasının önemine vurgu yaparken, politik ve ideolojik araçlar haline getirilmesinin, şiirin gerçek değerinden sapmasına yol açabileceğini belirtmektedir. Şiir, insanın en yüksek ifade biçimlerinden biri olarak derin anlamlar taşımakla kalmayıp, günümüz dünyasının gereksinimlerine de yanıt

²⁷ Jabra, "Modern Arabic Literature and the West", 82.

²⁸ Jabra, "Modern Arabic Literature and the West", 83.

²⁹ Yalar, *Modern Arap Şiiri: Kavram - Kaynak - Yapı*, 50,52.

vermelidir. Ayrıca, bireysel özgürlüğü ve yaratıcı ifadeyi yansıtarak toplumsal dönüşümlere katkı sağlaması gerektiğini savunmaktadır.³⁰

Adonis'in yenilikçi şiir anlayışına göre, çağdaş Arap şiiri, geçmişten günümüze önemli bir evrim geçirmiştir ve klasik Arap şiir geleneği artık geçerliliğini yitirmiştir. Adonis, çağdaş şiirin temel öğeleri olarak "ferdiyetçilik" ve "benlik" kavramlarını ön plana çıkararak, günümüz Arap şiirinin kabile hayatı, çöl yaşamı, siyaset ve düzen gibi eski temaları geride bırakması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu temalar, Arap şiirinin duraklama dönemine girmesine ve toplumsal belirsizliklerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Ayrıca, çağdaş Arap şiirinin özgünlük arayışında olduğunu ve bu yolculuğun henüz tamamlanmadığını düşünmektedir. Şiirde ve dilde kimlik oluşturma, yeilçilik açısından kritik bir öneme sahip olduğunu belirtmektedir.

Adonis, Kabbani (1923-1998), Bedir Şâkir es-Seyyâb (1926-1964) ve Nâzik el-Melâike (1923-2007) ve gibi şairler, Arap şiirine yeni bir bakış açısı kazandırarak edebi sahada önemli bir yer edinmişlerdir. Bu şairlerin eserleri, yalnızca Arap dünyasında değil, aynı zamanda uluslararası alanda da geniş bir hayran kitlesi tarafından ilgiyle takip edilmektedir.³¹

B. Çağdaş Suriye Şiiri

Çağdaş Suriye şiiri, 20. yüzyılın başlarından itibaren önemli gelişmelere sahne olmuş, özellikle sosyal, politik ve kültürel değişimlerle şekillenmiştir. Bu şiir hareketi, hem içerik hem de biçim açısından geleneksel Arap şiirinden önemli farklılıklar göstermektedir. Çağdaş Suriye şairleri, Batı edebiyatı ile etkileşim içinde olmuş ve bu etkileşim sonucunda yenilikçi ve deneysel şiir biçimlerine yönelmişlerdir.³²

Çağdaş Suriye şiirinin kökenleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerine ve Suriye'nin Fransız mandası altındaki yıllarına dayanmaktadır. Bu dönemde, Arap dünyasında genel bir edebi canlanma ve yenileşme hareketi başlamıştır. Özellikle Şam

³⁰ Adonis, *Kitap-Hitap-Hakikat*, 54.

³¹ Muhammed 'Âbid el-Câbirî, *Arap Aklının Oluşumu*, çev. İbrahim Akbaba (İstanbul: İz Yayıncılık, 1997), 15.

³² İbrahim Usta, *Modern Suriye Şiiri, Edebi Akımlar ve Temsilcileri*, (Ankara: Araştırma Yayınları, 2018), 25-28.

ve Halep gibi büyük şehirlerde edebi topluluklar ve dergiler ortaya çıkmış, bu da şiirsel ifadenin çeşitlenmesine olanak tanımıştır.³³

1940'lar ve 1950'ler, çağdaş Suriye şiirinin gelişiminde kritik yıllar olmuştur. Bu dönemde, İkinci Dünya Savaşı'nın etkileri ve Arap milliyetçiliğinin yükselişi, şiirlerde önemli temalar haline gelmiştir. Şairler, toplumsal adalet, özgürlük ve bireysel kimlik arayışı gibi konuları işlemeye başlamışlardır. Bu dönemde serbest şiir (şiir-i hür) ve düzyazı şiir (şiir-i mensur) gibi yeni biçimler denemiştir.³⁴

1960'lar ve 1970'ler, Arap dünyasında büyük siyasi ve sosyal değişimlerin yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde, Arap milliyetçiliği, sosyalizm ve Filistin sorunu gibi temalar şiirde yoğun bir şekilde işlenmiştir. Adonis, bu dönemde çağdaş Suriye şiirinin en önemli isimlerinden biri olarak öne çıkmıştır. Adonis, hem şiirlerinde hem de edebi eleştirilerinde yenilikçi ve çağdaş bir yaklaşım benimsemiştir.³⁵

1980'ler ve 1990'lar, çağdaş Suriye şiirinde daha lirik ve duygusal bir üslubun hâkim olduğu yıllardır. Nizar Kabbani, bu dönemin öne çıkan şairlerinden biridir. Kabbani'nin şiirleri, özellikle aşk ve kadın hakları temalarıyla dikkat çekmiştir. Onun lirik ve duygusal üslubu, Arap dünyasında geniş bir okur kitlesi bulmuş ve şiirleri birçok dile çevrilmiştir.³⁶

21. yüzyılın başları, çağdaş Suriye şiirinde yeni bir dalganın oluşmasına tanıklık etmiştir. 2011'de başlayan Suriye İç Savaşı, şairler için yeni bir tema kaynağı olmuştur. Bu dönemde, savaşın yıkıcılığı, mülteci krizi ve insan hakları ihlalleri gibi konular şiirlerde işlenmiştir. Şairler, savaşın getirdiği acıları ve direniş ruhunu eserlerinde dile getirmişlerdir.³⁷

Çağdaş Suriye şiiri, zengin temaları ve yenilikçi biçimleriyle Arap edebiyatının önemli bir parçasını oluşturur. Adonis ve onun gibi şairler, bu şiirin ulusal ve uluslararası alanda tanınmasına büyük katkıda bulunmuşlardır. Suriye'nin tarihi ve sosyo-politik dinamikleri, yeni şiirin biçimlenmesinde belirleyici olmuştur. Çağdaş

³³ Hilary Kilpatrick, *Making the Great Book of Songs: Compilation and the Author's Craft in Abû l-Faraj al-Isbahânî's Kitâb al-Aghânî* (New York: Routledge, 2003), 352.

³⁴ Salma Khadra Jayyusi, "Trends and Movements in Modern Arabic Poetry," *Journal of the American Oriental Society* 100 (1980): 142.

³⁵ Pierre Cachia, *An Overview of Modern Arabic Literature* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 1990), 256.

³⁶ Cachia, *An Overview of Modern Arabic Literature*, 258.

³⁷ Cachia, *An Overview of Modern Arabic Literature*, 260.

Suriye şiiri, hem geleneksel Arap edebiyatına hem de küresel edebi akımlara önemli katkılar sunmaya devam etmektedir.³⁸

³⁸ Usta, *Modern Suriye şiiri, Edebi Akımlar ve Temsilcileri*, 27.

1. BÖLÜM

ADONİS'İN HAYATI VE EDEBİ KİŞİLİĞİ

Çağdaş Arap şiirinin öncülerinden biri olan Adonis'in şiirleri kadar kişisel hayatı ve edebi kişiliği, Arap dünyasının tarihini ve kültürünü anlamak için önemli bir bakış açısı sunar. Bu bölümde, şairin kırsal bir köyden çıkıp dünya çapında tanınan bir şair olmasından tutun da şarlılığı, edebi kişiliği ve eserlerine kadar uzanan ilham verici hikâyesini inceleyeceğiz.

1.1. Hayatı

Adonis, 1 Ocak 1930'da Suriye'nin Jableh şehrine bağlı Kasabin köyünde doğmuştur. Kassabin, çiftçilerin yaşadığı küçük ve sıradan bir köy olarak bilinirdi. Adonis'in babası ve annesi de çiftçilikle uğraşan kişilerdi. Babası, çiftçiliğin yanı sıra Arap diline ve Arap şiirine derin bir hakimiyeti olan azimli ve başarılı bir insandı. Adonis, çiftçilikle uğraşan bir aileden geliyordu ve erken yaşlarda resmi eğitimden mahrum kalmıştı. On üç yaşına kadar hiç araba, elektrik veya telefon görmemişti. "Nasıl olup da bu kadar farklı bir insana dönüştüğümü her zaman merak ediyorum; bu, neredeyse mucizevi bir değişimdi." şeklinde ifade etmiştir." On üç yaşına kadar okula gitmemiş olan Adonis, babasından Kur'an-ı Kerim'i ve birçok eski Arap şiirini ezberlemiştir.³⁹

Adonis'in babası, Arap dili ve şiirine dair yüksek bir yetkinliğe sahip olup, aynı zamanda din ve fıkıh konularında derin bir bilgiye sahipti. Bu birikimi, onu toplum içinde büyük bir saygınlığa kavuşturmuş ve çevresinde şeyh olarak kabul edilmesine yol açmıştır. Ailesi, mütevazı bir yaşam tarzı benimsemiş olup, maddi varlık açısından herhangi bir sahiplikten yoksundu; hatta oturdukları eve bile sahip değillerdi. Adonis, bu sade ve yoksul atmosferde büyümüş, çocukluk yıllarını Arap şiiri ve özellikle Abbâsî dönemi şiirine odaklanarak geçirmiştir. Özellikle El-Mütenebbi (915-965), Eş-Şerif Er-Radi (970-1015) ve Ebû Temmâm (öl.845) gibi büyük şairlerin eserlerini incelemiş, bu şiirsel mirasa dair derinlemesine bir kavrayış geliştirmiştir. Kasabin'in doğal manzaraları, çevresel ve toplumsal koşulları ile pastoral yapısı, Adonis'te mistisizme yönelik bir ilgi uyandırmıştır. Ancak, onun mistik anlayışı, daha çok gözle görülenden çok, madde dünyasıyla ilişkilendirilen bir yaklaşım olmuştur; yani burada

³⁹ Adonis, *New York'a Mezar*, çev. Özdemir İnce, (İstanbul: Can Yayınları, 2012), 17.

söz konusu olan, “iki dünyanın birliği” anlayışıdır. Bu yaklaşım, Adonis’in şiirlerinde hem içeriksel hem de sezgisel bir biçimde belirginleşmiş, onun estetik dünyasında önemli bir yer tutmuştur.⁴⁰

Adonis, ilk şiirlerini on yedi yaşında yazmaya başlamıştır. 1944 baharında, Suriye Cumhurbaşkanı Şükri el-Kuvvetli'nin bölgeyi ziyareti sırasında, Adonis, başkanın önünde okuduğu vatansever bir şiirle dikkat çekmiş ve bu şiir, devlet yetkililerince takdir edilmiştir. Bu takdirin ardından, Adonis, devlet tarafından masrafları karşılanarak Tartus'taki Fransız laik okuluna gönderilmiştir. Bu gelişme, Adonis'in sadece bölgesel anlamda değil, aynı zamanda toplumsal anlamda da tanınmasına ve öne çıkmasına zemin hazırlamıştır. Adonis, o dönemi şu şekilde ifade etmiştir:

*“Başkan, beni öperek ne istediğimi sordu. Ben de okumak istediğimi söyledim. Başkan, masrafları kendilerine ait olacak şekilde bir okula kaydımın yapılacağını ve on gün içinde dönüş yapılacağı bilgisini verdi. Bu, benim için tarihi bir andı. Başkanla vedalaşıp köye döndüğümde, okuduğum şiir gazetelerde yayımlandı ve artık köylülerin ve insanların konuştuğu biri olmuştum.”*⁴¹

Bir hafta sonra, Adonis, Cumhurbaşkanı'ndan bir mektup almış ve Tartus'taki bir liseye kaydının yapıldığı bildirilmiştir. Bu gelişme üzerine, Adonis, kaydının yapıldığı okula gitmesi için davet edilmiştir. Üç yılını burada geçirdikten sonra, Latakia'da bir devlet okuluna geçiş yapmış ve on iki yıllık eğitimini beş yıl gibi kısa bir sürede tamamlamıştır. Latakia'da bulunduğu ilk yıl, siyasi etkinliklere katılmış ve Fransız kuvvetlerine karşı gösteriler düzenlemiştir. Aynı dönemde, ilk şiirlerini yayımlamaya başlamış ve 1950 yılında Şam Üniversitesi'ne kabul edilmiştir. Yerel gazete ve dergilerde yazılarına devam etmiş, bu süreçte Arap şiirinin biçimini yenileme çabasına girişmiştir.⁴²

Adonis, mezuniyetinin ardından öğrenci hareketinin lideri olarak dikkat çekmiştir. Fransız okulunun kapanmasının ardından ulusal bir ortaokula katılan Adonis, burada da akademik başarı göstermiştir. Arap dili ve edebiyatını öğreten profesörlerinin çoğundan daha fazla bilgiye sahip olduğunu düşünerek, Arap dili ve

⁴⁰ Adonis, *New York'a Mezar*, 18-19.

⁴¹ Usta, *Modern Suriye Şiiri, Edebi Akımlar ve Temsilcileri*, 174.

⁴² Adonis, *New York'a Mezar*, 17.

edebiyatı yerine felsefe bölümünü tercih etmiştir. 1954 yılında öğrenimini tamamlayan Adonis, Şam Üniversitesi'nden felsefe ihtisası yaparak mezun olmuştur. Ardından, Adonis, Şam Üniversitesi'nde "Arap mistisizmi" üzerine yüksek lisans yapmıştır.⁴³

1954 yılında askerlik hizmetine katılan Adonis, ardından örgütsel olarak ayrıldığı Suriye Sosyal Milliyetçi Partisi'ne olan bağlantısı nedeniyle yargılanmadan bir yıl hapis yatmıştır. 1955 yılında, Suriye'nin neredeyse bütün Ortadoğu'ya yayılmasını savunan Suriye Halk Partisi'ne katılmıştır. Bu üyeliğini şu sözlerle ifade etmektedir: *"Katıldığımda henüz 14-15 yaşlarında olan bir çocuktum. Daha sonra 'İdeoloji sanata karşıdır.' sözünü hem şair hem de siyasetle meşgul olamayacağını söyleyip partiden ayrılmış, bir daha da hiçbir kuruluşa üye olmamıştır.*⁴⁴

Şiirleri, *El-Kaysara* ve *Apollo* gibi dergilerde yayımlanmış ve geniş bir okuyucu kitlesine ulaşmıştır. O dönemde, Adonis takma adıyla tanınan şair, *El-İrşad* adlı günlük gazeteye şiirlerini göndermiş, ancak gazete yetkilileri tarafından reddedilmiştir. Ardından, şiirlerini yeniden göndermiş ve bu sefer olumlu geri dönüşler almıştır. Bir sonraki şiiri, derginin ilk sayfasında, altında *"Profesör Adonis'ten ofisimizi ziyaret etmesini istiyoruz"* şeklinde küçük harflerle bir notla yayımlanmıştır. Dergi yetkilileri, daha önce reddettikleri şiirlerin aslında Adonis'e ait olduğunu öğrendiklerinde büyük bir şaşkınlık yaşamış ve önceki kararlarını pişmanlıkla karşılamışlardır.⁴⁵

Adonis ise bu durumu şu sözleriyle ifade etmektedir:

"Ali Ahmed Said Esber adlı bir köylü genci olarak, derinlemesine toprağıma bağlı bir yaşam sürüyordum. Ancak içimde "sonsuz sayıda adı olduğunu" hissediyordum. 1947 yılıydı, şiirler ve denemeler yazıp aile adımla imzalayarak gazetelere gönderiyordum. Ne yazık ki, bu eserlerim ne yayınlanıyor ne de yanıt alıyordu. Bir gün bir dergide, aşkı simgeleyen Adonis ve onu öldüren yaban domuzu efsanesini okudum. Bu hikâye beni derinden etkiledi ve kendimi bu trajik figürle özdeşleştirdim. Bir süre önce reddedilen bir şiirimi Adonis adıyla yeniden gönderdim. Bu sefer, şiirim hemen yayınlandı. İkinci şiirim de aynı isimle hemen kabul edildi. Üçüncü şiirim de yayınlandığında, gazetede şu ilan yer aldı: "Bay Adonis'in

⁴³ Usta, *Modern Suriye Şiiri*, 175.

⁴⁴ Usta, *Modern Suriye Şiiri*, 242.

⁴⁵ Kâmil el-Yesû'î, Ab Robert B. *A'lâm el-Adab el- 'Arabî el-Mu'âsir: Sîr ve Sîr Zâtîyye*. Cilt 1: Abâze - el-Sebî'î (Beyrut: 'Âlem el-Arabî el-Mu'âsir, 1996), 240.

gazetemize gelmesi rica olunur.” *Gazeteye köylü elbiselerimle gittiğimde, kimse benim Adonis olduğuma inanmak istemedi. Adonis adında birinin çekingen ve köylü görünümlü biri olabileceğini düşünemiyorlardı. Ancak bu ad bana şans getirdi ve o zamandan beri gerçek adım haline geldi. Bugün annem bile bana Adonis diye hitap ediyor.*”⁴⁶

1950'lerin başlarından itibaren Adonis, şiirlerini Said Takieddine'ye göndermeye başlamış ve Takieddine'nin(1919-2002) aracılığıyla 1950-1951 yılları arasında eserlerini *El-Adab* isimli edebiyat dergisinde yayımlatmıştır. Bu dönemde, Arap şiirinin çeşitli sorunlarını ele almak ve bazı hipotezleri çürütmek amacıyla özellikle *En-Nehar* dergisinde haftalık kültürel yazılar kaleme almıştır. Adonis, bu konuları aynı zamanda *Şiir* dergisi gibi diğer platformlarda da tartışarak, Arap şiirine dair eleştirel düşüncelerini geniş bir okuyucu kitlesiyle paylaşmıştır.⁴⁷

Daha sonra, benzer düşüncelerini *El-Ceride* ve *Lisan el-Hal* gibi dergilerde yayımlamaya devam eden Adonis, Arap mücadelesinde önemli bir figür olan merhum Riyad Taha (1921-2002) ile çalışmaya başlamış ve kültür bölümünden sorumlu olarak haftalık kültürel düşünce yazıları kaleme almıştır. Adonis, yetmişli yılların başlarına kadar bu dergide editörlük yapmış ve yazılar yazmıştır. Adonis'in kültürel katkıları arasında, *Es-Safir* gazetesinin kültür bölümünde de önemli bir yeri bulunmakta olup, kültür alanındaki son yazısını *Uluslararası Arap Günü* dergisi olan *Kültür Gazetesi*'nde yayımlamıştır.⁴⁸

1956 yılında serbest bırakılmasının ardından, Adonis, Suriye'den Beyrut'a kaçmış ve burada 1957 yılında, Suriye-Lübnanlı şair Yusuf el-hal (1926-1987) ile birlikte *Şi'r* (Şiir) dergisini yayımlamaya başlamıştır. Derginin amacı, modernizm, serbest şiirin gelişimi ve düzyazı şiiri konularında Arap şiirine yön vermek, Arap şiirini kısıtlayan geleneksel kalıplardan kurtarmak ve yabancı etkilere açmak olmuştur. *Şi'r* dergisi, çağdaş Arap şiirinin sorunlarını incelemeyi ve yeni Arap şairlerini tanıtmayı hedeflemiş, aynı zamanda Arap şiirinde büyük bir dönüşüm yaratmayı amaçlamıştır. Bu dergi, hem Doğu hem de Batı'da geniş bir etkileyici alan yaratmış ve Arap şiirinde önemli bir değişim sürecine zemin hazırlamıştır.⁴⁹

⁴⁶ İzdiham (İZD), “Adonis Röportajı” (Erişim 14 Nisan 2024).

⁴⁷ el-Yesû'î, *A'lâmu'l-edebi'l-'arabiyyi'l-mu'asır*, 241.

⁴⁸ el-Yesû'î, *A'lâmu'l-edebi'l-'arabiyyi'l-mu'asır*, 242.

⁴⁹ Adonis, *Ha Ente Eyyuha al-Vaqt: Sıra Şi'riyye Sekâfiyye* (Beyrut: Dâr al-Âdâb, 1993), 30.

1968 yılında, edebi olgunluğa ulaşan Adonis, *Mevakif* adlı aylık dergiyi yayımlamaya başlamıştır. Derginin ilk sayısında, yazarlar ve şairlerin katkılarıyla hazırlanan sunuş yazısında, *Mevakif* dergisinin bir anlatım aracı olduğu ve Arap kuşağının parçalanmışlığını yansıttığı ifade edilmiştir. *Mevakif* dergisi, bu ilke ve izlenceye sadık kalarak, Arap yazarlarının düşüncelerini özgürce dile getirebildiği bağımsız bir yayın olarak varlığını sürdürmüştür. Bir özgürlük alanı yaratma ve şiirin "yapısını parçalayan" bir yenilenme laboratuvarı olma iddiasıyla çıkan dergi, Arap dünyasında hızla yasaklanmıştır. Adonis'e göre, 1968'den itibaren en özgür Arap metinleri, bu dergide yayımlanmıştır. Aynı zamanda, Adonis, *Mevvakif* dergisinde Charles Baudelaire, Henri Michaux ve Saint-John Perse gibi Batılı şairlerin eserlerini Arapçaya, Ebu'l-Ala el-Ma'arri gibi klasik Arap şairlerinin eserlerini ise Fransızcaya çevirmiştir. Adonis, çağdaş Arap şiirini, muazzam geçmişine dayandırarak ve Batı şiirinin zenginliğinden yararlanarak yenilemeye çalışmıştır.⁵⁰

Lübnan Üniversitesi'nde akademisyenlik yapan Adonis, 1973 yılında Saint Joseph Üniversitesi'nden edebiyat doktorası almıştır. Ardından, Lübnan'daki iç savaş nedeniyle Paris'e yerleşmiş ve burada Stephane Mallarmé Akademisi'ne üye seçilmiştir. 1980 yılında Lübnan'dan kaçarak Paris'e sığınan Adonis, 1985 yılından itibaren burada yaşamaya devam etmiştir. Günümüzde, şiirleri geniş yankılar uyandırmaya devam eden Adonis, eserleriyle sesini mekânın ve zamanın sınırlarını aşarak evrensel bir boyuta taşımıştır.⁵¹

1955'ten itibaren Fransa, İsviçre, ABD ve Almanya'daki üniversitelere ve araştırma merkezlerine defalarca misafir profesör olarak davet edilmiştir. Çok sayıda uluslararası ödül ve onur ödülü almış ve eserleri on üç dile çevrilmiştir.⁵²

1986 yılı, Adonis'in hayatında önemli bir dönüm noktası olmuştur. Fransa'ya 1982, 1983 ve 1984 yıllarında yerleşen Adonis, bu süreçte *Şamlı Mihyar'ın Şarkıları* (1983) gibi eserlerini yayımlamıştır. Aynı dönemde, *Arap Poetikası (Introduction à la poétique arabe)* adlı kuramsal eserini yayımlayarak, Arap şiirinin teorik temellerine dair önemli katkılarda bulunmuştur. Paris'te, Arap Birliği'nin Paris temsilcisi olarak UNESCO'da görev almış ve bu pozisyonda Arap dünyasının kültürel meselelerine dair

⁵⁰ el-Yesû'î, *A'lâmu'l-edebi'l-'arabiyyi'l-mu'asır*, 245-246.

⁵¹ Bilgiustam (B), "Ali Ahmed Said Esber Kimdir?" (Erişim: 12 Haziran 2024).

⁵² Joseph Zeitoun (JZ), "es-şâ'ir Adunis" (Erişim: 13 Haziran 2024).

etkili bir figür olmuştur. 1986 yılında Paris'e yerleşen Adonis, o günden bu yana yaşamını Fransa'da sürdürmektedir. Siyasi bakımdan eleştirel tutumunu hiçbir zaman kaybetmeyen şair, 2001 yılında Deutsche Welle ile yaptığı bir söyleşide, Arap dünyasındaki gelişmeleri şu şekilde yorumlamıştır:

*“Arap bölgesindeki siyasi koşullar değişmez, iktidar sahipleri halkı düşünmez, sadece iktidarlarını sürdürmekle meşgul olurlarsa, halkı sadece iktidara giden bir araç olarak görürlerse, hiç kimsenin tahayyül edemeyeceği kadar büyük felaketler yaşanır”.*⁵³

Demokrasiye olan bağlılığıyla bilinen Arap şair Adonis, sekülerleşmeyi bir toplumun kültür ve siyasi alanda ilerlemeler kaydetmesinin şartı olarak görmekte ve bu düşünceyi eserlerinde sıkça vurgulamaktadır. Hayatını Paris ile Beyrut arasında geçiren şair, Batı ile Doğu'nun kaynaşmasının ise sanat ve şiir yoluyla olacağına inanmaktadır. Adonis'in bu görüşleri, Goethe'nin *“Kim kendini ve başkalarını tanırorsa görecektir ki Doğu ile Batı birbirinden ayrılmaz bir parçadır”* sözleriyle de tam olarak örtüşmektedir. Ancak Adonis, Doğu ve Batı kavramlarına ilişkin olarak yine de şu yorumu yapmaktadır: *“Doğu ya da Batı, bunlar coğrafi olmaktan ziyade, ideolojik olarak birbirinden ayrılan kavramlar.”* 1986 yılında Brüksel'de Büyük Ödülü'nü, 1997 yılı Ekim ayında ise Makedonya'da Altın Taç Şiir Ödülü'nü kazanmıştır.⁵⁴

Bazılarına göre Adonis en tartışmalı Arap şairlerinden biri olsa da şiire geleneksel kullanımlarının dışında yaratıcılık ve deneyimlerle dolu yeni bir bakış açısı kazandırarak onu farklı bir boyuta taşıdığı da bilinmektedir. Klasik Arap dilinden ve gramer standartlarından sapmadan bu yenilikçi yaklaşımını sürdürmüştür. Adonis aynı zamanda Arap şiirini dünyaya aktarmayı başarmış ve uzun süreler eleştirmenler tarafından Nobel Edebiyat Ödülü'ne aday gösterilmiştir.⁵⁵

Tanınan bir şair olarak Adonis, edebi kariyerinde önemli dönüm noktaları yaşamıştır. El-Kaysar dergisi topluluğundaki Mufid Arnouk gibi aydınlar, onun şiir yeteneğini keşfetmekle kalmayıp yazdığı eserleri değerlendirme, tartışma ve eleştiri

⁵³ NTV (N), “Adonis’e Goethe Ödülü” (Erişim: 14 Haziran 2024).

⁵⁴ el-Yesûfî, *A'lâmu'l-edebi'l-'arabiyyi'l-mu'asır*, 244.

⁵⁵ Zeitoun, “es-şâ'ir Adunis”. (Erişim: 13 Haziran 2024).

konusu yaparak geniş kitlelere duyurulmasını sağlamıştır. Bu süreçte Adonis, edebi çevrelerde gündem olmaya başlamış ve kısa sürede tanınan bir isim haline gelmiştir.⁵⁶

1950'lerin başlarında, Said Takieddine aracılığıyla eserlerini *El-Adab* dergisinde yayımlamaya başlayan Adonis, daha sonra *En-Nehar* gazetesinde haftalık kültürel yazılar kaleme almıştır. Bu yazılarda özellikle Arap şiirinin çeşitli sorunlarını ve bazı hipotezleri ele alarak, Arap şiirinin teorik temellerini sorgulamış ve bu konuları *Şiir* dergisi gibi diğer edebiyat platformlarında da gündeme getirmiştir. Ardından, *El-Ceride* ve *Lisan el-Hal* dergilerinde kültürel yazılar yazmaya başlamış ve Arap mücadelesinde önemli bir figür olan merhum Riyad Taha'nın yanında, kültür bölümünden sorumlu olarak görev almıştır.⁵⁷

Adonis, *Es-Safir* gazetesinin kültür bölümüne önemli katkılarda bulunmuş ve son kültürel yazısını *Uluslararası Arap Günü* dergisi olan *Kültür Gazetesi*'nde kaleme almıştır. Hayatı boyunca umutsuzluğa kapılmamış olan Adonis, şiirin içsel bir umut kaynağı olduğuna sürekli vurgu yaparak, Arap toplumlarında dönüştürücü etkilerin önemini savunmuştur. Eleştirel çalışmaları ve yazılarıyla özellikle bu temalar üzerinde yoğunlaşmış, entelektüel düzeyde bir etki bırakma amacını gütmüştür. Adonis, şiirin, bireysel ve toplumsal değişimi tetikleyebilecek güçlü bir araç olduğuna inanmış ve bu inançla, Arap dünyasında kültürel, edebi ve ideolojik bir dönüşümün gerçekleşmesi için çaba sarf etmiştir.⁵⁸

Adonis, şiirinde dini ve geleneksel tasavvuf yaklaşımlarının ötesine geçerek, tasavvufu sürrealizmle ve bireyciliği metafizikle birleştirerek yeni bir mistik dünya yaratmıştır. Şairliğinin yanı sıra eleştirmen ve çevirmen kimliğiyle de tanınan Adonis, yirmi beşi aşkın şiir kitabı, on beş civarında araştırma ve eleştiri kitabı, on altı kadar çeviri eseri ve sayısız makale ve deneme kaleme almıştır.⁵⁹ Fransızca'ya mükemmel derecede hakim olan Adonis, aynı zamanda günümüzde başka dillerde kendini ifade etmenin anlam ve değerini kavrayabilen Arap ve İslam entelektüelleri arasında önemli bir örnek teşkil etmektedir.⁶⁰

⁵⁶ el-Yesû'î, *A'lâmu'l-edebi'l-'arabiyyi'l-mu'asır*, 244.

⁵⁷ el-Yesû'î, *A'lâmu'l-edebi'l-'arabiyyi'l-mu'asır*, 244.

⁵⁸ el-Yesû'î, *A'lâmu'l-edebi'l-'arabiyyi'l-mu'asır*, 245.

⁵⁹ Adonis, *Kitap, Hitap, Hakikat*, 132.

⁶⁰ Adonis, *Arap Poetikası*, 7.

Adonis, *Mallarmé Akademisi*'nin yabancı üyelerinden biridir. 1970-1985 yılları arasında Lübnan Üniversitesi'nde akademik kariyerine devam eden Adonis, 1973 yılında Beyrut Saint-Joseph Üniversitesi'nde Arap Dili Anabilim Dalı'nda hazırladığı "*es-sâbit ve'l-Mutehavvil*" adlı teziyle klasik Arap belagatını yeni bir okuma yöntemiyle ele alarak doktor unvanını elde etmiştir. 1980-1981 yılları arasında ise Paris Üniversitesi, Georgetown Üniversitesi ve Princeton Üniversitesi'nde Arap Dili alanında akademisyenlik yapmıştır. Hayatı boyunca dünyanın dört bir yanından edebiyatseverler ve akademisyenlerin takdirini kazanmış olan Adonis, birçok ödüle aday gösterilmiştir. 1988 yılından itibaren her yıl edebiyat alanında Nobel Edebiyat Ödülü'ne aday gösterilen şair, 2011 yılında Goethe Ödülü'nü kazanmıştır. 1985 yılında eşi ve kızlarıyla birlikte Paris'e yerleşen Adonis, 2024 yılı itibarıyla 94 yaşındadır ve hâlâ hayattadır.⁶¹

1.2. Adonis'in Yaşadığı Sosyal ve Siyasi Çevre

Adonis, 1930 yılında Suriye'nin Lazkiye şehrine bağlı Al-Kassabin köyünde dünyaya gelmiştir. 1946 yılında Suriye, Fransız Mandası'ndan bağımsızlığını kazanmıştır. Bu dönemde, Suriye'nin bağımsızlık süreci ve sonrasındaki siyasi belirsizlik, Adonis'in siyasi bilincinin oluşmasında önemli bir etken olmuştur. Bağımsızlık sonrası dönemde Suriye, bir dizi askeri darbe ve siyasi çalkantıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu süreçte Arap milliyetçiliği yükselirken, Adonis de Arap kimliği ve kültürünü sorgulayan şiirler kaleme almaya başlamıştır.⁶²

Adonis'in yaşadığı sosyal ve siyasi çevre, onun edebi ve entelektüel kimliğinin oluşumunda önemli bir rol oynamıştır. Adonis, 1950'li yıllarda Suriye Milliyetçi Sosyal Partisi'ne üye olmuştur. Bu dönemde, komünist ve solcu birçok kişiyle dostluk ilişkileri geliştirmiştir. Bu ilişkiler, onun düşünsel gelişiminde ve edebi üretiminde önemli bir etkisi olmuştur. Ancak, siyasi partiler arasındaki çatışmalar nedeniyle, bazı milliyetçiler Adonis'i, solcu dostlarıyla olan ilişkileri nedeniyle "Adonsov" şeklinde suçlayıcı bir tavırla itham etmişlerdir.⁶³

Bu dönem, Adonis'in siyasi görüşlerinin ve ilişkilerinin şekillendiği, farklı ideolojiler arasında bir denge kurmaya çalıştığı bir süreçtir. Sol cenahın bazı

⁶¹ Zafer Ceylan, *Modern Arap Şiirinde Mito-Poetik İsyan* (Konya: Çizgi Kitabevi, 2019), 41-42.

⁶² Adonis, *Kitap, Hitap, Hakikat*, 132.

⁶³ Adonis, *Kitap, Hitap, Hakikat*, 133.

kesimlerinde, devlet yetkilileri ile iyi ilişkiler içinde olan biri, sol düşüncelere sahip olsa bile, övgüyle karşılanmaz ve bu durum, sosyal çevrelerinde karmaşık ve çelişkili algılamalara yol açar. Sağ ve sol arasındaki bu derin ideolojik çatışmalar, Adonis'in sosyal ve siyasi çevresini şekillendiren temel dinamiklerden biridir.⁶⁴

Adonis, bu çatışmalı ve kutuplaşmış ortamda, bir yandan farklı ideolojik gruplarla olan ilişkilerini sürdürmeye çalışmış, diğer yandan da kendi bağımsız entelektüel yolunu çizmeye gayret etmiştir. Onun "Adonisov" şeklinde itham edilmesi, bu çabalarının ve bağımsız duruşunun bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Bu durum, Adonis'in sosyal ve siyasi çevresinde yaşadığı zorlukları ve bu zorlukların onun entelektüel kimliğine olan etkilerini göstermektedir.⁶⁵

1.3. Lübnan Yılları ve “eş-Şi'r” Dergisi

1960'ların kültürel canlanmasının, 19. yüzyıldaki Nahda hareketinden en belirgin farkı, Arap entelektüellerinin bu süreçteki merkezi rolü olmuştur. Beyrut, birçok yazar ve düşünür için eserlerini yayımlatabilecekleri ve siyasi baskılardan kaçıp fikirlerini özgürce ifade edebilecekleri bir sığınak haline gelmiştir. Mahmud Derviş'in belirttiği gibi, Beyrut birçok entelektüel için son bir sığınak olmuştur. Edward Said, Beyrut'un Arap entelektüellerinin fikir ve yaratıcılık arayışlarına eşsiz bir zemin sunduğunu ifade etmiştir. Bu dönem, Beyrut'un entelektüellerin yaratıcılıklarını özgürce sergileyebileceği bir yer haline gelmesiyle, şehrin çekiciliğinin temel unsurlarından biri olmuştur.⁶⁶

1953 yılında yayımlanmaya başlayan El-Adab dergisi, İkinci Dünya Savaşı sonrası Arap dünyasında önemli bir döneme işaret etmektedir. Bu dönem, İngiltere ve Fransa'nın bazı Arap ülkelerinden çekilmesi ve bu ülkelerin bağımsızlık kazanmasıyla şekillenmiştir. Ayrıca, 1952'de gerçekleşen askeri darbe ve Nasır'ın önderliğinde ortaya çıkan Arap milliyetçiliği hareketi, sömürgecilikten kurtulma ve Arap birliğini tesis etme çabalarıyla birlikte bu döneme damgasını vurmuştur. El-Adab dergisi, edebiyat alanında Şiir Dergisi'ne karşı bir entelektüel direnç ve mücadele aracı olarak kabul edilmiştir.⁶⁷

⁶⁴ Adonis, *Kitap, Hitap, Hakikat*, 133.

⁶⁵ Adonis, *Kitap, Hitap, Hakikat*, 133.

⁶⁶ Traboulsi, *A History of Modern Lebanon*, 180.

⁶⁷ el-Ciyusi, *İtticâhât ve Harakât fi'ş-Şi'r el-Arabî el-Hadîs*, 230.

Ancak 1960'ların başlarında yaşanan iç ve dış siyasi gelişmeler, bu girişimlerin hayal kırıklığına uğramasına neden olmuştur. Özellikle 1962'de Suriye'nin Birleşik Arap Cumhuriyeti'nden çekilmesi ve çeşitli iç sorunlar, bu durumu etkilemiştir. Bu gelişmelerle birlikte El-Adab dergisi düşüşe geçerken, sanatı sanat için yapan bir anlayışla eş-Şi'r dergisi ön plana çıkmıştır. Dönemde şairler, Avrupa sembolizmine yönelerek, metafizik veya absürt temalarla içsel varoluşsal deneyimleri ele almış ve Batı'nın şiirsel biçimlerinden yararlanmışlardır.

1956 yılında Adonis, Suriye'deki baskıcı rejimden kaçmak için Lübnan'a göç etmiştir. Lübnan, o dönemde Arap dünyasının entelektüel ve kültürel merkeziydi ve bu ortam, Adonis'in edebi kariyerinin gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Lübnan'a göç etmesinin ardından burada hem şair hem de entelektüel olarak önemli bir figür haline gelmiştir. Eserleri, özellikle Beyrut'ta yaşadığı dönemde, onun etrafındaki sosyal ve siyasi çevrenin etkilerini derinlemesine yansıtmıştır. 1957 yılında Lübnanlı şair Yusuf el-Hal ile birlikte "eş-Şi'r" (Şiir) dergisini kurmuştur. Bu dergi, Arap şiirinde modernist hareketin öncüsü olmuş ve geleneksel şiir formlarını sorgulayan, yenilikçi şiirlerin yayınlanmasına olanak tanımıştır.⁶⁸

Edebiyat dünyasında Yusuf el-Hal'in öncülüğünde yayımlanan eş-Şi'r dergisi, sadece bir kültür dergisi olmanın ötesine geçerek Arap şiirinde modernizmin öncü platformlarından biri haline gelmiştir. Kendi başına bir edebiyat ekolü olarak kabul edilen bu dergi, modern Batı şiirinin çevirileri ve yenilikçi yaklaşımlarıyla, düzyazı şiir türünün Arap edebiyatına tanıtılmasında önemli bir rol oynamıştır. eş-Şi'r dergisinin Hamra Caddesi'ndeki Plaza Hotel'de düzenlenen Perşembe toplantıları, çağdaş Arap şiirine yön veren Halil Havi (1919-1982), Adonis, Muhammed el-Mağhut (1934-2006), Unsi el-Hacc(1937-2014) ve Fuad Rifka (1930-2011) gibi şairlerin bir araya geldiği önemli bir araya geldiği önemli bir entelektüel buluşma noktası olmuştur.⁶⁹

Adonis, eş-Şi'r dergisindeki çalışmalarını sürdürmekle yetinmeyip, kendine özgü bir şiir anlayışı geliştirmek amacıyla dergiden ayrılmıştır; çünkü hem şiirde yenilik arayışında hem de düşünsel düzeyde bir dönüşüm peşinde olduğunu dile

⁶⁸ Albert Hourani, *A History of the Arab Peoples* (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1991), 383.

⁶⁹ Traboulsi, *A History of Modern Lebanon*, 178.

getirmiştir. Ona göre, eş-Şi'r dergisinde sanat ve teoride yenilik sağlanmış, ancak bu yeterli olmamıştır. Adonis bu konuda şunları dile getirmiştir: *"Çalışmamız, yeniliği teorik ve sanatsal olarak sağlamlaştırdı... ancak bu yeterli değil."* Adonis, şiirdeki yeniliğin sadece biçimsel bir değişim değil, daha köklü bir dönüşüm, türsel bir değişim olması gerektiğini savunmuştur. Bu anlayış, onun 1969 yılında kurduğu Mavvâkif dergisindeki girişimleriyle netleşmiştir. Bu aşamada, Adonis'in odağı yeni bir şiir yaratmaktan ziyade, yeni bir yazı biçimi oluşturmaya yönelmiştir; bu yeni biçim, hem düşünce hem de şiiri kapsayan, şiirsel bir düşünce tarzını temsil etmektedir.⁷⁰

Bu dönemde Beyrut, kültürel ve entelektüel hareketliliğin merkezi haline gelmiştir ve bu ortam, Adonis gibi birçok şair ve yazar için ilham kaynağı olmuştur. Beyrut, aynı zamanda siyasi kargaşaların ve iç savaşın pençesinde olduğu için, sanatçıların eserlerinde yansıtmak zorunda kaldıkları bir gerçekliktir. Lübnan'da geçirdiği bu dönem, Adonis'in edebi kariyerinde ve düşünsel gelişiminde kritik bir dönem olmuştur. Ancak, Lübnan'ın siyasi istikrarsızlığı ve 1975 yılında başlayan iç savaş, Adonis'in çalışmalarını ve yaşamını derinden etkilemiştir.⁷¹

Bu olgular, şairlerin temel amacı olan geleneksel biçim ve vezin yapısından uzaklaşarak, çağdaş şiir anlayışına uygun yeni bir form yaratma çabalarını daha da önemli hale getirmiştir. Gerçeklikten kaçışın etkisiyle, Arap şairler, içsel dünyaya, sembolik ifadeler ve gerçekliğin ötesinde derin anlamlar taşıyan imgeler üretmeye odaklanmışlardır.⁷²

Adonis'e göre, şiir ve sanat, gerçekliğin karşısında durmalı ve onun yarattığı tüm yanılsamaları yıkmalıdır. Adonis bu konuda şunları söyler: *"Şiir ve sanat, genel olarak, gerçekliğe karşı olmalı ve onun tüm yanılsamalarını yıkmalıdır."* Ayrıca, insan deneyimini "anlamsız" olarak tanımlayan Adonis, bu deneyimin büyük ve ölümsüz şiirin ilgisini çekmeyeceğini ifade eder.⁷³

1.4. Baas Partisi'nin İktidarı ve Sosyalist Politikalar (1963 - 1980)

1963 yılında Baas Partisi, Suriye'de iktidara gelmiş ve sosyalist politikalar uygulamaya başlamıştır. Baas Partisi'nin iktidara gelişi, Suriye'de devletin otoriter

⁷⁰ Adonis, "Tesis Kitâbe Cedîde," *Mawâkif* 15 (1971), 3.

⁷¹ Hourani, *A History of the Arab Peoples*, 384.

⁷² Adonis, *Ha Ente Eyyuha al-Vakt*, 47.

⁷³ Adonis, *es-Sâbit ve'l-Mutahavvil: Bahs fi'l-İbdâ ve'l-İttibâ' inde'l-Arab*, cilt 4 (Beyrut: Dâr es-Sâki, 2011), 241.

yapısını güçlendirmiş ve siyasi baskıları artırmıştır. Adonis, bu dönemde Baas Partisi'nin milliyetçi ve sosyalist ideolojilerini eleştiren şiirler ve denemeler yazmıştır. Otoriter rejime karşı eleştirileri, onun resmi ideolojiye muhalif bir entelektüel olarak tanınmasına yol açmıştır. Bu dönemde Adonis, Arap dünyasındaki siyasi ve sosyal meselelerle ilgili düşüncelerini eserlerine yansıtmıştır.⁷⁴

1.5. Paris Yılları ve Küresel Etkileşim (1980 - Günümüz)

Adonis, 1980'lerde Lübnan'daki iç savaşın etkilerinden kaçarak Paris'e yerleşmiştir. Paris, ona daha geniş bir entelektüel ve kültürel çevre sunmuştur. Batı edebiyatı ve düşüncesiyle etkileşime giren Adonis, bu dönemde şiirlerinde ve denemelerinde Doğu ve Batı kültürlerini harmanlayan bir yaklaşım benimsemiştir. Paris'te yaşadığı süre boyunca Arap dünyasının siyasi ve sosyal meselelerine dair eleştirilerini sürdürmüş ve eserlerinde bu konulara odaklanmıştır. Paris'te geçirdiği yıllar, Adonis'in entelektüel ufkunu genişletmiş ve ona küresel bir perspektif kazandırmıştır.⁷⁵

1.6. Türkçe'ye Çevirilen Eserleri

- Newyork'a Mezar, Çev. Özdemir İnce, Varlık Yayınları, 1989.
- Şamlı Mihyar'ın Şarkıları, Çev. İsmail Özdemir, Yapı Kredi Yayınları, 2010.
- Kör Kâhin, Çev. İbrahim Demirci, Yapı Kredi Yayınları, 2013.
- Kudüs Konçertosu, Çev. İbrahim Demirci, Yapı Kredi Yayınları, 2014.
- Arap Poetikası, Çev. Emrullah İşler, Yapı Kredi Yayınları, 2014.
- Maddenin Haritalarında İlerleyen Şehvet, Çev. Mehmet Hakkı Suçin, Everest Yayınları, 2015.
- Belli Belirsiz Şeyler Anısına, Çev. Mehmet Hakkı Suçin, Everest Yayınları, 2017.
- İşte Budur Benim Adım, Çev. Mehmet Hakkı Suçin, Everest Yayınları, 2020.
- Kitap Hitap Hakikat, Çev. Mehmet Hakkı Suçin, Everest Yayınları, 2022.⁷⁶

Şiirleri:

- Dünya Dedi (1954) " قالت الأرض " - Adonis'in ilk şiir kitabı.

⁷⁴ Encyclopaedia Britannica (EB), "Baath Party" (Erişim 29 Ekim 2024).

⁷⁵ Ahmet Kazım Ürün, *Modern Arap Edebiyatı* (Bursa: Çizgi Kitabevi, 2020), 173-174.

⁷⁶ İdefix (İ), "Adonis" (Erişim: 14 Haziran 2024).

- İlk Şiirler (1957) "قصائد أولى" - Adonis'in erken dönem şiirlerinin derlemesi.
 - İlkbaharda Yapraklar "أوراق في الريح" (1958) - Doğa ve yaşam temalı şiirler.
 - Şamlı Mihyar'ın Şarkıları "أغاني مهيار الدمشقي" (1961) - Şiirlerinde mitolojik ve tarihsel öğeleri işlediği bir eser.
 - Gece ve Gündüzlerde Dönüşümler ve Göç Kitabı "كتاب التحولات والهجرة في" (1965) - Değişim ve göç temalı şiirler.
 - Ayna ve Düş "المسرح والمرأة" (1967) - Şiirlerinde sembolizm ve metaforlar kullandığı bir kitap.
 - Küller ve Güller Arasında Bir Zaman "وقت بين الرماد والورد" (1970) - Zaman ve varoluş üzerine şiirler.
 - Bütün Şiirleri, "الأعمال الشعرية الكاملة" İki Cilt (1971) - Adonis'in kapsamlı bir şiir derlemesi.
 - Çoğul Olarak Tekil "مفرد بصيغة الجمع" (1975) - Şiirlerinde bireysellik ve çokluk temalarını işlediği bir eser.
 - Beş Şiir Kitabı, "كتاب القصائد الخمس" (1980) - Beş şiir kitabının toplandığı bir derleme.
 - Kuşatma "كتاب الحصار" (82, Haziran 85) (Haziran 82, Haziran 85) - Lübnan İç Savaşı ve kuşatma dönemine dair şiirler.
 - Maddenin Haritalarında İlerleyen Şehvet "شهوة تتقدم في خرائط المادة" (1987) - Maddenin ve şehvetin metaforik kullanımıyla yazılmış şiirler.
 - Yayınlar ve İlkler "المطبوعات والأوائل" - Beyrut, Edebiyat Evi, 1988.
 - Açık ve Kapalı Şeylerin Kutlanması "احتفاء بالأشياء النافهة الواضحة" - Beyrut, Edebiyat Evi, 1988.
- Araştırma ve İncelemeler:**
- Pasternak Şiirleri "قصائد بيسترناك" - Beyrut, Özgür Düşünce Yayınları, 1958.
 - Yusuf el-Hal'in Şiirlerinden Seçmeler "مختارات من شعر يوسف الخال" - Beyrut, 1963.
 - Arap Şiiri Divanı "ديوان الشعر العربي" - Üç Cilt, Beyrut, Modern Kütüphane, 1964 – 1968.

• Bedir Şakir es-Seyyab Şiirleri "قصائد لبدر شاكر السياب" - Beirut, Edebiyat Evi, 1967.

• Arap Yayıncılığına Giriş "مقدمة للنشر العربي" - Beirut, Geri Dönüş Yayınevi, 1981.

• Şiirin Sembolü "رمز الشعر" - Beirut, Geri Dönüş Yayınevi, 1972.

• Georges Schehadé Tiyatrosu وزارة الإعلام، الكويت، مسرح جورج شحادة، 1972. Üç bölümde:

- Hikayeler: Nesku, Sibilyulak, 1972. حكايا: نسكو، السبيلولاك

- Göçmen Britanyalılar ve Fransızlar: 1973. مهاجر بريطانيون وفرنسيون

- Seyahat ve Gençlerin Popülaritesi: 1975. السفر وشهرة الأمثال

• Sabit ve Değişken: Araplarda Takip ve Yaratıcılık Araştırması, الثابت والمتحول: البعث في الاتباع والإبداع عند العرب، في ثلاثة أجزاء

- Kökenler, Beirut, Dar Al-Adab, 1974. الأصول، بيروت، دار العودة

- Kökenin Detayları, 1978. تفاصيل الأصول

- Modernizmin Büyüsü, 1979. صدمة الحداثة

• Aziz John Perse'nin Bütün Şiirleri, Şam 1976, الأعمال الشعرية الكاملة لسان جون

بيرس

• Yüzyılın Sonlarının Bir Başlangıcı, Yeni Bir Arap Kültürü İçin Beyanlar, فاتحة نهايات القرن، - Beirut, El-Awde Yayınevi, 1980. Açıklamalar ve Söyleşiler. بيانات من أجل ثقافة عربية جديدة، بيروت، دار العودة، 1980. بيانات ومحاورات

• Şiirin Siyaseti, Çağdaş Şiir Üzerine İncelemeler, Beirut, Dar al-Adab, 1985. سياسة الشعر، دراسات في الشعرية المعاصرة، بيروت، دار الآداب،

• Ey Zaman Sen Neysin, Şiirsel Kültürel Biyografi, Beirut, Dar al-Adab, 1993. 77 ما أنت أيها الوقت، سيرة شعرية ثقافية، بيروت، دار الآداب، 1993. مذكرات. Anılar.

Çevirileri:

George Schade'nin Tüm Tiyatro Eserleri, 1970.

John Pearce'in Tüm Şiirsel Eserleri, 1976.

⁷⁷ el-Yesû'î, A'lâmu'l-'edebi'l-'arabiyyi'l-mu'asır, 245-246.

Yves Bonnefoy'un Tüm Şiirsel Eserleri, 1986.

Racine'nin "Phaedra" Tiyatro Oyunu, 1975.

Racine'nin "İki Hasım" Tiyatro Oyunu, 1975.⁷⁸

1.7. Edebi Yönü

Adonis, Arap edebiyatında yenilikçi hareketin önde gelen isimlerinden biridir. Şiir, deneme ve eleştiri alanlarında önemli eserler veren Adonis, geleneksel Arap şiirinin sınırlarını zorlayan yenilikçi bir şair olarak tanınır. Onun edebi kişiliği, şiirlerindeki dilsel yenilikler, tematik derinlik ve kültürel eleştirilerle şekillenmiştir.⁷⁹

Adonis, geleneksel Arap şiir form ve içeriklerinden uzaklaşarak, serbest vezin ve yenilikçi anlatım tekniklerini benimsemiştir. Şiirlerinde sıkça kullandığı imgesel ve metaforik dil, onun yenilikçi yaklaşımının en belirgin özelliklerindendir. Bu bağlamda Adonis, Arap şiirine yeni bir soluk getirmiş ve yenilikçi hareketin öncülerinden biri olmuştur.⁸⁰

Şairin eserlerinde mitolojik ve sembolik unsurlar önemli bir yer tutmaktadır. Arap mitolojisi, İslam öncesi Arap kültürü ve Batı mitolojisinden faydalanan bu şair, bu unsurları şiirlerinde derinlemesine işler. Mitolojik ve sembolik temalar, onun şiirlerine çok katmanlı bir anlam dünyası sunar, böylece okuyucuya daha derin bir anlayış kazandırmayı amaçlamıştır.⁸¹

Şairin dil ve üslup konusundaki yenilikçi yaklaşımı, edebi kimliğinin temel taşlarından biri olarak değerlendirilmektedir. Şiirlerinde dili, estetik bir araç olarak kullanarak sınırlarını zorlamakta ve bu bağlamda kelime oyunları, sıra dışı benzetmeler ve çarpıcı imgeler gibi unsurlara başvurmaktadır. Bu dilsel yenilikler, onun eserlerine özgün bir nitelik kazandırmakta ve edebi derinlik oluşturmaktadır.⁸²

Adonis, şiiri sürekli bir yaratım süreci olarak değerlendirir ve bu süreçte sınırların ötesine geçmeyi savunur. Ona göre şiir, aşk gibi, yaratım sürecinde sınırsızdır ve deneyimle sınırlandırılmaz. Bu görüşünü, şu sözleriyle ifade eder: "*Şiir*,

⁷⁸ Adonis, *es-Sâbit ve'l-Mutehavvil*, 8.

⁷⁹ Ceylan, *Modern Arap Şiirinde Mito-Poetik İsyan*, 40.

⁸⁰ Ceylan, *Modern Arap Şiirinde Mito-Poetik İsyan*, 45.

⁸¹ Hadi Kadhim, "The Poetics of Adonis and Modern Arab-American Poetry," *Journal of Arabic Literature* 35/1 (2004), 38-40.

⁸² Kadhim, "The Poetics of Adonis and Modern Arab-American Poetry," 42.

aşk gibidir: Devamlı bir yaratma süreci ve sürekli bir başlangıçtır. Aşkı sınırlandırıyor olsak, onu deneyimlemeyi bırakırdık. Aynı şekilde şiiri de sınırlandırmak mümkün olsa, aşkı aşk yapan şey ortadan kalkmış olurdu." Şiirin varoluşsal bir uzam olduğunu ve önceden belirlenmiş kural veya şekillerle sınırlandırılmaması gerektiğini ifade eder. Şaire göre, şiir sürekli bir dönüşüm ve yenilenme süreci içinde olmalıdır. Bu bakış açısı, şiirin statik bir yapıdan ziyade dinamik ve değişken bir doğaya sahip olduğunu vurgular ve onun evrensel ve sürekli yenilenen bir form olarak anlaşılmasını sağlar.⁸³

Adonis, sadece bir şair değil, aynı zamanda önemli bir edebi eleştirmen ve düşündürdür. Arap kültürü ve edebiyatı üzerindeki eleştirileri, entelektüel derinliğini ortaya koymakta ve Arap dünyasının yenileşme sürecinde edebiyatın rolünü derinlemesine incelemektedir. Yenilikçi dil ve üslubu, onu çağdaş edebiyatın önemli figürlerinden biri haline getirmiştir. Eserleri, Arap edebiyatındaki evrimi sorgulamakta ve toplumsal değişimlerle olan ilişkisini aydınlatmaktadır.⁸⁴

Yenilik ve yaratıcılığın toplum üzerindeki önemi, sanatın ve özellikle şiirin gelişiminde merkezi bir rol oynamaktadır. Şiirin hammaddesinin doğa, insan yaşamı ve duygulardan kaynaklandığını belirtse de, esas mesele bu hammaddenin nasıl biçimlendirildiğine odaklanmaktadır. Arap kültürü bağlamında, şiirin diğer kültürlerle kıyasla hayatın merkezinde yer almadığını vurgulayarak, bu durumun şiirin toplumsal ve sanatsal değerini olumsuz etkilediğini ifade etmektedir. Şiirin estetik ve sanatsal yönleri ile bizzat kendisi olduğunu, dolayısıyla bir ifade biçimi olmanın ötesinde, bir inşa süreci olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu perspektif, şiirin yalnızca duyguların ve düşüncelerin aktarımı değil, aynı zamanda yaratıcı bir sürecin ürünü olduğunu göstermektedir.⁸⁵

1.7.1. Şairliği

Adonis, çağdaş Arap şiirinin en önemli temsilcilerinden biri olarak kabul edilir ve şairlik kariyerine 1950'lerde başlamıştır. Şair, şiirlerinde geleneksel Arap şiirinin kalıplarını yıkarak, yenilikçi ve devrimci bir şiir anlayışı geliştirmiştir. Onun şiirlerinde tarih, mitoloji, felsefe ve bireysel deneyimler iç içe geçer, bu da onun

⁸³ Adonis, *Kitap, Hitap, Hakikat*, 63.

⁸⁴ Abdul Rahim Marshda, "Adonis and Modernity in Arab Criticism," *Jerash for Research and Studies Journal* 7/2 (2006): 3-7.

⁸⁵ Adonis, *Arap Poetikası*, 41.

eserlerine derinlik ve zenginlik kazandırır. Onun şiirleri, dilin sınırlarını zorlayarak yeni anlamlar ve imgeler yaratır, böylece okuyucusunu düşünmeye ve sorgulamaya teşvik eder.⁸⁶

Şairin kimliği, yenilikçi ve devrimci ruhunu yansıtır. Geleneksel Arap şiirinin sınırlarını zorlayarak yeni bir şiirsel ifade biçimi geliştirmesi, çağdaş Arap şiirine yaptığı önemli katkılardan biridir. O, şiirlerinde mistik ve sembolik bir dil kullanarak okuyucuyu derin düşüncelere ve varoluşsal sorgulamalara yönlendirir. Bu yaklaşım, onun eserlerine hem felsefi hem de estetik bir boyut kazandırmıştır.⁸⁷

Onun şiirsel vizyonu, şiirin hem biçimsel hem de içeriksel olarak yenilikçi olması gerektiğini savunur. Şair, şiirin yeni biçimler ve teknikler kullanması gerektiğini, çünkü yaşanmış deneyimleri yansıtmalarının önemli olduğunu belirtir. Bu yaklaşım, şiirlerinin çağdaş Arap şiirinde önemli bir yer edinmesini sağlamıştır.⁸⁸

O, geleneksel ölçü ve uyak kalıplarını reddetmiş ve serbest şiir (eş-şi'ru'l-hurr) akımının öncülerinden biri olmuştur. Bu yaklaşımı, Arap şiirinde büyük bir dönüşüm yaratmış ve pek çok genç şair için ilham kaynağı olmuştur. Adonis'in şiirlerinde sıkça işlediği temalar arasında kimlik, özgürlük, aşk ve ölüm yer alır. Onun eserleri, bireysel ve toplumsal boyutlarıyla düşünsel bir arka plana sahiptir.⁸⁹

Adonis, aynı zamanda Arap dünyasında entelektüel bir figür olarak da tanınır. Şiirlerinde toplumsal ve politik meselelere dair güçlü eleştirilerde bulunur ve modernite ile gelenek arasındaki gerilimi işler. Şiirlerinde, Arap dünyasının mevcut durumunu sorgular ve daha adil, özgür, yaratıcı bir toplum hayalini dile getirir. Onun şiirleri, sadece Arap edebiyatında değil, dünya edebiyatında da önemli bir yere sahiptir ve birçok dile çevrilmiştir.⁹⁰

Adonis, eserlerinde biçimsel yeniliğe büyük bir önem atfetmektedir. Ona göre, şiir, yalnızca geleneksel formlar ve motifler aracılığıyla kişisel deneyimleri aktarmakla sınırlı kalmamalıdır. Şiirin, sürekli olarak yeni formlar ve tekniklerle kendini yenilemesi gerektiğini savunur; bu durum, sanatçının dünyayı olduğu gibi yansıtmaya

⁸⁶ Rasha Arabi, *Adonis' Poetics of Vision and Modernity* (New York: City University of New York, Graduate Faculty in Middle Eastern Studies, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 47.

⁸⁷ Arabi, *Adonis' Poetics of Vision and Modernity*, 48.

⁸⁸ Arabi, *Adonis' Poetics of Vision and Modernity*, 50.

⁸⁹ Adonis, *Ayna ve Düş*, çev. İskender Özturanlı (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008), 44.

⁹⁰ Adonis, *Ayna ve Düş*, 45.

yeteneğini ortaya koyması açısından kritik bir öneme sahiptir. Bu yaklaşım, şiirin dinamik ve evrilen bir sanat dalı olarak varlığını sürdürmesini sağlamakta ve her dönemde yenilikçi bir ruhla beslenmesini temin etmektedir.⁹¹

Adonis'in *el-Ahdu'l-cedîd* adlı şiirinde yer alan "garip kelimelerin süvarisi" ifadesi, şairin dil üzerindeki hâkimiyetini ve şiirsel yaratıcılığını simgelemektedir. Bu betimleme, Adonis'in dilin sınırlarını zorlayarak alışılmadık bir ifade biçimi geliştiren bir figür olduğunu vurgular. Bu bağlamda, şairin eserleri, geleneksel unsurlardan koparak yeni bir şiir dili inşa etme çabasının bir örneğidir. Çağdaş Arap şiiri, Adonis gibi yenilikçi şairler sayesinde geleneksel engelleri aşarak sürekli bir gelişim göstermiştir. "Garip kelimeler" ile kurduğu ilişki, onun kelime dağarcığını genişletme ve estetik biçimler oluşturma çabasını yansıtır. Dolayısıyla, Adonis, çağdaş Arap şiirinin dönüştürücü gücünü temsil eden önemli bir figür olarak kabul edilmektedir.⁹²

O'nun şiiri, önceden kurulmuş olanla radikal bir kopuşu temsil eder. Adonis'in şiiri yenilik ve devrimle bağlantılıdır ve dili mistisizm ve gizemle sınırlıdır. Beyrut'ta yaşarken, Lübnanlı şair Yusuf el-Hal ile birlikte etkili edebiyat dergisi eş-Şi'r'i (1956-63) kurmuş ve birkaç yıl sonra kendi dergisi Mavvâkîf'i (1968-1998) kurmuştur. Onun iki dergisi de Arap düzeni ve geleneğinin radikal eleştirisi, kültürel yenilik ve şiirsel kimlik oluşturmak için önemli bir edebi platform olarak hizmet vermektedir.⁹³

Şiirsel kişiliğin oluşumunda sanatsal estetik ve zevk alma unsurları da önemli bir rol oynamaktadır. Adonis, zevk alma faktörünün, şiirin estetik değerini artırarak melodik nitelikler kazanmasına olanak tanıyan görsellik ve işitsellik öğeleri üzerine kurulu olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, 1950'lerden bu yana Arap şiirinin önemli bir birikim sürecinden geçtiğini, ancak birçok konunun hâlâ aydınlatılmadığını vurgulamaktadır. Bu doğrultuda, çağdaş Arap şiirinin evrimi ve estetik anlayışının görsellik ve işitsellik açısından yeniden değerlendirilmesi ve sözlü geleneğin izlerini taşıyan melodik öğelerin estetik zenginlik yaratan etkileşiminin incelenmesi gerekmektedir.⁹⁴

⁹¹ Arabi, *Adonis Poetics of Vision and Modernity*, 22.

⁹² Salma Khadra Jayyusi, *Trends and Movements in Modern Arabic Poetry* (Cilt I-II) (Leiden: Brill, 1977), 375.

⁹³ Arabi, *Adonis Poetics of Vision and Modernity*, 5.

⁹⁴ Adonis, *Arap Poetikası*, 73.

Adonis, bireysel ve toplumsal açıdan umutsuzluğa kapılmadığını, zira şiirin özünün umutsuzluğu aşma yetisine dayandığını ifade etmektedir. Bu yaklaşım, toplumsal sorumluluğun artmakta olduğunu göstermektedir. Adonis, Arap toplumunda bireysel ve kolektif düzeylerde dönüşüm sağlayabilecek potansiyellerin var olduğunu ve bunların doğru kullanıldığında kurtarıcı bir işlev taşıyabileceğini savunur. Ancak, bu potansiyelin genellikle yeterince kavranamadığını ve entelektüel ile medeniyet seviyesinde tam olarak değerlendirilemediğini vurgular. Düşünceleri, toplumun dönüşümünü destekleyecek potansiyelin açığa çıkarılmasına ışık tutma amacını gütmektedir.⁹⁵

Şair, çağdaş Arap şiirinin özgünlük arayışında olduğunu, ancak bu sürecin henüz tam anlamıyla başarıya ulaşmadığını ifade etmektedir. Özellikle, şiirde ve dilde kimlik oluşturma modernite açısından son derece kritik bir öneme sahip olduğunu vurgulamaktadır.⁹⁶

Adonis, şiirin yalnızca estetik bir form değil, aynı zamanda düşünceyi de içermesi gerektiğini vurgulamıştır. Ona göre, şiir ile düşünce arasında organik bir bağ bulunmalı ve bu bağ, şiirin derinliğini zenginleştirmelidir. Adonis, şiirin insan varlığını düşünce ve his olarak iki parçaya bölmeyen bir vizyon kazandırması gerektiğini savunmuştur. Şairliği, Arap şiirini estetik ve entelektüel bir dönüşüme tabi tutarak geleneksel şiirin yaratıcı potansiyelini açığa çıkarmış ve yenilikçi bir bakış açısı kazandırmıştır. Bu bağlamda, Adonis'in şiir anlayışı sadece estetik bir arayış değil, aynı zamanda kültürel bir devrim niteliği taşımıştır.⁹⁷

Adonis'in şiirsel ifadeleri ile düşünsel derinliği arasındaki denge, eserlerinin en çarpıcı özelliklerindendir. Şiirleri, estetik değerlerin ötesinde, okuyucuyu derin düşüncelere yönlendiren imgeler ve sembollerle doludur; bu yönüyle, şiir dili onun düşünsel dünyasının bir yansıması olarak değerlendirilir. Özellikle *An Introduction to Arab Poetics* eserinde, Arap şiirinin tarihsel ve estetik temellerini sorgulamakta ve toplumsal ile felsefi eleştirilerini güçlendirmektedir. Adonis, çağdaş Arap şiirinin oluşumuna önemli katkılarda bulunmuş ve şiirin kolayca anlaşılacak gibi bir misyon

⁹⁵ el-Yesû'î, *A'lâmu'l-edebi'l-'arabiyyi'l-mu'asır*, 244.

⁹⁶ Yılmaz, "Modern Arap Şiirinde Düşünsel Boyut," 255.

⁹⁷ Adonis, *Arap Poetikası*, 76-77.

taşınamaması gerektiğini savunmuştur. Ona göre, şiirin okuru yenilikçi düşünceye yönlendirmesi, toplumsal değişimlerin mümkün olabilmesi için elzemdir.⁹⁸

O'nun şair kimliği ve devrimci düşünceleri, Arap şiirinde büyük bir dönüşüme neden olmuştur. Geleneksel şiir kalıplarını reddederek serbest şiir akımını benimseyen Adonis, Arap şiirine yenilikçi bir bakış açısı kazandırmıştır. Onun şiirleri, dilin sınırlarını zorlayan, yeni imgeler ve anlamlar yaratan bir yapıya sahiptir. Bu yenilikçi yaklaşım, genç şairler üzerinde büyük bir etki yaratmış ve Arap şiirinin yenileşme sürecinde önemli bir rol oynamıştır.⁹⁹

Adonis, şiirlerini kronolojik sıraya göre sunmaktan vazgeçtiğini ve bunun yerine "yapı ve ritmin daha iyi bir ardışıklığı" sağlamak amacıyla, onları biçimsel kriterlere göre sınıflandırmayı tercih ettiğini belirtmiştir. Bu doğrultuda, eserlerini kısa şiirler, uzun şiirler ve ölçsüz metinler olarak kategorize etmiştir.¹⁰⁰

Geleneksel Arap şiirinin sabit formlarını ve ölçülerini terk ederek serbest şiir ve değişken ölçüler kullanmaya başlayan şair, modernizmin Arap şiirindeki öncüsü olarak kabul edilmektedir. Onun eserlerinde mitolojik ve tarihsel imgelerle çağdaş meseleler arasında kurduğu bağlantılar, eserlerini hem evrensel hem de yerel kılmaktadır. Özellikle *Eğâni Mihyâr ed-Dımaşkî* (Şamlı Mihyar'ın Şarkıları) adlı eserinde, geleneksel sınırları aşarak yeni bir estetik ve anlatım biçimi geliştirmiştir. Bu eser, yenilikçi hareketin önemli bir örneği olarak öne çıkmaktadır.¹⁰¹

Adonis, şiirin yaratıcı sürecini zaman ve mekânın ötesinde bir öğrenme deneyimi olarak görmektedir. Şair, dünyadan ve nesnelerden ders almak yerine, bizzat kendi yaratıcı eylemiyle öğrenir. Bu bakış açısı, şiirin sürekli bir öğrenci olduğu ve şiirin de bu öğrenme sürecinin bir parçası olduğu fikrini destekler. Adonis'e göre, "*Şair, bizzat yaratıcılığının etkisiyle zamanın ve mekânın öğrencisidir. Dünyadan ve şeylerden ders alandır. O halde şair, bizzatihi yaratıcılığının etkisiyle öğretmez, aksine öğrenir.*" Bu ifade, şiirin didaktik bir araç olmadığını, aksine keşfetme ve öğrenme sürecinin bir yansıması olduğunu vurgular.¹⁰²

⁹⁸ Yılmaz, "Modern Arap Şiirinde Düşünsel Boyut," 256.

⁹⁹ Francesca Maria Corrao, "Adonis: The Poet and the Revolutionary." *Middle Eastern Literatures* 11/1 (2008), 45-56.

¹⁰⁰ Adûnis, *el- 'A 'mâlu 'ş-şî 'riyyetu li 'Adûnis*, 1. cilt. (Suriye: Dâru'l-Medâ, 1996), 23.

¹⁰¹ Hourani, *A History of the Arab Peoples*, 383.

¹⁰² Adonis, *Kitap, Hitap, Hakikat*, 113.

Adonis, şairin kılavuzluk veya ikna edici olma görevi olmadığını, aksine, şairin gerçeği arayışında okuyucusunun yol arkadaşı olduğunu belirtir. Şairin toplumdaki konumu, ideolojik veya siyasi tarafgirlikten uzak durarak, gerçeği ve özgürlüğü arayan bir birey olmayı gerektirir. Bu bağlamda, "*Şair irşat etmez, kılavuzluk etmez, kanıtlar sunmaz, ikna etmez. Bundan dolayı da dalkavukluk ya da yağcılık yapmaz, allayıp pullamaz, sözde güzelleştirmez, duyguları okşamaz, sözü yumuşatmaz.*" Bu ifadeler, şairin bağımsız ve eleştirel bir duruş sergilemesi gerektiğini ortaya koymaktadır.¹⁰³

Şair, şiirin bireysel ve toplumsal baskılara karşı koyma gücüne sahip olduğunu ileri sürmektedir. Ona göre, şiirin amacı, mevcut ideolojik ve siyasi yapıların sorgulanmasını sağlamak ve okuyucuyu düşünmeye teşvik etmektir. Şair, toplumsal baskılardan bağımsız bir şekilde yazmalı ve şiirin özgürleştirici gücünü etkin bir şekilde kullanmalıdır. Ayrıca, şairin belirli bir kitlesi yoktur; çünkü şair, şimdiki zamanın egemenini aşmak amacıyla ideolojik ve siyasi tarafgirlikten uzak durarak eser verir. Bu görüş, şiirin bireysel özgürlük ve toplumsal eleştiri için bir araç olarak kullanılabileceğini ortaya koymaktadır.¹⁰⁴

Adonis'in Arap şiirine yaptığı en önemli katkılardan biri, şiiri özgürleştirmek ve geleneksel ölçüyü kırmaktır. Gizemcilik ile varoluşçuluk, bireycilik ile toplumculuk, akılcılık ile düşsellik onun şiirinde bir arada bulunur. Şair, Arap şiirine getirdiği dilsel ve biçimsel yeniliklerle, Arap şiirinin kendi kimliğini yitirmeden yenileşmesini sağlamıştır. Bu doğrultuda Saint-John Perse, Yves Bonnefoy gibi şairlerin eserlerini Arapçaya çevirerek, Batı ve Doğu şiirleri arasında bir köprü kurmuştur.¹⁰⁵

Adonis'e göre, şiir, belirli bir mekâna veya olguya bağlı kalmaksızın kendine özgü bir varoluş alanı yaratan ve derin anlamlar taşıyan bir sanattır. Bu bağlamda, kelime ile anlam arasındaki doğrudan ilişki yanıltıcıdır; dilin geleneksel sınırlarını aşarak yeni bir dünya kurma çabası, kelimeleri dinamik hale getirmiştir. Adonis, şiiri yalnızca bir iletişim aracı değil, anlamların sürekli değiştiği ve dönüştüğü bir süreç olarak ele almıştır. Şair, dilin imkânlarını zorlayarak özgün bir gerçeklik inşa etmiş ve bu gerçeklik okuyucunun bakış açısına göre yeniden şekillenmiştir. Ayrıca, Adonis, şiiri tüketilebilir bir nesne olarak görmekten kaçınılması gerektiğini vurgulamıştır; zira

¹⁰³ Adonis, *Kitap, Hitap, Hakikat*, 113.

¹⁰⁴ Adonis, *es-Sâbit ve'l-Mutehavvil*, 260.

¹⁰⁵ Adonis, *New York'a Mezar*, 22-23.

bu, şiirin imgelerini, tahayyüllerini ve duygusal boyutlarını ortadan kaldırmaktadır. Okuyucunun metne derinlemesine dalması ve sembollerle imgeler arasındaki ilişkileri çözmesi, şiir metninin dinamik yapısını zenginleştirmiştir. Bu sayede, her okuma ile yeniden canlanan şiir, estetiğinin ve yaratıcı ufkunun sürekli olarak yeniden keşfedilmesine olanak tanımıştır.¹⁰⁶

Adonis, şiirin anlaşılması için şairin bakış açısının önyargısız bir şekilde değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ona göre, şiirin estetik değeri ve alınan zevk, sanatsal anlatım gücüne bağlıdır. Şiir metninin tarihsel ve toplumsal bağlamından koparılması, onun zenginliğini göz ardı etmek anlamına gelir. Bu bağlamda, şiirin toplumsal ve tarihsel boyutları, estetik değerinin ayrılmaz bir parçasıdır. Adonis, okuyucunun kendi beklentilerini sorgulaması ve metne yeni anlamlar katması gerektiğini savunmaktadır.¹⁰⁷

Özdemir İnce, CNN TÜRK için yapmış olduğu bir söyleşisinde Adonis'e "Şiirin 21. yüzyılda geleceğini nasıl görüyorsunuz?" sorusunu yöneltmiştir. Adonis ise şu şekilde cevap vermiştir: *"Bakın, aşka ihtiyaç duydukça, dostluğa ihtiyaç duydukça, bilinmezi keşfetmeye ve gerçekliğin sınırlarını aşmaya gereksinim duydukça, aşk var oldukça şiir, bizim en önemli kaynağımız olacaktır. Daha iyi görmek ve daha iyi yaşamak için tek entelektüel silah ve güç, şiirdir."*¹⁰⁸ Adonis'in bu cevabı, şiirin insanlık için vazgeçilmez bir değer olduğunu vurgulamaktadır. Şiirin, yalnızca estetik bir uğraş olmanın ötesinde, insanın duygusal ve entelektüel ihtiyaçlarını karşılayan bir araç olduğu ifade edilmektedir. Ona göre, sevgi ve dostluk gibi temel insani duygular ile bilinmezin peşinden gitme arzusu, şiirin varlığını ve önemini sürdürecektir. Adonis, 21. yüzyılda da insanların daha iyi görmek ve daha iyi yaşamak için şiire ihtiyaç duyacaklarını savunmaktadır. Bu durum, şiirin yalnızca bireysel anlamda değil, toplumsal ve kültürel düzeyde de bir gereklilik olduğunu göstermektedir.

1.7.2. Etkilendiği Akımlar

Adonis, 1930 yılında Suriye'de doğmuş ve çağdaş Arap şiirinin en etkili isimlerinden biri olmuştur. Edebi kariyerinde pek çok farklı akım ve düşünceden etkilenmiş, özellikle Fransız Sürrealizmi'nden büyük ölçüde etkilenmiştir. Sürrealizm,

¹⁰⁶ Adonis, *es-Sâbit ve'l-Mutehavvil*, 263.

¹⁰⁷ Mehmet Hakkı Suçin, *Yedi Askı Şiirleri (Muallakalar)* (İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınları, 2020), 18.

¹⁰⁸ Adonis, *New York'a Mezar*, 30.

bilinçaltını serbest bırakarak rüyaların ve hayal gücünün sınırlarını zorlayan bir akım olarak öne çıkmaktadır. Adonis'in şiirlerinde sıkça karşılaşılan imgeler, metaforlar ve semboller, bu akımın etkilerini açıkça ortaya koymakta ve okuyucunun şiirlerde çok katmanlı anlamlar bulmasını sağlamaktadır. Dolayısıyla, Adonis'in sürrealizmden etkilenmesi, Arap şiirine yenilikçi ve yaratıcı bir bakış açısı kazandırmıştır.¹⁰⁹

Adonis, modernist akımın Arap şiirindeki öncülerinden biridir. Modernizm, 20. yüzyılın başlarında ortaya çıkan ve geleneksel edebi formları ve dilleri reddeden bir akımdır. Modernist şairler, bireyselliği ve yenilikçiliği ön plana çıkarırlar. Adonis, geleneksel Arap şiirinin ölçü ve kafiye yapısını terk ederek serbest ölçü kullanmış, bu da ona büyük bir yaratıcı özgürlük sağlamıştır. Adonis'in şiirlerinde, T. S. Eliot ve Ezra Pound gibi Batılı modernist şairlerin etkisi hissedilir.¹¹⁰

Adonis'in şiirlerinde tasavvuf edebiyatının derin etkileri görülmektedir. Tasavvuf edebiyatı, mistisizm, aşk ve ilahi deneyim temalarını işler. Adonis, bu mistik öğeleri yenilikçi bir anlatımla yeniden yorumlamış ve şiirlerine entelektüel ve ruhsal bir derinlik katmıştır. Tasavvuf düşüncesine olan bu ilgisi, Adonis'in şiirlerinde sıkça görülen derin ve anlamlı sorgulamalara yol açmıştır. Bu bağlamda, tasavvufun getirdiği derinlik, Adonis'in eserlerinde hem bireysel hem de evrensel temaları keşfetmesine olanak tanımıştır.¹¹¹

Adonis'in şiirlerinde Alevi kimliği ve tasavvufa olan ilgisi önemli bir yer tutmaktadır. Bu temalar, birçok şiirinde düşüncelerini yansıtan birçok izler taşımaktadır. Adonis, halk dilinin şiir dili olması gerektiğini savunmuş ve düzyazı şiirlerine de özel bir önem vermiştir. Bu yaklaşımı, sanatçının iktidarın amaçlarına hizmet etmeden özgür bir kimlik oluşturması gerektiği fikriyle bütünleşmektedir. Sonuç olarak, Adonis'in eserlerinde tasavvufun mistik öğeleri ve Alevi kimliği, şiirlerine hem entelektüel hem de ruhsal bir derinlik kazandırarak çok katmanlı anlamlar sunmaktadır. Bu şekilde, Adonis, sanatın ifade ve özgürlük aracı olarak rolünü güçlendirmiştir.¹¹²

Adonis'in şiirlerinde, bireyin varoluşsal sorgulamaları ve kimlik arayışı önemli bir yer tutar. Varoluşçuluk, insanın varoluşunu, özgürlüğünü ve bireyselliğini merkeze

¹⁰⁹ Khaled Mattawa, *Adonis: Selected Poems* (New Haven: Yale University Press, 2010), 15-30.

¹¹⁰ Marashda, "Adonis and Modernity in Arab Criticism," 5-7.

¹¹¹ Marashda, "Adonis and Modernity in Arab Criticism," 8-10.

¹¹² Ceylan, *Modern Arap Şiirinde Mito-Poetik İsyen*, 42.

alan bir felsefi akımdır. Jean-Paul Sartre ve Albert Camus gibi varoluşçu filozofların etkisi, Adonis'in şiirlerinde de hissedilir. Bu akımın etkisi, Adonis'in insanın varoluşsal durumunu sorgulayan ve anlam arayışını ele alan şiirlerinde belirgin bir şekilde ortaya çıkar.¹¹³

1.7.3. Eleştirmenliği

Çağdaş Arap şiirinin en önde gelen isimlerinden biri olan şair, eleştirmen ve düşünür olarak tanınır. Geleneksel Arap şiirini modernize etme ve Batı edebiyatıyla uyumlu hale getirme çabalarıyla dikkat çeker. Edebi çalışmalarından ötürü Edward Said, *Eleştirmenler Arasında Adonis* kitabında onu "ilk uluslararası Arap şairi" olarak tanıtmıştır. Pek çok eleştirel çalışma yayımlanmıştır; bazıları onu eleştiri ve karalamalarla ele alırken, bazıları iletişimci olarak tanımlamıştır. Nobel Ödülü'ne defalarca aday gösterilmiş ancak alamamıştır.¹¹⁴

Adonis, Arap şiir eleştirisinin temel probleminin, şiiri yalnızca okumakla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda yaratıcı bir şekilde anlamak gerektiğini ifade etmektedir. Eleştirinin ideolojik ve siyasi bir bakış açısıyla sınırlı kalmasının, şiirin derinlemesine anlaşılmasını engellediğini belirtir. Şiirin dar ve özel bir alan olarak algılanması, onun daha geniş bir perspektifte değerlendirilmesini zorlaştırmaktadır. Adonis'e göre, şiir, yalnızca bir ifade biçimi değil, aynı zamanda bir inşa olmalıdır ve bu bağlamda her türlü ışığın müjdesini veren büyük ve güzel bir ışık olarak değerlendirilmelidir. Şiir, kendisiyle, estetik ve sanat yönüyle bir ışık vazifesi görür; "*Şiir, ifade değil inşadır. Herhangi bir ışığın müjdesini vermez, bizzat kendisi ışıktır. En büyük ve en güzel ışık.*" Bu anlayış, şiirin ifade biçimlerinin ötesinde, estetik ve sanatın bir inşası olarak görülmesi gerektiğini vurgulamaktadır.¹¹⁵

Adonis'in eleştirel bakış açısının yanı sıra, Batı şiirinden etkilenme biçimlerine yönelik görüşleri de oldukça dikkat çekicidir. Ona göre, Batı'ya benzer şekilde şiir yazan bir Arap şairi, kendi özgün şiirini üretmekten ziyade, Batı şiirini yeniden üretmektedir. Bu nedenle, Nahda dönemi şairlerini "taklitçiler" olarak nitelendirmektedir; zira bu şairler hem içerik hem de biçim açısından Batı'yı taklit etmişlerdir. Adonis'e göre, şiirsel biçim ve içerik düzeyinde gerçekleştirilen bu tür

¹¹³ Ahmed Derviş, vd., *Kâmûsu'l-edebi'l-'Arabiyyi'l-hadîs*, ed. Hamdî es-Sükût "‘Alî Ahmed Sa‘îd", (Kahire: el-Hey'etü'l-Mısriyyeti'l-Amme li'l-Kitab, 2010), 515-516.

¹¹⁴ Joseph Zeitoun, "eş-şâ'ir Adunis 'Alî Ahmad Sâ'id Esber" (Erişim: 18 Mart 2024).

¹¹⁵ Adonis, *Kitap, Hitap, Hakikat*, 65.

aktarımlar, birer taklit niteliği taşımaktadır. Ancak, Batı'nın şiirsel biçimlerinden ilham alıp, bu unsurları Arap şiirinin özgün içeriğiyle birleştirmek, yaratıcı bir süreç olarak değerlendirilmelidir. Bu anlayış, Arap şiirinin kimliğini koruyarak, Batı'nın estetik unsurlarını yeni bir biçimde yorumlama gerekliliğini ortaya koymaktadır.¹¹⁶

Adonis, yenileşmenin yalnızca geçmişi derinlemesine bilmekle mümkün olabileceğini savunmaktadır. Batılı şairlerin kendi kültürel miraslarını iyi bildiklerini ve bu bilgiyle yeniliği yakaladıklarını ifade eder. Kendisi de Arap kültürel mirasını Batı'nın modernist şiir biçimleriyle harmanlayarak özgün bir yaratıcılık geliştirdiğini ileri sürmektedir. Bu bağlamda, Adonis'in şiir anlayışı iki ana unsura dayanır: Batı'nın şiirsel formlarını benimsemesi ve bu formları Arap şiirinin geleneksel içeriğiyle yenilikçi bir yaklaşımla yeniden yorumlaması. Bu süreç, hem estetik bir dönüşüm hem de kültürel bir diyalog olarak değerlendirilmelidir; zira Adonis, Arap şiirinin çağdaş bir ifade biçimi kazanması için geleneksel unsurların yeni formlarla birleştirilmesi gerektiğine inanır.¹¹⁷

Adonis, Doğu ve Batı arasındaki ayrımlara dair tutumunda zaman zaman değişiklikler göstermektedir. Bir yandan Batı'yı biçimlerin kaynağı olarak kabul ederken, diğer yandan sürrealizmin aslında Doğu kökenli olduğunu öne sürmektedir. Novalis ve Goethe gibi Batı kültürüne köklü bir şekilde bağlı önemli isimlerin Batı'yı temsil etmediğini iddia eder. Batı'nın, felsefe ve bilimle geliştiğini kabul ederken, Arap dünyasının bu gelişmeleri yalnızca taklit ettiğini belirtmektedir. Bununla birlikte, Batı'yı yalnızca teknik bilgiye sahip, anlamdan yoksun bir kültür olarak tanımlaması, Adonis'in kültürel kimlik ve yaratıcılık konusundaki karmaşık düşüncelerini yansıtmaktadır.¹¹⁸

Adonis, şiirin Doğu ve Batı arasındaki sınırları aşma gücüne sahip olduğunu ve bu bağlamda kültürel, tarihsel, siyasi ve ideolojik düzeyde sınırların ortadan kalkmasını hedeflediğini savunmaktadır. Toplum hayatında ilahiyat ve siyasetin önemli bir rolü olduğunu belirten Adonis, şairlerin ve düşünürlerin de eleştirel bir rol üstlenmesi gerektiğini vurgular. Ona göre, eleştirinin yalnızca siyasi alanda sınırlı kalması yetersizdir; insanlığın daha geniş bir perspektiften ele alınması gerekmektedir.

¹¹⁶ Adonis, *Ha Ente Eyyuha al-Vaqt: Sîra Şi'riyya Sekâfiyye*, 91.

¹¹⁷ Adonis, *Mûsikâ'l-Hût el-Azrak: el-Huviyye, el-Kitâbe, el-Unf* (Beyrut: Dâr al-Âdâb, 2002), 135.

¹¹⁸ Adonis, *es-Sûfiyye ve's-Sûrreâliyye* (Beyrut: Dâr es-Sâki, 2015), 52.

Adonis, Araplar ve Müslümanlar arasındaki sınırların aşılması ve insani bir varoluşun anlaşılması gerektiğini savunarak, günümüz dünyasında insanın kendini daha geniş bir varoluş perspektifinde anlaması gerekliliğini ortaya koymaktadır.¹¹⁹

1.7.4. Etkilendiği Kişiler

Adonis, T.S. Eliot'un eserlerindeki manevi boşluk, kültürel çöküş ve yeniden doğuş temalarını derinlemesine incelemiş ve bunları kendi kültürel ve tarihi bağlamına uyarlamıştır. Özellikle Eliot'un "The Waste Land" adlı eseri, Adonis'in şiirlerinde büyük bir etki yaratmıştır. Adonis, Eliot'un şiirlerinde kullanılan nesnel bağdaştırma (objective correlative) kavramını benimseyerek, bu kavramı Arap şiirine uyarlamış ve Arap edebiyatında modernist şiirin kökleşmesine önemli katkılarda bulunmuştur.¹²⁰

Eliot'un "The Waste Land" adlı eseri, Adonis'in yenilikçi bir şiir anlayışı geliştirmesinde merkezi bir rol oynamıştır. Adonis, bu eserdeki teknikleri ve temaları kendi şiirlerine entegre ederek, çağdaş Arap şiirine yeni bir soluk kazandırmıştır. Eliot'un manevi boşluk ve kültürel çöküş temaları, Adonis'in şiirlerinde derin bir yankı bulmuş ve bu durum, Arap dünyasında yenilikçi şiirin gelişimini tetiklemiştir. Adonis'in Eliot'a duyduğu bu ilgi, onun Arap şiirine getirdiği yenilikçi yaklaşımların bir parçası olarak değerlendirilmelidir. Böylelikle, Adonis'in eserlerinde Eliot'un etkisi, hem biçimsel hem de tematik düzeyde belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır.¹²¹

Bu bağlamda, Adonis ve diğer çağdaş Arap şairleri, Eliot'un şiirlerindeki temaları ve teknikleri kendi eserlerine ustalıkla kullanarak, Arap yenilikçi şiirinin temel taşlarını oluşturmuşlardır. Eliot'un "The Waste Land"deki şiirsel teknikleri ve temaları, Arap modernist şairleri için ilham kaynağı olmuş ve bu şairler, Eliot'un nesnel bağdaştırma kavramını Arap şiirine uyarlayarak, Arap edebiyatında modernist hareketin doğmasına ve kökleşmesine büyük katkı sağlamışlardır.¹²²

Adonis'in şiirsel gelişiminde etkili olan kişilikler, onun modernist anlayışını şekillendiren önemli unsurlar arasında yer almaktadır. Mufid Arnouk, El-Kaysar dergisi topluluğunda aktif bir figür olarak Adonis'in yeteneklerini keşfetmiş ve ona rehberlik etmiştir; Arnouk'un derin Fransızca bilgisi, Adonis'in Fransız edebiyatı ile

¹¹⁹ Adonis, *Mûsikâ el-Hût el-Azrak*, 411.

¹²⁰ Jabra, "Modern Arabic Literature and the West, 90.

¹²¹ Jabra, "Modern Arabic Literature and the West, 80-81.

¹²² Jabra, "Modern Arabic Literature and the West," 84.

tanışmasında kritik bir rol oynamıştır. Haşim Abdulaziz Arnaud ve İsa Seleme gibi isimler, Adonis'i Fransız şiiriyle tanıştırtarak, özellikle Charles Pierre Baudelaire'in eserleri gibi önemli şairlerin kitaplarını ona sunmuşlardır. Bu etkileşim, Adonis'in şiirinde kültürel bir zenginlik yaratmış ve onun yaratıcı sürecini derinleştirmiştir. Aynı zamanda, bu aydınlar Adonis'in şiirlerini değerlendirip tartışarak eleştiri konusu haline getirmişlerdir. Adonis, bu süreçte entelektüel çevrelerde dikkat çektiğini hissetmiş, yazdığı her şiirin eleştirildiği ve geniş bir ilgi platformunda tartışıldığı bir ortamda bulunarak kısa bir süre içinde tanınmış bir şair haline gelmiştir.¹²³

Adonis, Batılı şairlerden etkilenerek Doğu ve Batı şiirini birleştirme arayışına girmiştir. Mallarmé, Rilke ve Baudelaire gibi Batılı şairlerin üslup ve biçimlerinden ilham alarak, bu unsurları Arap şiirine adapte etmeye çalışmıştır. Ancak Adonis, bu etkileşimi bir taklit olarak değil, özgün bir yaratıcı süreç olarak değerlendirmiştir. Ona göre, şiirsel biçim ödünç alınamaz, çünkü biçim şiirin bizzat kendisidir. Bu anlayışla Batı şiirindeki modernist unsurları Arap şiirine uyarlamış ve bu sürecin bir yenilik olduğunu vurgulamıştır. Adonis'in amacı, Batı'dan aldığı biçimsel yenilikleri Doğu'nun zengin içerik ve felsefesiyle harmanlayarak, Arap şiirini yenileştirmek olmuştur.¹²⁴

Adonis'in bu görüşlerini destekleyen sözleri de bu bakış açısını net bir şekilde ortaya koymaktadır:

*"Batı kültürünü benimseyenler arasında olduğumu kabul ediyorum, ancak kısa bir süre sonra bunu aşanlar arasında olduğumu da belirtmek isterim... Baudelaire'i okumak, Ebu Nüvâs'ı ve onun şiirsel modernitesini bana keşfettirdi. Mallarmé'yi okumak, bana Ebu Temmam'ın şiirsel dilinin sırlarını ve yeni boyutlarını gösterdi. Rimbaud, Nerval ve Breton'u okumak ise beni tasavvufî deneyimin benzersizliği ve güzelliğiyle tanıştırdı."*¹²⁵

Adonis'in etkilendiği Batılı şairlerden bazıları bilime büyük ilgi göstermiştir; örneğin, Novalis doğa bilimleri üzerine çalışırken, André Breton nöroloji alanında araştırmalar yapmıştır. Adonis, bu şairlerin bilimsel ve entelektüel yaklaşımlarını

¹²³ el-Yesû'î, *A'lâmu'l-edebi'l-'arabiyyi'l-mu'asır*, 244.

¹²⁴ Adonis, *eş-Şi'riyye el-Arabiyye* (Beyrut: Dâr al-Âdâb, 1989), 86.

¹²⁵ Adonis, *eş-Şi'riyye el-Arabiyye*, 87.

benimseyerek, akılcılığın sınırlarını aşmayı, gerçek dünyanın dayattığı sınırlamalardan kurtulmayı ve hayal gücüne daha fazla alan açmayı hedeflemiştir.¹²⁶

Adonis, Batı şiirinden etkilenmiş olmasına rağmen, bu etkilenmeyi bir taklit olarak görmemiş ve özgün bir yaratıcı sürecin parçası olarak değerlendirmiştir. Şiirsel biçimin ödünç alınamayacağını savunan Adonis, bu konuda şu ifadeyi kullanmıştır: *"Biçim bağımsız bir unsur değildir; şiirin biçimi, bizzat şiirin kendisidir."* Bu anlayış doğrultusunda Batı'nın şiirsel üslup ve biçimlerini Arap şiirine uyarlamış, Mallarmé, Rilke ve Baudelaire'in tarzını benimseyerek Arap şiirine entegre etmiştir. Bu süreci, yenilikçi bir adım olarak kabul eden Adonis, kendini Batı şiirini aşan bir şair olarak görmektedir. Ancak bu yaklaşım, şiirin tarih boyunca biçim ve içerik arasında kurduğu temel bağı göz ardı ettiği eleştirisine de yol açmaktadır.¹²⁷

Adonis, şiiri düşünce temeline dayandırmaya yönelik bir şiir anlayışı geliştirmeye çalışmıştır. Bu yaklaşım, büyük ölçüde Heidegger'den esinlenmiştir. Ancak Adonis, düşünce şiirini birey ile özdeşleştirerek, şiirin yalnızca akılcılık yerine bireyin kendisini açıklayan bir düşünce yöntemi olmasını önermiştir. Bu yeni düşünsel yaklaşım, varlık, dil ve şiir üzerine inşa edilmiştir ve Adonis, bu anlayışı Mufred bi Sîgat el-Cem" adlı eserinde somutlaştırmıştır. Heidegger, Batı felsefesindeki insan merkezli düşünceyi ve akıl-insan ile doğa-madde arasındaki diyalektiği ortadan kaldırarak, doğa ile dünya arasında uyum sağlayan bir felsefe geliştirmeye çalışırken, Adonis bu felsefeyi tarihin yıkılması ve yeniden şekillendirilmesi sürecine dönüştürmüştür.¹²⁸

1.7.5. Şiirlerinde Tema

Adonis, çağdaş Arap şiirinin en etkili isimlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Şiirlerinde yenilikçi ve devrimci bir yaklaşım benimsemiş, geleneksel Arap şiirinin kalıplarını yıkarak çağdaş şiirin sınırlarını zorlamıştır. Onun eserlerinde metafizik ve mistik temalar öne çıkmış, dil semboller ve imgelerle zenginleştirilerek okuyucuyu derin düşüncelere sevk etmiştir. Şiirlerinde tarih, mitoloji, felsefe ve

¹²⁶ Adonis, *es-Sûfiyye ve's-Sûrreâliyye*, 181.

¹²⁷ Adonis, *Fâtihat li-Nihâyet el-Karn* (Beyrut: Dâr el-Avde, 1980), 266-267.

¹²⁸ Adonis, *Mufred bi-Sîgat el-Cem* (Beyrut: Dâr al-Âdâb, 1988), 7, 103.

bireysel deneyimler iç içe geçmiş ve bu durum eserlerine derinlik ile zenginlik kazandırmıştır.¹²⁹

Adonis'in şiiri, çağdaş Arap şiirinde köklü bir değişimi temsil etmekte ve geleneksel olanla radikal bir kopuşu yansıtmaktadır. Şiirlerinde sıkça mistik ve sembolik bir dil kullanarak, yenilikçi ve devrimci kimliğini ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda, şairin eserlerinde temaların kullanımı ile onun şairlik kimliği birbirinden ayrılmaz bir bütün oluşturmaktadır. Adonis'in şiirlerinde bu tematik derinlik, okuyucuya geniş bir düşünsel alan sunmakta ve Arap şiirinin evrimine önemli katkılarda bulunmaktadır.¹³⁰

Çağdaş Arap şiiri, geleneksel aruz vezni ve kafiye düzenini aşarak, serbest şiir ve mensur şiir gibi yeni formlar benimsemiştir. Bu yenilikler, şiirin konularının da değişmesine ve çeşitlenmesine yol açmıştır. Sömürgecilik, reform, vatan sevgisi, yoksulluk ve cehalet gibi çağdaş temalar, çağdaş Arap şiirinin merkezinde yer almıştır.¹³¹

Adonis'in şiiri, mitolojik temaların ve sembollerin sıkça kullanılmasıyla tanınmaktadır; bu durum, eserine estetik bir derinlik katmakla kalmaz, aynı zamanda sosyo-kültürel ve politik bir yorum aracı haline getirir. Modernist bir perspektiften, geleneksel mitolojik temaları yeniden yorumlayan Adonis, bu temalar aracılığıyla günümüz insanının varoluşsal sorunlarını ele alır. Şiirleri, okuyucuyu hem geçmişin hem de bugünün derinliklerine götüren bir yolculuğa çıkararak, edebiyatın evrensel sorularla bağlantısını güçlendirir. Adonis, mitolojiyi çağdaş toplumsal meselelerin sorgulanmasında kritik bir araç olarak kullanmaktadır.¹³²

Adonis'in şiirlerinde yoksulluk, çocukluk ve ölüm gibi temalar ön plana çıkmaktadır. Adonis, çocukluk ile yoksulluğu birbirine bağlı kavramlar olarak ele almış ve bu bağlamda şu ifadeyi kullanmıştır: "*Çocukluk sadece saflık ve doğaya yakınlık dönemi değildir, aynı zamanda mülkiyetin olmadığı bir çağdır.*" Örneğin şiirlerinde sıkça yer verdiği Mihyar, bu düzenin adaletsizliklerini ve insanın kendi

¹²⁹ Corrao, "Adonis: The Poet and the Revolutionary," 45-50.

¹³⁰ Corrao, "Adonis: The Poet and the Revolutionary," 51-52.

¹³¹ İbrahim Usta, "Modern Arap Şiirinde Siyasi Hiciv: Nizar Kabbani ve Muzaffer en-Nevvâb Örneği," 2. Uluslararası Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu: Bildiriler Kitabı, Giresun, 21-23 Haziran 2019, 45.

¹³² Arabi, *Adonis Poetics of Vision and Modernity*, 47.

varlığı üzerindeki tahakkümünü şiirlerinde ele almaktadır. *Şamlı Mihyar'ın Şarkıları* eseri, biçimsel olarak Arap şiir geleneğinden kopuşu temsil etmektedir. Bu eser, Adonis'in önceki şiirlerinden farklı olarak belirgin ve kararlı bir devrimci söylemi ortaya koymakta ve bu anlamda yeni bir dönemin başlangıcını işaret etmektedir. Kitapta yer alan şiirler, Adonis'in devrimci bakış açısının somut örnekleridir ve Arap şiir dünyasında önemli bir yer tutmaktadır.¹³³

Adonis'in şiirlerinde kullandığı temalar, onun modernist yaklaşımını ve yenilikçi bakış açısını yansıtmaktadır. Şiirlerinde mitolojik unsurları kullanarak, bir yandan modern dünyayı eleştirirken diğer yandan geleneksel kültürün derinliklerine inmektedir. Bu yaklaşım, Adonis'in eserlerini yalnızca edebi bir nitelikten öteye taşıyarak, aynı zamanda felsefi ve varoluşsal bir sorgulama aracı haline getirmektedir. Adonis'in şiirlerindeki temalar, şairin derin içgörüsüne dayanmaktadır; bu içgörü, Tasavvuf ve Sürrealizm gibi metafizik akımlardan ilham almakta ve konuları daha derin, diğer dünyaya ait gerçekliklerde aramaktadır. Adonis'in eserleri, sık sık mistik ve diğer dünyalı temaları barındırarak okuyucuyu görülen ve hissedilen daha derin gerçeklikleri keşfetmeye davet etmektedir. Bu yaklaşım, şiirin yüzeysel ve günlük olanın ötesinde daha derin ve evrensel anlamlar taşımasını sağlamaktadır.¹³⁴

Adonis'in şiirlerinde öne çıkan temalar arasında kimlik, varoluş, zaman, aşk ve sosyal değişim gibi konular yer almaktadır. Şiirlerinde bireyin içsel yolculuğunu ve toplumsal yapıların eleştirisini işleyen Adonis, yalnızca estetik bir yenilik sunmakla kalmaz, aynı zamanda derin felsefi ve toplumsal sorgulamalar da içermektedir. Eserlerinde sıkça karşılaşılan kimlik, sürgün, değişim ve özgürlük temaları, şairin Arap dünyasının tarihsel ve kültürel mirasını sorgulamasını ve bu mirasın günümüz dünyasındaki yansımalarını eleştirmesini sağlamaktadır. Adonis'in eserleri, geleneksel Arap şiirine bağlı kalırken aynı zamanda bu geleneği eleştiren ve yeniden yorumlayan bir perspektif sunmaktadır.¹³⁵

Adonis'in şiiri, geleneksel ile güncelin bir sentezini temsil etmekte ve mitolojik unsurları dâhil ederek modern dünyayı eleştirirken geleneksel kültürün derinliklerine inmektedir. Bu yaklaşım, eserlerini sosyo-kültürel ve politik bir yorum haline getirir.

¹³³ Adonis, *New York'a Mezar*, 21.

¹³⁴ Arabi, *Adonis Poetics of Vision and Modernity*, 11-12

¹³⁵ Philip Mattar, ed., *Encyclopedia of the Modern Middle East and North Africa*, 2. baskı (Macmillan Reference USA, 2004), 64-65.

Adonis'in çağdaş şiire katkıları, mitoloji ve imgeleri ustaca kullanmasında belirginleşir; bu da bireyin ve toplumun karmaşıklıklarını yansıtır. Şiirleri, yenilikçi bir bakış açısıyla mitolojik anlatıları ve sembollerle zenginleşerek okuyucuyu geçmişin ve bugünün derinliklerine taşımaktadır.¹³⁶

Adonis'in şiirlerinde varoluşsal sorgulayıcı bir yaklaşım belirgin bir şekilde öne çıkmaktadır. Şair, bireyin kimlik arayışı, yaşamın anlamı ve insanın varoluşsal sorunları üzerinde derin düşüncelere yer vererek okuyucuyu bu temaları sorgulamaya teşvik eder. Klasik anlatıları ve mitolojik unsurları ustaca kullanarak modern insanın karşılaştığı karmaşıklıkları ele alır. Bu bağlamda, Adonis'in şiirleri, bireyin içsel çatışmalarını ve varoluş kaygılarını derinlemesine irdeleyerek, okuyucuya düşündürücü ve sorgulayıcı bir deneyim sunmaktadır.¹³⁷

Sonuç olarak, Adonis'in şiiri, çağdaş Arap şiirinde geleneksel anlatının seküler bir biçimde kullanımının en çarpıcı örneklerinden biridir. Onun çalışmaları, çağdaş şiirin sınırlarını genişleterek yeni bir şiirsel ifade biçimi yaratmış, bu da Adonis'in yalnızca bir şair olarak değil, aynı zamanda çağdaş Arap edebiyatı ve kültürünün şekillenmesinde önemli bir düşünür olarak görülmesini sağlamıştır. Adonis'in eserleri, edebi değeri ve derin felsefi içerikleriyle, Arap şiirinin evrimine katkıda bulunmuş ve okuyuculara çeşitli toplumsal ve varoluşsal meseleler üzerinde düşünme fırsatı sunmuştur.¹³⁸

Adonis'in şiirleri, tarihsel ve coğrafi sınırları aşarak evrensel insanlık durumlarını ele almasıyla dikkat çekmektedir. Eserleri, yalnızca Arap dünyasının sorunlarını değil, küresel adaletsizlikleri ve insanlık trajedilerini de konu edinir. Şair, tarih ve coğrafyanın sınırlarını silerek, insanlığın yaşadığı acıları ve trajedileri derin bir şekilde işler. Adonis, tarihsel olayları ve kültürel kimlikleri sorgularken, modern insanın varoluşsal sorunlarını da ele almaktadır. Bu bağlamda, Adonis'in şiirleri, derin tarihsel bilinç, güçlü eleştirel bakış açısı ve evrensel temaları bir araya getirerek bireysel ve kolektif kimliklerin sorgulanması ile insanlık trajedilerinin evrensel bir dille ifade edilmesine önemli katkılarda bulunmaktadır.¹³⁹

¹³⁶ Talal Asad, *Sekülerliğin Biçimleri: Hristiyanlık, İslâmiyet ve Modernlik*, çev. Ferit Burak Aydar (İstanbul: Metis Yayınları, 2007), 311.

¹³⁷ Asad, *Sekülerliğin Biçimleri*, 312.

¹³⁸ Asad, *Sekülerliğin Biçimleri*, 313.

¹³⁹ Adonis, *New York'a Mezar*, 21.

2. BÖLÜM

METİNLERARASILIĞIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ VE ADONİS'İN ŞİİRLERİNDE METİNLERARASILIK YÖNTEMİ OLARAK GÖNDERGE

2.1. Metinlerarasılığın Kuramsal Çerçevesi

Metinlerarasılık (intertextuality), bir metnin diğer metinlerle olan ilişkilerini, bu metinlerden aldığı unsurlarla yeni anlamlar üretme sürecini ifade eder. Bu kavram, ilk olarak Julia Kristeva tarafından tanımlanmış ve sonraki teorisyenler tarafından genişletilmiştir. Kristeva, metinlerarasılığı "*metinlerin bir alıntılar mozaigi gibi oluştuğu, her metnin başka bir metnin dönüşümü ve özümsemi olduğu*" şeklinde açıklar. Bu yaklaşım, bir metnin anlamının tek başına değil, diğer metinlerle olan etkileşimi üzerinden değerlendirilebileceğini öne sürer. Kristeva'nın metinlerarası kavramı, postmodern eleştiri alanında önemli bir yer tutar. Metinlerin, alıntı ve referanslarla örülü olduğu ve bu unsurların metne yeni anlamlar kattığı savunulur. Bu kavram, sadece doğrudan alıntılarla değil, aynı zamanda dolaylı ilişkiler ve anlam kaymalarıyla da ilgilenir.¹⁴⁰

Gürsel Aytaç metinlerarasılığı, "*ister edebi ister teknik olsun, hiçbir metnin tamamen kapalı olmadığı ve edebi metinlere hem edebiyat alanından hem de diğer alanlardan metin parçaları eklenebileceği; böylece dilin evrensel bir deney (universal experiment) olma özelliğinin ortaya konduğu bir kavram*" şeklinde tanımlamaktadır.¹⁴¹

Yıldız Ecevit, bu kavramı, "*içinde yaşadığı gerçekliğe yabancılaşan çağcıl yazarın, bütünleşmekte zorlandığı gerçekliği yansıtmayı bırakıp, daha önce başka yazarlar tarafından yazılmış metinlerin dünyasına sığınması ve onlardan yola çıkarak ikinci elden yeni bir kurmaca gerçeklik yaratması*" olarak tanımlamaktadır.¹⁴²

Latince "textus" kelimesi, aslında bir "kumaşın dokunmuş hali" anlamına gelir.¹⁴³ Bu anlamı düşündüğümüzde, bir metni de farklı konuların ve kurguların bir araya gelerek oluşturduğu bir dokuma gibi kabul edebiliriz. Bu anlayış,

¹⁴⁰ Kubilay Aktulum, *Metinlerarası İlişkiler* (Ankara: Öteki Yayınevi, 2000), 42, 47.

¹⁴¹ Gürsel Aytaç, *Genel Edebiyat Bilimi*, 2. baskı (İstanbul: Say Yayınları, 2003), 354.

¹⁴² Aktulum, *Metinlerarası İlişkiler*, 77.

¹⁴³ Cesare Segre, *Avviamento all'analisi del testo letterario* (Torino: Einaudi, 1985), 29.

metinlerarasılık kavramıyla doğrudan ilişkilidir. Çünkü her metnin, daha önce yazılmış veya o dönemdeki diğer metnin etkisiyle şekillendiğini, bu metinlere yapılan göndermeler ve alıntılarla var olduğunu düşünebiliriz. Eğer bu yaklaşımı benimsersek, metnin iç içe geçmişliğini, yani metinlerarasılık kavramının özüne ulaşmış oluruz. Esin Gören'nin dediği gibi: Metnin çizgisel bütünlüğü içinde yazara yönelik eleştirinin egemen olduğu edebiyat kuramları, yerlerini yazarın mutlak otoritesinin sorgulandığı ve okuyucunun aktif bir katılımcı haline geldiği çoksesli gösterge dizgelerine bırakmaktadır. Modern sonrası dönemde bu paradigma değişikliğini destekleyen önemli kuramcılar arasında Mikhail Bakhtin, Julia Kristeva, Roland Barthes, Michael Riffaterre, Gérard Genette, Umberto Eco ve Harold Bloom bulunmaktadır.¹⁴⁴

Metinlerarasılık kavramı, ilk olarak Julia Kristeva tarafından geliştirilmiş ve daha sonra Roland Barthes ve Gérard Genette gibi eleştirmenler tarafından detaylandırılmıştır. Kristeva'ya göre, *her metin, diğer metinlerle olan ilişkileri aracılığıyla anlam kazanır*.¹⁴⁵ Julia Kristeva'nın temellerini attığı bu kavram, bir metnin yalnız başına var olamayacağı, her metnin diğer metinlerle bir diyalog içinde olduğu fikrine dayanır. Muhammed Miftah da bu kavramı "Metinlerarasılık, farklı şekillerde diğer metinlerle bağlantılı olan metinler arası ilişkiler demektir" şeklinde tanımlamıştır.¹⁴⁶ Barthes, metnin sınırsız bir referans ağı içinde var olduğunu öne sürerken,¹⁴⁷ Gerard Genette, metinlerarasılığı, "*bir metnin diğer metinlerle belirgin ya da gizli bir bağ kurmasını sağlayan unsur*" olarak tanımlar.¹⁴⁸

Metinler arasındaki ilişkiler, sadece doğrudan alıntı veya referanslarla sınırlı değildir; aynı zamanda dolaylı bağlantıları ve anlam kaymalarını da içerir. Roland Barthes, bu etkileşimi "bir metnin başka bir metinde somut varlığı" olarak tanımlar ve bu ilişkilerin, eserler arasındaki alışverişin temel unsuru olduğunu belirtir. Metinlerarası ilişkileri ele alırken Barthes, metni sabit ve tamamlanmış bir ürün olarak değil, başka metinlerle ve kodlarla sürekli etkileşim içinde olan dinamik bir yapı olarak

¹⁴⁴ Esin Gören, *Yenidenyazmak: İtalyan Edebiyatında Yenidenyazılmış Metinler* (İstanbul: Dönence, 2013), 28.

¹⁴⁵ Julia Kristeva, *Desire in Language: A Semiotic Approach to Literature and Art* (New York: Columbia University Press, 1980), 305.

¹⁴⁶ Muhammed Miftâh, *İstirâciyyetü 't-tenâs* (Beyrut: Dârü't-tenvîr, 1985), 121.

¹⁴⁷ Roland Barthes, *Image, Music, Text* (London: Fontana Press, 1977), 224.

¹⁴⁸ Gérard Genette, *Palimpsests: Literature in the Second Degree* (Lincoln: University of Nebraska Press, 1997), 90.

görmüştür. Barthes'a göre, metin, diğer metinlere ve kodlara açılan bir yapı olarak, metinlerarası ilişkilerin bir seçkisi. Bu bağlamda metin, sadece kendi içeriğiyle değil, onu oluşturan diğer metinlerle kurduğu bağlantılarla anlam kazanmaktadır.¹⁴⁹

Edebiyat terimi olarak, bu yaklaşım iki veya daha fazla metin arasındaki etkileşim, aktarım veya yeniden yazma sürecini ifade eder. Bu bağlamda, bir yazar, başka bir yazarın eserinden çeşitli öğeleri alarak kendi eserine dahil eder veya bu unsurları kendi bağlamında yeniden işler. Bu anlayışa göre, her eser daha önce yazılmış metinlerden izler taşır ve hiçbir metin gelenekten bağımsız olarak düşünülemez.¹⁵⁰

Rus Biçimcilerinin çalışmalarından esinlenen anlatıbilimciler ve yazınbilimciler, dili sadece bir araç değil, aynı zamanda araştırma konusu olarak ele almışlardır. Metni, ayrışık parçaların yeni bir birleşim düzeni olarak algılamışlardır ve önceki metinlere göndermede bulunmayan bir metnin neredeyse olmadığını savunmuşlardır. Postmodern yazının önemli isimlerinden Philippe Sollers, *"Her metin, hem bir yeniden okunması hem de vurgulanması, yoğunlaştırılması, yer değiştirmesi ve derinliği olduğu çok sayıda metnin kesiştiği yerde bulunur"* diyerek metinlerarası ilişkilerin önemine dikkat çekmiştir. Bu bağlamda, bir yazarın önceki metinlerden yaptığı alıntı ve anımsamaların, yazarın tercihlerinden ziyade metnin yazınsallığının bir ölçütü olarak değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.¹⁵¹

Bu kavramın ön plana çıkmasıyla birlikte, yapıtları yalnızca yazarlarından yola çıkarak inceleme yaklaşımına son verilmiştir. Metne biçimci bir bakış açısıyla yaklaşan kuramcılar, bir yapıtın ayrışık unsurlarının yazarın bilerek ve isteyerek yerleştirdiği öğeler olarak görülmesi düşüncesini reddetmişlerdir. Bu yeni bakış açısıyla, metinler, farklı metinlerden gelen unsurların bir araya geldiği ve anlamın bu karşılıklı etkileşimle üretildiği yapılar olarak ele alınmaktadır.¹⁵²

Klasik yazı anlayışının köklü bir şekilde değişmesine neden olan bu yaklaşım, geleneksel olarak yazara ait tekil eserler olarak değerlendirilen metinlerin, artık farklı ve ayrışık unsurların bir araya geldiği mozaikler olarak görülmesine yol açmıştır. Bu

¹⁴⁹ Gören, *Yeniden yazmak*, 43.

¹⁵⁰ Aktulum, *Metinlerarası İlişkiler*, 8.

¹⁵¹ *Théorie d'Ensemble, Écriture et Révolution* (Paris: Éditions du Seuil, 1968), 77.

¹⁵² Aktulum, *Metinlerarası İlişkiler*, 7-8.

anlayış, yazardan bağımsız, parçalanmış bir özne kavrayışına geçişi ve eserlerin diğer metinlerle sürekli bir etkileşim içinde olduğu düşüncesini beraberinde getirmiştir.¹⁵³

Bu düşünce, metni yazarın kontrolünden çıkararak okuyucunun yüklediği anlamlarla yeniden şekillendirmektedir. Bu çerçevede, okuyucuyu kurmaca dünyaya çekerek metnin bir parçası haline getirir. Okuyucu, sahip olduğu bilgi ve birikimle metindeki tüm ilişki ağlarını çözmeye çalışmakta, bu süreçte metinle etkileşime geçerek anlam katmanlarını keşfetmektedir. Böylece, metinlerarası ilişkiler, okuyucunun aktif katılımını ve yorumunu gerektiren dinamik bir süreç haline gelmektedir.¹⁵⁴

Metinlerarası analiz yöntemiyle, toplumsal ve siyasi olayların yerine, geçmiş metinlerle kurulan bağlantılar geçer. Bu yaklaşımda, metin çok sesli bir yapı olarak değerlendirilir ve Roland Barthes'a göre *her metin, önceki metinlerin alıntılarından oluşan bir dokudur*. Metin incelemelerinde bu yöntem giderek daha fazla kabul görmekte ve metin, kültürel bir yapı olarak ele alınmaktadır. Roland Barthes, metni sürekli bir üretim süreci olarak tanımlar. Metin, yazıldıktan sonra bile işlevini sürdürür ve yeni anlamlar üretmeye devam eder. Barthes'a göre, metinlerarası alışveriş, metnin anlamını genişletir ve derinleştirir.¹⁵⁵

Barthes, metni statik ve tamamlanmış bir nesne olarak görmektense, sürekli gelişen, açık bir yapı olarak değerlendirir. Ona göre metin, yalnızca belirli bir sonuca ulaşmış bir ürün değildir; aksine, diğer metinlerle ve kodlarla sürekli bir etkileşim içinde olan dinamik bir süreçtir. Barthes, bu ilişkilenebilirliği metinlerarasılık olarak tanımlar. Bu bağlamda metin, toplum ve tarihle doğrudan bir gereklilik yoluyla değil, daha çok alıntılama, zikretme ve aktarma gibi yöntemlerle bağlantı kuran bir üretim süreci olarak incelenmelidir.¹⁵⁶

Roland Barthes, Kristeva'nın öğrencisi olarak metinlerarası olguyu kabul eden birçok eleştirmen arasındadır. Barthes, metinlerarasılığı, edebi metinlerin ve türlerin birbirleriyle etkileşimini gösteren bir olgu olarak tanımlar. Ona göre, bu etkileşimler

¹⁵³ Aktulum, *Metinlerarası İlişkiler*, 8.

¹⁵⁴ Veysel Kurt, "Murathan Mungan'ın 'Zamanımızın Bir Külkedisi' Adlı Öyküsünün Metinlerarası İlişkiler Bağlamında Okunması," *Türklük Bilgisi Araştırmaları: Dil, Edebiyat ve Tarih İncelemeleri Dergisi* 7/2 (2012), 761-768.

¹⁵⁵ Aktulum, *Metinlerarası İlişkiler*, 56.

¹⁵⁶ Roland Barthes, *Göstergebilimsel Serüven*, çev. Mehmet Rifat ve Sema Rifat (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1993), 139.

her türlü sözbilimsel kural ve konunun karıştığı bir "bilgi ayrışıklığı" yaratır. Böylece metinlerarasılık, sanatsallığın önemli bir ölçütü haline gelir.

Bir metnin diğer metinlerle olan ilişkisi, basit bir "yapıştırma" veya "alıntılama" olarak görülmemelidir. Metinlerarasılık, anlamlandırma sürecinde merkezi bir konuma sahiptir; okuyucu, metin içindeki göndermeleri çözmeye çalışırken kültürel ve tarihsel bağlamlarla zenginleştirilmiş metinlerle karşılaşır. Metinlerarasılık, yalnızca metni çözmekle kalmayıp, onu yeniden inşa eder ve bu süreçte eski ve yeni metinlerin bir arada kurgulanması söz konusudur. Bu anlayışla, yazarın merkezi konumu yerine metin ve okuyucu ön plana çıkmaktadır. Okuyucu, metinle etkileşime girerek metinlerarası ilişkileri anlamlandırma görevini üstlenir; ancak bu, alt ve ana metinleri karşılaştıracak kültürel bilgi ve birikimini gerektiren zahmetli bir süreçtir.¹⁵⁷

Roland Barthes, metinlerarasılık kavramını ilk kez 1973'te "Le Plaisir du Texte" adlı eserinde kullanır ve metinlerarasılığı "sonsuz bir metnin dışında yaşamamanın imkansızlığı" olarak tanımlar.¹⁵⁸

Julia Kristeva, postmodern eleştirinin önemli isimlerinden biri olarak, metinlerin diğer metinlerle ve söylemlerle kurduğu ilişkileri incelemek için "metinlerarası" kavramını ortaya atmıştır. Bu kavram, her söylemin diğer söylemlerle etkileşim içinde olduğu ve bu etkileşimin çokseslilik yarattığını belirtir. Kristeva, metinlerarasılığı sadece postmodern metinlerde değil, klasik, modern ve eski metinlerde de gözlemlenebilen bir özellik olarak tanımlar. Ancak, bu kavramı klasik eleştirinin ele aldığı kaynak veya köken bağlamından farklı bir perspektifle inceler.¹⁵⁹

Kristeva ve Barthes, metinlerarası kavramını çeşitli bağlamlarda ele almışlardır. Kristeva'nın "*başka metinlerden alınan sözcelerinin kesişme yeri*"¹⁶⁰ olarak tanımladığı bu kavram, Jean Bellemin-Noël tarafından "*metin-öncesi*"¹⁶¹ terimiyle yeniden yorumlanmıştır. Bellemin-Noël, metinlerin önceki metinlerle etkileşimlerini vurgularken, bu düşünce Baktin'in "söyleşimcilik" kuramında da yer alır; Baktin, metinlerarası etkileşimleri toplumsal ve sözsöz bağlamda incelemektedir.

¹⁵⁷ Kubilay Aktulum, *Parçalılık / Metinlerarasılık* (İstanbul: Öteki Yayınevi, 2011), 74.

¹⁵⁸ Barthes, *Göstergebilimsel Serüven*, 84.

¹⁵⁹ Julia Kristeva, *Séméiotikè, recherches pour une sémanalyse* (Paris: Seuil, 1969), 51.

¹⁶⁰ Kristeva, *Séméiotikè*, 54.

¹⁶¹ Jean Bellemin-Noël, *Le Texte et l'Avant-Texte* (Paris: Larousse, 1972), 123.

Sonuç olarak, Kristeva'nın metinlerarası kavramı, postmodern yazın eleştirisinde önemli bir yer tutar. Bu kavram, metinlerin yapısal ve içeriksel etkileşimlerini, disiplinlerarası alışverişleri ve çoklu perspektifleri incelemek için kritik bir araçtır. Postmodernizm bağlamında metinlerarasılık, yazının çoksesli ve çok katmanlı yapısını anlamak için vazgeçilmez bir unsurdur.¹⁶²

Kubilay Aktulum'a göre, metinlerarasılık, metinlerin yeniden yazılması sürecini ifade etmektedir. Bu süreçte, bir yazar başka bir metni kendi bağlamında yeniden oluşturur ve bu yeniden oluşturma işlemi, alıntı, anırtı, çalıntı, pastiş, parodi veya alaycı dönüşüm gibi açık ya da örtük göndermelerle gerçekleştirilir. Metinlerarasılık, edebi yaratımın dinamik ve etkileşimli bir bileşeni olup, bir yazarın mevcut bir metni yeni bir bağlamda yeniden yapılandırarak farklı bir perspektif sunmasını sağlamaktadır.¹⁶³

Farklı ülkelerin yazarları yoğun olarak başka dillere çevrilmekte ve buna bağlı olarak karşılaştırmalı edebiyat incelemeleri ve bilimlerarası alışverişler artmaktadır. Lyotard'ın belirttiği gibi *"disiplinler ortadan kalkmakta, bilimler arasındaki sınırlar karışmakta"* ve *"eski dil oyunlarına yeni dil oyunları eklenmektedir."*¹⁶⁴

Modern ve elit sanat anlayışı, yaratıcı sürecin orijinal olmasına vurgu yaparken, postmodern sanat bu anlayıştan farklıdır. Postmodern sanat, Jorge Luis Borges'in ifadesiyle, *"her yeni hikâye, aslında eski bir hikâyenin yeniden anlatılmasıdır"* görüşünü benimsemekte; bu bakış açısına göre, yeni eserler var olan temaların ve motiflerin yeniden yorumlanmasını içermektedir. Bu durum, postmodern sanatın özgünlükten ziyade mevcut metinlerin farklı bağlamlarda yeniden ele alınarak yeni anlamlar oluşturmaya odaklandığını göstermektedir. Bu bağlamda, metinlerarasılık, postmodern sanatın sürekli değişim ve dönüşüm içinde olduğunu vurgulayan temel bir süreçtir.¹⁶⁵

Metinlerarasılık kavramı, modern edebiyat teorilerinde özellikle Batı'da geniş bir kabul görmüş olmasına rağmen, bu kavramın temelinin Arap edebiyatında ve klasik

¹⁶² P. Prayer Elmo Raj, "Text/Texts: Interrogating Julia Kristeva's Concept of Intertextuality," *Ars Artium: An International Peer Reviewed-cum-Refereed Research Journal* (2015), 80.

¹⁶³ Aktulum, *Metinlerarası İlişkiler*, 12.

¹⁶⁴ Jean-François Lyotard, *Postmodern Durum*, çev. Ahmet Çiğdem (Ankara: Vadi Yayınları, 1999), 52, 54

¹⁶⁵ Lyotard, *Postmodern Durum*, 56.

belâgat geleneğinde daha önceden var olduğu söylenebilir. Batı'da metinlerarasılık terimi Julia Kristeva gibi teorisyenler tarafından ele alınmış olsa da, bu kavramın özünde Arap edebiyatında uzun zamandır kullanılan iktibas sanatıyla benzer bir yapı barındırdığı görülmektedir. İktibas, başka bir metinden veya şiirden açık bir şekilde alınan ifadeleri kullanma sanatıdır ve metinlerarasılığın temel prensiplerinden biri olan açık alıntılama yöntemini içermektedir. Bu durum, metinlerarasılığın yalnızca Batı edebiyatına özgü bir olgu olmadığını, aynı zamanda Arap edebiyatında köklü bir geçmişe sahip olduğunu göstermektedir.¹⁶⁶

İktibas sanatı, Arap belâgatında önemli bir yer teşkil eden edebi bir tekniktir. Genel itibarıyla, iktibas, Kur'an-ı Kerîm, hadisler, atasözleri ve diğer edebi metinlerden yapılan alıntılar aracılığıyla anlamın derinleştirilmesi ve zenginleştirilmesi amacıyla kullanılmaktadır. Bu sanat, yalnızca metinler arasındaki ilişkiyi kurmakla kalmayıp, aynı zamanda kültürel ve tarihsel bağlamlar arasındaki etkileşimi de ortaya koyar.¹⁶⁷

İslam'ın doğuşuyla birlikte iktibas sanatı, yazarların eserlerinde dinî metinlerden ilham alarak duygu ve düşüncelerini ifade etmeleri açısından belirgin bir hale gelmiştir. Bu nedenle, iktibas, yalnızca bir alıntı yapma eylemi değil, aynı zamanda bu alıntının esere nasıl uyarladığını da içermektedir. İktibas uygulamalarında, alıntılarının doğal bir şekilde metin akışına dahil edilmesi gerekmektedir. Bu durum, alıntının lafzında belirgin olmamasını ve metnin anlam bütünlüğünü korumasını gerektirmektedir.¹⁶⁸

Kazvînî'nin Telhis adlı eserinde, belâgat sanatlarının metinlerarası bağlamda nasıl ele alınması gerektiğine dair vurgulanan bölümler, bu anlayışın İslam ve Arap dünyasında uzun süredir var olduğunu göstermektedir. Kazvînî, *"Eğer iki şâirin ittifakı teşbih, mecâz, kinâye gibi ve cömert birini dilenciler geldiğinde güleçlikle, cimri bir kişiyi zengin olmakla beraber asık yüzlülükle nitelemek gibi..."* ifadesiyle, şairlerin ortak imgeler ve ifadeler kullanmalarının hırsızlık olarak nitelendirilemeyeceğini

¹⁶⁶ Ferhat Korkmaz, "Metinlerarası İlişkilerin Klasik Retorikteki Kökeni Üzerine Bir Araştırma," *HİKMET-Akademik Edebiyat Dergisi*, Gelenek ve Postmodernizm Özel Sayısı, Yıl 3 (2017), 77-78.

¹⁶⁷ İbrahim Kara, "Arap Belâgatında İktibas Sanatı," *Artuklu Akademi* 8/1 (2021):79,85.

¹⁶⁸ Kara, "Arap Belâgatında İktibas Sanatı,"79,85.

savunmaktadır. Bu düşünce, metinlerarasılığın Arap edebiyatında da köklü bir anlayış olarak var olduğunun kanıtıdır.¹⁶⁹

Dolayısıyla, metinlerarasılık kavramının yalnızca Batı'ya özgü bir eleştiri kuramı olmadığı, Arap edebiyatında da benzer yapıların uzun zamandır var olduğu anlaşılmaktadır. Arap belâgatında kullanılan iktibas, metinler arasında açıkça kurulan ilişkiler yoluyla farklı metinlerden alıntı yapma geleneğine dayanmaktadır. Bu nedenle, metinlerarasılığın köklerinin Batı'dan önce Arap edebiyatında var olduğu söylenebilir. Bu durum, metinlerin birbiriyle olan ilişkilerini derinlemesine inceleyen teorilerin Arap edebiyatında uzun zamandır mevcut olduğunu ve Batı'da ortaya çıkan benzer kuramlarla paralellik taşıdığını göstermektedir.

2.2. Postmodernizm

Postmodernizm, anlamın sabitlenemezliğini savunarak metinlerarasılığı önemli bir araç olarak kullanır. Postmodernist anlayışa göre, metinler birbirine bağlıdır ve her metin, başka metinlere referans vererek anlam üretir; bu anlam hiçbir zaman tek bir doğruya indirgenemez. Metinlerarasılık, kültürel ve dilsel belleği yeniden yapılandırarak, geçmiş ve geleceği, yerel ve evrenseli birleştirir, çok katmanlı anlamlar yaratır. Bu, postmodernizmin, anlamın sürekli değişken ve çoklu yorumlara açık olduğunu vurgulayan temel ilkesiyle uyumludur. Bu nedenle, postmodernizme değinmemizin amacı, metinlerarasılıkla olan ilişkisini inceleyerek, postmodernizmin anlam inşasında nasıl bir rol oynadığını ortaya koymaktır.¹⁷⁰

Postmodernizm, modernizme tepki olarak doğmuş, 1950'lerden itibaren etkisini göstermeye başlamış ve 1980'lerin başlarından itibaren yaygın şekilde kullanılan bir kavramdır.¹⁷¹ Bu kavram, özellikle 1960'lı yıllardan itibaren ortaya çıkan ve geleneksel anlatı yöntemlerini sorgulayan bir edebi ve kültürel hareket olarak tanımlanabilir. Bu anlayış, "karmaşık ve kaygan yapısıyla"¹⁷² tanımlanması zor bir anlayış olarak karşımıza çıkar. "Post" öneki, Batı dillerinde bir dönemin sonu veya sonrası anlamına gelir; bu bağlamda postmodern düşünce, modernizmin sonu ya da

¹⁶⁹ Hatîb El-Kazvîni, *Telhîs ve Tercümesi*, haz. Nevzat H. Yanık, Mustafa Kılıçlı, M. Sadi Çöğenli (İstanbul: Huzûr Yayınları, tarihsiz), 262.

¹⁷⁰ Kristeva, *Desire in Language: A Semiotic Approach to Literature and Art*, 60,62.

¹⁷¹ Yusuf Aydoğdu, *Türk Edebiyatında Postmodern Anlatının Serüveni ve Murathan Mungan*, 1. Baskı (İstanbul: Sonçağ Yayınları, 2017), 7.

¹⁷² İsmet Emre, *Postmodernizm ve Edebiyat*, 1. Baskı (Ankara: Anı Yayınları, 2006), 7.

ötesi olarak ifade edilebilir. Ancak, bazı eleştirmenler, bu akımı modernizmin bir uzantısı olarak değerlendirdiği için kesin bir tanım yapmak zordur. Karmaşık ve çok katmanlı yapısı, farklı yorumlara açık olmasına yol açar.¹⁷³

Amerika'da doğan bu hareket, Frankfurt Okulu ve Paris üzerinden Avrupa'ya yayılmıştır. Almanya'da Habermas, Fransa'da ise Lyotard'ın düşünceleriyle popülerlik kazanmıştır. Tanımı ve sınırları net olmayan bu anlayış, modern edebiyatın kurallarını reddetme çabası olarak öne çıkar.¹⁷⁴

Postmodernizmin tanımı ve sınırları konusunda ortak bir görüş bulunmamaktadır. Bunun temel nedeni, bu akımın kesin bir çerçeveye oturtulamayacak kadar belirsiz olmasıdır. Ayrıca, kavramı ortaya atan ya da inceleyen eleştirmenlerin farklı bakış açıları, yorumlama biçimlerinde çeşitlilik yaratmakta ve kavramsal bir karmaşaya neden olmaktadır. Üçüncü bir etken ise, bu akımın sadece edebiyatla sınırlı kalmayıp sanat, felsefe, mimari, siyaset ve ekonomi gibi pek çok alana yayılmasıdır.¹⁷⁵

Bu akım, tanımı ve sınırları üzerinde tam bir uzlaşma olmamakla birlikte, modernizmin bilimsel verilere dayanan ve insanı mutlu etmeyi hedefleyen felsefesinin yetersizliği sonucunda ortaya çıkan bir felsefe, düşünce, yaşam tarzı ve sanat hareketidir. Modernizmin başarısızlıklarına tepki olarak gelişen bu akım, çoklu perspektifler, görecelik ve kültürel melezlik gibi kavramları öne çıkararak, daha esnek ve kapsayıcı bir anlayış sunmayı amaçlamaktadır.¹⁷⁶

Postmodernizm, farklılığa, özgünlüğe ve bireyselliğe öncelik veren bir tutum sergiler. Bu tutumun etkileri, kimlik savunuları, politik doğruluk ve kültürel çeşitlilik gibi alanlarda kendini gösterir. Postmodernite ise Bilgi Çağı, geç kapitalizm ve küreselleşme gibi kavramlarla bağlantılıdır. Bu dönemde zaman, mesafe ve bellek kavramları genişlemiş, hızlı tüketim ve ideolojik-politik gerilimler belirleyici hale gelmiştir. Postmodernizm, moderniteyle tam anlamıyla kopuşun imkansız olduğunu savunur. Lyotard'a göre, postmodern sanat ve felsefe, önceden belirlenmiş kurallara göre yargılanamaz ve bu nedenle sanatçılar kendi kurallarını arayarak

¹⁷³ Mustafa Aydın, *Postmodernizm ve Eleştirisi*, Hece Yayınları: Modernizmden Postmodernizme Özel Sayısı, Yıl 12, Sayı 138 (Ankara, 2008), 37.

¹⁷⁴ Aydoğdu, *Türk Edebiyatında Postmodern Anlatının Serüveni ve Murathan Mungan*, 11.

¹⁷⁵ Aydoğdu, *Türk Edebiyatında Postmodern Anlatının Serüveni ve Murathan Mungan*, 8.

¹⁷⁶ Oğuz Gündüz, *İhsan Oktay Anar'ın Kurgu Dünyası*, (İstanbul: Vizyon Yayınevi, 2009), 24.

çalışırlar¹⁷⁷.Postmodernizm, modernitenin yarattığı yıkıcı sonuçlara tepki olarak ortaya çıkmış ve bu süreci eleştirel bir şekilde sorgulamıştır.¹⁷⁸

Bu akım, kimi zaman bir moda, hayat tarzı, ideoloji, dogmalara karşı başkaldırı, modernlikle hesaplaşma ya da ultramodernlik olarak yorumlanır. Bu çeşitlilik, akımın doğasındaki karmaşıklıktan kaynaklanır ve belirsizliğini artırır. Bazen modernizmin bir devamı olarak, bazen de tamamen ondan bağımsız, yeni bir değerler sistemi şeklinde değerlendirilmiştir.¹⁷⁹

Postmodern anlayış, sanattan mimariye, felsefeden siyasete kadar pek çok alanda kendini gösterir ve bu alanlarda yeni yaklaşımlar ile yöntemler geliştirir. Bu nedenle, tek bir tanım veya bakış açısıyla sınırlandırılması zordur; aksine, çeşitli disiplinlerde farklı şekillerde ortaya çıkan ve sürekli gelişen bir düşünce yapısıdır.¹⁸⁰

Postmodern söylemde, edebi ve edebiyat dışı metinlere yapılan göndermelere ve alıntılara sıkça rastlanır. Bu yaklaşım, metinlerin farklı disiplinler ve alanlar arasında bağlar kurmasına olanak tanır. Edebi eserler, bu çerçevede farklı metinlerin kesiştiği bir alan haline gelir ya da çeşitli söylemsel parçaların bir araya gelmesiyle bir kolaj oluşturur. Geleneksel romanlarda olduğu gibi dünyayı yansıtmak yerine, postmodern çalışmalar yazının kendi başına anlam üreten bir yapı sunmasına odaklanır.¹⁸¹

Baudrillard, modernizmin aşırıya kaçmış halini "hiper-gerçek" olarak adlandırır. Ona göre, modern sonrası dönemin en dikkat çekici özelliği, önceki anlayışlardan tamamen farklı bir gerçeklik içermesidir. Artık hiçbir şeyin orijinali kalmamış, hatta kopyaların bile kopyaları hüküm sürmektedir; bu durum özgünlüğün ve aurayı yitirmiş bir dünyanın varlığını gösterir. Bu, simulakrumlar ve simülasyon durumudur. Simülasyon, "gerçeğin yerini almış modeller" bütünüdür.¹⁸² Bunun anlamı, "postmodern süreçte gerçek diye bir şeyin kalmadığı, gerçeğin temsilcisi olarak ortaya çıkan bir göstergeler dünyasının bunun yerine geçtiğidir".¹⁸³

¹⁷⁷ Lyotard, *Postmodern Durum*, 36-37.

¹⁷⁸ Linda Hutcheon, *Postmodernizmin Poetikası: Tarih, Teori, Kurgu*, çev. Yunus Balcı (Ankara: Hece Yayınları, 2020), 41.

¹⁷⁹ Gilbert Adair, *Postmodernci Kapıyı İki Kez Çalar*, çev. Nazım Dikbaş (İstanbul: İletişim Yayınları, 1994), 26.

¹⁸⁰ Aydoğdu, *Türk Edebiyatında Postmodern Anlatının Serüveni ve Murathan Mungan*, 5.

¹⁸¹ Aydoğdu, *Türk Edebiyatında Postmodern Anlatının Serüveni ve Murathan Mungan*, 6.

¹⁸² Jean Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, 8. Baskı (İstanbul: Doğu Batı Yayınları, 2014), 13-14.

¹⁸³ Emre, *Postmodernizm ve Edebiyat*, 1-2.

Bu akımın bir diğer temel özelliği ise, gerçekliğin tek bir bakış açısıyla yansıtılmasından ziyade, farklı perspektiflerin ve gerçekliklerin bir arada sunulmasıdır. Bu çerçevede, bu tarz eserler çoğu kez okurun katılımını ve yorumlamasını gerektiren, açık uçlu ve çok katmanlı anlatılar sunar. Böylece, postmodern edebiyat, sadece bir anlatı tekniği olarak değil, aynı zamanda düşünsel ve felsefi bir duruş olarak da belirginleşir.¹⁸⁴

Toplumsal çeşitliliği ve marjinalliği yücelten bu akım, farklı seslere ve kimliklere geniş bir alan tanıyan bir edebi yaklaşım olarak dikkat çeker. Bu yaklaşım, geleneksel yapıların ve anlatı kalıplarının dışına çıkarak, edebi eserlerde özgürlüğü ve çok sesliliği ön plana taşır. Postmodern anlatılar, okuyucuyu sabit ve tek bir anlamdan uzaklaştırarak, farklı yorumlara ve bakış açılarına açık bir yapı sunar. Bu da edebi dünyada zenginlik ve çeşitliliği teşvik eder.¹⁸⁵

Akımın bir başka önemli niteliği, anti-modernist düşünceleri içermesidir. Hayatın her alanına yönelik kısıtlamaları ortadan kaldırmayı amaçlar ve daha özgür bir düşünce alanı yaratır. Yeni tarz ve söylemlerin oluşmasına zemin hazırlar. Modernizmin geçmişe yönelik kısıtlayıcı ve engelleyici tavrını reddeder ve geçmişle barışmayı, geçmişin birikimlerinden faydalanmayı hedefler.¹⁸⁶

Postmodernizmin başlıca özellikleri şunlardır:

1. Modernist dünya görüşüne karşı bir duruş sergiler ve modernizmi sorgulayan bir yaklaşım benimser.
2. Postmodernizm, ideoloji karşıtı bir ideolojidir.
3. Postmodernizm, bir düşünce tarzıdır. Modernizmi eleştirirken, onun dışlayıcı ve katı sınıflandırıcı tutumlarına karşı çıkarak daha adil ve kapsayıcı bir ilişki ağı ve yaşam biçimi sunmayı amaçlar. Bu nedenle, çok kültürlü veya melez kültürel ortamlara öncelik vererek ve göreceliği benimseyerek bu düşünceyi hayata geçirmek mümkündür.

¹⁸⁴ Aktulum, *Metinlerarası İlişkiler*, 9-10.

¹⁸⁵ Lyotard, *Postmodern Durum*, 38.

¹⁸⁶ Emre, *Postmodernizm ve Edebiyat*, 1.

4. Postmodernizm, bir sanat akımı ve kültürel olgudur. İnsan yaşamındaki ontolojik şüpheyi, sanat eserlerinde parodi, pastiş, yineleme ve büyülü gerçekçilik gibi yöntemlerle canlı bir şekilde sergileyen bir sanat akımıdır.¹⁸⁷

Sonuç olarak, bu akım üzerine yapılan değerlendirmeler oldukça çeşitlilik göstermektedir. Bazı yazarlar, akımı modernizme karşı bir başkaldırı ve köklü bir kopuş olarak tanımlarken, diğerleri ise modernizmin iç dinamiklerinden doğan yeni ve farklı eğilimlerin bir uzantısı olarak değerlendirmektedir. Bu farklı yaklaşımlar, akımın tanımının ve sınırlarının belirsizliğini ortaya koymaktadır. Katı kurallar ve tekil anlatılara karşı çoklu bakış açıları, görecelilik ve kültürel melezlik savunulmakta; bu durum, hareketin modernizmin evrimsel bir devamı mı yoksa radikal bir eleştirisi olup olmadığı sorusunu tartışmaya açmaktadır. Dolayısıyla, bu hareketi hem modernizmin eleştirisi hem de içinden doğan eğilimlerin birleşimi olarak görmek, onun karmaşık ve çok katmanlı yapısını anlamak açısından önemli bir perspektif sunmaktadır.¹⁸⁸

2.3. Adonis'in Şiirlerinde Metinlerarasılık Yöntemi Olarak Gönderge

Şiirin yapısında ve içeriğinde yenilikler gerçekleştiren ilk şairlerden biri olan Adonis, eserlerinde metinlerarasılığı bir yöntem olarak kullanmıştır. Farklı kültürlerle göndermelerde bulunarak, mitolojik unsurları ve tarihî olayları harmanlamış; dini figürleri de işleyerek iktibas sanatını derinlemesine benimsemiştir. Bu yaklaşımı sayesinde, Adonis'in şiirleri sadece bireysel bir deneyimi değil, aynı zamanda evrensel temaları ve insanlığın ortak mirasını da yansıtan zengin bir anlam katmanı sunar.¹⁸⁹ Zira o, geleneksel ve modern unsurları harmanlayarak eserlerini geniş bir kültürel ve edebi çerçevede konumlandırmaktadır.

Metinlerarası ilişkilerin temelinde alıntı ve gönderge kavramları yer alır. Alıntı, bir metinden doğrudan alıntı yapılması ve bu alıntının yeni bir bağlama sokularak yeni anlamlar kazanması sürecidir. Bu süreç, genellikle bir görüşü açıklamak veya desteklemek amacıyla kullanılır. Alıntı, bilerek ve isteyerek yapılan bir anımsamadır; başka bir metne ait bir kesit yeni bir metne dahil edilerek ona yeni bir anlam yüklenir. Bu bağlamda, Roman Jakobson'un tanımıyla, alıntı "*bir sözce içinde sözce, bir ileti içinde ileti*" olarak işlev görmektedir. Alıntılar, yazarların kendilerinden önceki

¹⁸⁷ Emre, *Postmodernizm ve Edebiyat*, 2-3.

¹⁸⁸ Emre, *Postmodernizm ve Edebiyat*, 4.

¹⁸⁹ Marashda, "Adonis and Modernity in Arab Criticism," 15-16.

metinlerle diyalog kurmalarını ve bu metinleri kendi görüşlerini desteklemek için kullanmalarını sağlar.¹⁹⁰

Alıntı, klasik Arap edebiyatında iktibas sanatı olarak bilinir. Bir ayetin veya hadisin tamamını ya da bir bölümünü kaynağa işaret etmeden yazı ya da şiir içinde aktarmak, bu sanatın bir örneğidir. İktibas sanatı, metinlerarasılık bağlamında bir alıntı biçimi olarak kabul görmektedir ve bu süreç, metinler arasında bir bağ kurarak, önceki metinlere yapılan göndermelerle anlamın zenginleşmesine katkıda bulunur.¹⁹¹ Metinlerarasılık bağlamında alıntı ise sadece Kur'an ve hadis metinleri ile sınırlı olmayıp her türlü alıntıyı kapsamaktadır. Alıntı, metinlerarası ilişkilerin en belirgin ve somut örneğidir. Genellikle ayraçlar ya da italik yazı ile belirtilir ve bir metinden diğerine bilinçli bir aktarım sağlar. Yazarın kendi düşüncelerini desteklemek veya açıklamak için başka bir metinden bir parçayı kendi metnine dahil etmesidir. Bu süreç, iki metin arasında bir tür diyalog oluşturur ve metinlerarası bir alışverişe olanak tanır.¹⁹²

Alıntılar, doğrudan ya da dolaylı yolla metnin içine entegre edilebilir. Doğrudan alıntılarda amaç, bir düşünceyi açıklamak, desteklemek veya ironik bir durum yaratmaktır. Bu tür alıntılarda metin aynen aktarılır ve alıntı yapılan metin tırnak işareti içinde belirtilir. Bazen de alıntılar italik yazılarak vurgulanır, bu şekilde okuyucu alıntının doğrudan bir aktarım olduğunu anlar. Doğrudan alıntı, "bir metnin başka bir metinde kelimesi kelimesine tekrarı işlemi" olarak tanımlanır.¹⁹³ Dolaylı alıntılarda ise, metinde belirgin bir işaret bulunmaz. Ayraçlar ya da italik yazı kullanılmadan yapılan bu tür alıntılar, alıntının kaynak metinden geldiğini belirtmez ve okuyucu tarafından metnin yazarına aitmiş gibi algılanabilir. Bu nedenle, dolaylı alıntıyı fark edebilmek, okuyucunun dikkatine ve bilgi birikimine bağlıdır.¹⁹⁴

Gizli alıntı, bir metinden yapılan ancak kaynağı belirtilmeyen alıntıdır ve bu durum genellikle "aşırma" olarak adlandırılır. Gizli alıntı, yazarın başkasının düşüncesini veya anlatımını kendi eseriymiş gibi göstermesi durumunu ifade eder. Bu tür alıntılar, ayraçlar veya italik yazı kullanılmadan yapılır ve kaynak belirtilmediği için okuyucunun bu alıntıları fark etmesi zordur. Bu durum, entelektüel dürüstlük

¹⁹⁰ Aktulum, *Metinlerarası İlişkiler*, 94,97.

¹⁹¹ El-Kazvî, *Telhîs ve Tercümesi*, 167.

¹⁹² Kubilay Aktulum, *Metinlerarasılık, Göstergelerarasılık* (Ankara: Kanguru Yayınları, 2011), 416.

¹⁹³ Aktulum, *Metinlerarasılık, Göstergelerarasılık*, 416.

¹⁹⁴ Aktulum, *Metinlerarasılık, Göstergelerarasılık*, 416.

ilkesine aykırı olarak değerlendirilir ve akademik dünyada kabul edilemez bir uygulama olarak görülür.¹⁹⁵

Anıştırma, dolaylı bir alıntı biçimi olarak tanımlanır ve iki düşünce arasında yapılan bir yakınlaştırma olarak değerlendirilir. Bu yöntem, okuyucunun belirli bir bilgi birikimine sahip olmasını gerektirir ve genellikle kapalı bir biçimde gerçekleştirilir. Anıştırma, açıkça ifade edilmeden, sadece telkin yoluyla bir düşünceyi veya kavramı ima eder. Anıştırma, edebi metinlerde iki farklı şey arasında bağlantı kurmayı ve bu bağlantılar üzerinden yeni anlamlar yaratmayı amaçlar.¹⁹⁶

Metinlerarasılık kavramı çerçevesinde sıkça kullanılan gönderme/gönderge kavramı ise bir metnin, başka bir metne, yazıya veya kültürel bir koda doğrudan atıfta bulunmaksızın, dolaylı bir işaretle bağ kurmasıdır. Bu yönetime başvuran yazar, okurun zihninde bir çağrışım ağı oluşturarak metnin anlam katmanlarını zenginleştirir ve okuyucuyu metinler arası bir okumaya teşvik eder. Gönderme, bir yazarın adını anmak, bir tarihi olaya atıfta bulunmak veya evrensel bir sembolü kullanmak gibi çeşitli yöntemlerle gerçekleştirilebilir. Bu sayede, metin sadece kendi içinde değil, aynı zamanda daha geniş bir kültürel ve edebi bağlamda da okunabilir hale gelir.¹⁹⁷

Adonis, şiirlerinde göndergelere yer vererek metinlerarasılığı ustaca kullanmakta ve farklı kültürlere, dini metinlere ve tarihsel olaylara göndermelerde bulunmaktadır. Bu teknik, şiirlerine derinlik ve zenginlik katarak okuyucunun metinle olan etkileşimini artırmaktadır. Ancak, Adonis'in şiirlerinde doğrudan alıntılara rastlamak yerine, daha çok göndermelerin bulunduğu görülmektedir. Metinlerarası ilişki kurma yöntemi, okuyucuyu şaşırtma ve düşündürme amacını taşıırken, Adonis'in göndermeleri derin bilgi birikimine dayanmakta ve bu sayede kültürel ve tarihsel bir bağlam sunmaktadır. Adonis'in şiirlerinde yer alan bu göndermeleri inceleyerek, onun metinlerarası ilişkilerini ve edebi referanslarını daha iyi anlayabiliriz.

Gönderge, bir metnin dolaylı olarak başka bir metne atıfta bulunmasıdır. Bu yöntem, metinlerarası ilişkilerin daha incelikli ve derinlemesine anlaşılmasını sağlar. Göndergeler, okuyucunun bilgi ve deneyimine dayanarak anlamlandırılır ve metinler arasındaki örtük ilişkileri ortaya çıkarır.¹⁹⁸

¹⁹⁵ Aktulum, *Metinlerarası İlişkiler*, 103,106.

¹⁹⁶ Aktulum, *Metinlerarası İlişkiler*, 109,113.

¹⁹⁷ Muhammet Bilal Tolan, *Çağdaş Arap Romanlarında Metinlerarasılık*, (Ankara: Fecr Yayınları, 2024), 94.

¹⁹⁸ Aktulum, *Metinlerarasılık, Göstergelerarasılık*, 435.

Metinlerarasılık bağlamında gönderge, farklı bir yapıtın başlığını veya bir yazarın adını anarak o yapıta atıfta bulunma durumudur. Bu tür bir gönderge, bir eserin başka bir eserle kurduğu açık metinlerarası ilişkiyi ifade eder ve bu bağlantıyı kurmak, yazarın sadece belirli bir ismi veya başlığı anması yoluyla gerçekleşir.¹⁹⁹

Adonis'in şiirlerinde yer alan gönderge ve gönderge türleri şunlardır:

2.3.1. Dini Göndergeler

Dini gönderge, bir metinde, konuşmada veya sanat eserinde dini içerik, sembol, kavram veya kişilere yapılan dolaylı ya da doğrudan atıfları ifade eder. Bu tür göndergeler, bir dini inanca, kutsal kitaba, dini liderlere, peygamberlere, dini öğretilere ya da dini ritüellere işaret edebilir. Dini göndergeler, özellikle kültürel bağlamda önemli bir rol oynar, çünkü bir toplumun inançlarını, değerlerini ve dünya görüşünü şekillendirir.²⁰⁰

Pek çok şair, eski kaynaklardan, özellikle Kur'an-ı Kerim ve hadis gibi kutsal metinlerden yararlanır ve bu kaynaklardan alınan kavram ve anlamları yeniden yorumlar. Bu, onların fikir ve anlam dünyalarını zenginleştirir ve bu kaynakları, çağdaş edebiyata uyum sağlayacak şekilde yeniden şekillendirmelerine yardımcı olur. Şair, eski bir metinle yeni bir renk ve uyum oluşturarak metinlerarasılık ilişkisi kurar.²⁰¹

لي أسراري لأمشي

فوق بيت العنكبوت

لي أسراري لأحيا

تحت أهداف إله لا يموت

Yürümek için sırlarım var

Örümcek ağı üzerinde

Hayatta kalmak için sırlarım var

¹⁹⁹ Aktulum, *Metinlerarasılık, Göstergelerarasılık*, 435.

²⁰⁰ Nida Ali Youssef İsmail. "Al-Tanassu fi Sha'ir Muhammad Al-Kaisi." Doktora tezi, (An-Najah National University, 2012), 33-34.

²⁰¹ İsmail, "Al-Tanassu fi Sha'ir Muhammad Al-Kaisi, 35.

*Ölümsüz bir Tanrı'nın gayeleri altında.*²⁰²

Adonis, *Sırlarım Var* adlı yukarıdaki şiirinde, hayatın zorlu ve belirsiz yanlarını örümcek ağları üzerinde yürümek şeklinde dile getirir. Bu ifade, yaşamın kırılganlığı ve dayanıksız yanlarını anlatır. İslamî bağlamda, Ankebût Suresi 41. ayetinde yer alan örümcek yuvası örneği, Allah'tan başka varlıklara yönelenlerin çaresizliğini tarif eder: *"Allah'tan başka dostlar edinenlerin durumu, kendine bir yuva yapan örümceğin durumuna benzer. Halbuki yuvaların en dayanıksız örümcek yuvasıdır, keşke bilselerdi!"* Bu ayete gönderme yapılarak, Adonis'in şiirinde de örümcek ağlarının zayıf ve güvenilmez koşulları sembolize ettiği düşünülebilir. Örümcek ağları, insanın hayattaki geçici ve güvensiz durumlarını yansıtır.²⁰³

Şair, bu kırılgan yapının ardından güvenli bir sığınak olarak "Ölümsüz Tanrı'nın gayeleri altında" yaşamayı dile getirir. Buradaki "Ölümsüz Tanrı" ifadesi, İslam'da Allah'ın sonsuzluğunu ve kudretini temsil eder. Şiirdeki bu anlatım, Allah'ın her zaman var olan, ölümsüz ve koruyucu yönüne işaret eder. Adonis, bu ifadesiyle, zayıf ve geçici dünyasal koşullar ile Allah'ın ebedî ve güven verici varlığı arasında bir karşıtlık kurar. "Ölümsüz ilahın gayeleri" ifadesi, Allah'ın sürekli var olan ve insanlara koruma sağlayan sonsuz gücünü dile getirir. Böylece, insanın kırılgan ve geçici dünyasından ilahi bir sığınak arayışı ifade edilir.

Adonis *Kitap, Şimdiki Mekânın Dünyası (el-Kitâb 'emsu'l-mekân el-'ân)* adlı şiir kitabında toplumun din ve inanç özgürlüğüne değinmiş ve bu temayı minare ve ezan gibi sembolik imgelerle derinleştirmiştir:

منذ

أذن الله أن ترفع الصلوات

كما شاءها

لأ السيف ولا سيد

حرة كالمطر

²⁰² Adûnis, *el- 'A 'mâlu 'ş-şî 'riyyetu li 'Adûnis*, 182.

²⁰³ Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir, çev. Hayreddin Karaman vd. (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2023), en-Nisâ, 4/270-271.

Minare

Allah duaların yükselmesine izin verdi

Dilediği gibi,

Ne kılıç ne de bir efendi olmadan

Yağmur gibi özgür.

Minare ve ezan imgeleri, ilahi iradenin özgürce tezahürünü simgelerken, "Ne kılıç ne de bir efendi olmadan" ifadesi, bu çağrının baskı olmaksızın gerçekleştiğini vurgulamaktadır. "Yağmur gibi özgür" betimlemesiyle ise ilahi çağrının doğallığı ve sınırsızlığı anlatılmaktadır. Adonis, bu şiirle inançların özgürce yaşanabilmesini ve kul ile Allah arasına girilemeyeceğini belirtmek istemiştir. Kulun Allah'a en yakın olduğu anın namaz olduğu düşünülürse de bunun ezanla taçlandırıldığı dile getirmek istenmiş olabilir.

Adonisin şiirlerinde Allah/tanrı yaklaşımı, Yunan mitolojisindeki tanrı anlayışı veya tasvirleriyle yakınlık arzeder. Adonis'in bu yaklaşımları, onun insan merkezli bir söylem oluşturduğuna işaret eder. Dini, insanın özgürlüğünü kısıtlayan bir olgu olarak değerlendiren Adonis, bu imgelerle ilahi otoritenin insan üzerindeki etkisini eleştirir. Şiir, insanın ilahi ile olan ilişkisindeki çelişkileri ve bu otoritenin baskılayıcı yanlarını açığa çıkaran bir metaforik anlatı sunar. Şairin bu imgeleri oluşturmasında kendi inanç sisteminin rolü büyüktür. Adonis, *Fevâşıl* (Fasılalar) adlı şiirinde bu otoriter gücü Güneş ve Ay'ın terbiye edilmesi anlatısını kullanarak işler. Güneş ve Ay, tövbe edip doğmak için izin istediklerinde, Allah onlara bir melek gönderir, duyma yetilerini alır ve tövbe kapısından çıkarır. Bu imgeler, ilahi gücün insan üzerindeki otoritesini simgelerken, Adonis'in insanın özgürlük arayışını ve ilahi olanla ilişkisini sorguladığını gösterir. Şair, bu temayı sembolik ve derin bir anlatımla işler:

فواصل

كثيرا حبس الإله الشمس والقمر تأديباً

كانا حيّين يتوبان

ويستأذنان

بالشروق

يأتي إليهما ملك يأخذ بأذانهما ويطلعهما

من باب التوبة

Fasılalar

Tanrı, Güneş'i ve Ay'ı çok defa terbiye etmek için hapsetmiştir.

İkisi de canlı idi, tövbe ediyorlar ve doğmak için izin istiyorlardı.

Bir melek gelip kulaklarından tutarak,

Onları tövbe kapısından çıkarıyor.²⁰⁴

Adonis'in şiirlerinde Allah'ın zaman zaman olumsuz çağrışımlarla ele alınması, onun ilahi otoriteye yönelik eleştirel duruşunu yansıtır. Şiirdeki tasvirlerle bakıldığında şair, adeta bir Yunan tanrısından bahsediyor gibidir.

İnsanoğlunun yüce bir varlık karşısındaki acizliği, Adonis'in eserlerinde tamamen göz ardı edilmez. Bu nedenle, Allah'ın yalnızca sorgulanan bir figür değil, aynı zamanda sığınılan ve yardım beklenen bir ilah olarak da tasvir edildiği de görülmektedir. Adonis'in Çocuklar (el-Etfâl) adlı aşağıdaki şiirinde, savaş ve siyasi kaos yüzünden yaşamlarını yitiren çocukların Allah'a yönelttiği yakarışlar, şairin ilahi güce karşı insani bir çaresizlikle duyulan umudu da vurguladığını gösterir:

الأطفال

لكن الأطفال

روح تجري صوب الله

وتقول: تعال!

الحي قبور يا الله

الحي رمال

²⁰⁴Adûnis, el- 'A 'mâlu 'ş-şî 'riyyetu li 'Adûnis, 3/217.

Çocuklar

Fakat çocuklar,

Allah'a doğru koşan,

Ve "Gel!" diyen bir ruhtur.

Allah'ım, sokaklar kabir misali,

*Sokaklar kum.*²⁰⁵

Peygamberlerin hayatları, Allah'tan aldıkları vahiyleri topluma iletme çabasıyla doludur ve bu süreçte çeşitli zorluklarla karşılaşmışlardır. Adonis'in aşağıdaki şiirlerinde Peygamber kavramına göndermeler mevcuttur:

أول الفروقات

خرج الشعر طفلاً إلى الشرفة العربية

كانت الشمس تفتح

والرياح تَسح أهدابه النبوية

İlk ayrımlar

Şiir, bir çocuk gibi Arap balkonuna çıktı.

Güneş açıyordu.

*Rüzgâr, onun nebevi kirpiklerini saçıyordu.*²⁰⁶

مرآة الحجر

يا نبي الكلمات التائهة

يا نبي السفر الآتي إلينا

في رياح المطر

أنا واليأس عرفنا أنك الآتي إلينا

وعرفناك نبيا يُتضر.

²⁰⁵ Adûnis, *el- 'A 'mâlu 'ş-şî 'riyyetu li 'Adûnis*, 1/125.

²⁰⁶ Adûnis, *el- 'A 'mâlu 'ş-şî 'riyyetu li 'Adûnis*, 1/511.

Taş Ayna

Ey kaybolmuş kelimelerin peygamberi,

Ey bize doğru gelen yolculuğun peygamberi,

Yağmurun rüzgârında,

Ben ve ümitsizlik anladık senin bize doğru geldiğini;

Ve senin, eziyet gören bir peygamber olduğunu.²⁰⁷

Adonis'in *Taş Ayna* şiirindeki "Ey kayıp kelimelerin peygamberi" ifadesi, peygamberin iletmek istediği mesajların kaybolmuşluğunu ve yaşadığı acıları simgeler. "Ey bize gelen yolculuk peygamberi" ise, peygamberin zorla ayrılışını ve ruhsal arayışını ifade eder. Bu imge, peygamberin fiziksel yolculuğunun yanı sıra manevi bir gelişim sürecini de yansıttığı söylenebilir.

Adonis'in şiirlerinde kendini feda ediş ve yeniden doğuş teması, Hz. İsmail göndergesi üzerinden ele alınmıştır.

إسماعيل

لو كان إسماعيل حقلاً، لسكبت غيمي فوقه

لو كان إصصارا لكنت لعصفه أفقاً، وكنت خليله

إسماعيل يطفو

صحراء من كتب تَموت، وفوقه

قمر تقلد سيفه

İsmail

İsmail, eğer bir tarla olsaydı, bulutlarımı üzerine yağdırırdım.

Eğer bir kasırga olsaydı, esintisine ufuk olurdum, dostu olurdum.

İsmail, yüzeye çıkar,

Ölmüş kitaplardan bir çölde, ve üzerinde ise

²⁰⁷ Adûnis, *el- 'A 'mâlu 'ş-şî 'riyyetu li 'Adûnis*, 1/217.

*Kılıcını kuşanmış bir ay.*²⁰⁸

Hiz. İsmail, babası Hiz. İbrahim'in onu Allah'a kurban etme arzusuna kayıtsız şartsız teslim olmuştur. Bu teslimiyet, İslam inancının özünü oluşturan bağıllık ve fedakarlığın simgesidir. Adonis'in "İsmail" şiirinde, İsmail'in karakteri cesaret ve özveri ile öne çıkar. "Yüzer" ve "kılıcını kuşanmış bir ay" imgeleri, onun ruhsal yolculuğunu ifade eder. Cebrail'in indirdiği koç, bu fedakarlığın bir sembolüdür ve Allah'ın merhametini temsil eder.

Saffat Suresi, Hiz. İbrahim'in rüyasında İsmail'i kurban etmek istediğini ve İsmail'in "*Babacığım! Sana buyurulanı yap; inşaallah beni sabredenlerden biri olarak bulacaksın.*" diyerek verdiği yanıtı anlatır. Bu söz, onun inancını ve cesaretini gösterir. İsmail'in hikayesi, İslami değerlerin bir yansıması olarak okunabilir; inanç, cesaret ve sabır temaları, Müslümanların hayatında önemli bir yer tutar.²⁰⁹

Adonis, *Geçmiş Görüntü* adlı aşağıdaki şiirinde kıyamet kavramına göndergede bulunarak onu dünyada hâkim olan sessizlikle ifade eder.

لم يكن في الشوارع، في الماء

بين القبور

غير صمت القيامة.

Caddelerde, suda...

Kabirler arasında yoktu,

*Kıyamet sessizliği dışında hiçbir şey.*²¹⁰

Şiirde, kıyametin ardından tüm canlıların yok olması, yaşamın geçiciliği ve ölümün kaçınılmaz gerçeğini yansıtır. Kıyamet tasvirleri, yaşam ve ölüm arasındaki ilişkiyi vurgularken okuyucuyu düşünsel bir yolculuğa çıkarır. Adonis'in bu yaklaşımı, kullandığı imgelerle birleşerek etkileyici bir anlatım sunar.

Adonis'in *Taşın Eli Mekânı Resmediyor* (Yedu'l-hacer tersumu'l-mekân) adlı aşağıdaki şiirinde kıyamet gününe ayrıca cennet ve cehenneme gönderme vardır:

²⁰⁸ Adûnis, *el- 'A 'mâlu 'ş-şî 'riyyetu li 'Adûnis*, 2/331-332.

²⁰⁹ es-Sâffât, 37/101-107.

²¹⁰ Adûnis, *el- 'A 'mâlu 'ş-şî 'riyyetu li 'Adûnis*, 2/117.

يد الحجر ترسم المكان

يؤتى بالموت يوم القيامة

في صورة كبش أملح

فيذبح بين الجنة والنار.

Taşın eli mekânı resmediyor

Kıyamet gününde ölüm,

Alaca bir koç suretinde getirilir;

*Cennet ve cehennem arasında kurban edilir.*²¹¹

Şairin burada kıyamet günü yaşanacak olaylara dair hadislerden yola çıkarak ölümün koç halinde getirilip yok edilmesi rivayetine atıfta bulunması dikkat çekicidir. Bu hadiste, kıyamet günü ölüm somut bir varlık olarak temsil edilmekte ve insan yaşamının sonlanışını simgelemektedir. Cennet ve cehennem arasındaki bu geçiş anı, yaşamın sona ermesinin ardından ne olacağına dair derin bir sorgulama içerir.

Hadis şöyledir:

*"Kıyamet günü ölüm bir koç şeklinde getirilir ve cennet ile cehennem arasında durdurulur. Cennetliklere: 'Bunu tanıyor musunuz?' diye sorulur, 'Evet, bu ölümdür.' derler. Cehennemliklere de aynı soru sorulur ve 'Evet, bu ölümdür.' yanıtı alınır. Koçun kesilmesi emredilir ve ardından, 'Ey cennet halkı! Artık sonsuza dek cennette yaşayacaksınız, ölüm yok; ey cehennem halkı! Sizler de sonsuzsunuz, artık ölüm yok.' denir."*²¹²

Şair, bu hadisten iktibas (alıntı) yaparak ölümün yok edilip sonsuz bir hayatın başlangıcını ifade eden güçlü bir kıyamet imgesi yaratmaktadır. Ölümün koç olarak temsil edilmesi, hem bir son hem de yeni bir başlangıcı simgeler. Cennetliklerin ve cehennemliklerin bu varlığı tanımları, yaşamın geçiciliğini ve ölümün kaçınılmazlığını vurgular.

²¹¹ Adûnis, *el- 'A 'mâlu 'ş-şî 'riyyetu li 'Adûnis*, 3/463.

²¹² Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc, *Sahihu Müslim*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Kahire: Matba'atu 'İsâ el-Yâbî el-Halebî, 1955), "el-Cennetu ve sıfatu na'îmiha ve ehluhâ", 2849.

Aşağıdaki şiirde şairin dini kavramlardan olan Rab ve ilah kelimelerine gönderme yaptığı görülmüştür:

رماد عائشة

يا رب صرت آخر

مفاصلي مسامر

وركتاي خشب

ربّ هبّ هبّ موضعاً مباركاً لعبدك الذليل

هبني مقعداً منعماً، أكوابه من فضة

وزهب، ولدانه مخلدون

هبني الخلود في جوارك الحبيب يا الهي

Ayşe'nin Külü

Ya rabbi başka biri oldum,

Eklemlerim çivi oldu

Dizlerim odun

Rabbim, şu aciz kulun için mübarek bir yer hazırla

Bana güzel bir makam ver, kadehleri gümüşten

Ve altından; çocukları ölümsüz olan.

Sevgili yanında bana sonsuzluk bahşet, ya ilâhî!²¹³

Cennet, sonsuz nehirler, bahçeler, meyveler ve lüks konutlarla dolu ebedî bir mutluluk yurdudur. İnananların burada sonsuz bir mutluluk içinde yaşayacakları, yorgunluk, acı veya sıkıntı gibi olumsuz duyguların bulunmadığı bir yer olarak tasvir edilir. İman edenler, sâlih ameller işleyenler ve Allah'a teslimiyetle yaşayanlar, cennete girmeye uygun görülürler. Kur'ân-ı Kerîm ve hadis kaynakları, insanların cennette son derece lüks ve konforlu bir yaşam süreceklerini, huzur ve barış içinde olacaklarını belirtir. Cennet halkı, bedensel ve ruhsal açıdan büyük yeteneklere sahip

²¹³ Adûnis, *el-'A 'mâlu 'ş-şî 'riyyetu li 'Adûnis*, 2/73.

olacak ve her türlü tatmine kolayca ulaşacaklardır. Tüm bu maddi ve manevi nimetler, sonsuza dek sürecektir.²¹⁴

Adonis'in "Ayşe'nin Külü" (Ramâdu 'Â'îşe) adlı şiirinde, cennetle ilgili bu tasvirler işlenmiştir. Şair, cennet olarak tanımlanan yeri, gümüş ve altın kadehlerle dolu, sonsuza dek hizmet edecek vildânlar ile süsler. Bu imgeler, yorucu bir dünya hayatının ardından dinlenilecek, lüks ve konforlu bir yaşam alanı sunan cennet anlayışını yansıtır. Adonis, bu şekilde okuyucuya cennet kavramını, yaşamın geçici zorluklarının ardından gelen ebedi huzurun bir simgesi olarak sunar.

Adonis'in cennet ve cehennem göndergelerini kullandığı bir diğer şiiri de *Maddenin Haritalarında İlerleyen Şehvet* adlı eserdir:

شهوة تتقدم في خرائط المادة

أبكي يا ملائكة الجحيم

لن تجدي بعد الآن

زائرا تستمتعي بشوائه

أفواجا أفواجا تضي إلى النعيم

الحيوانات كلها ناطقة وعجماء

Maddenin haritalarında ilerleyen şehvet

Ağlıyorum ey cehennem melekleri

Bundan sonra bulamayacaksınız

Yanmasından zevk alacağınız bir ziyaretçi

Grup grup cennete gidecek

*Akıllı akılsız bütün canlılar.*²¹⁵

Cennet ve cehennem imgeleri, yalnızca bireysel bir sorgulama değil, aynı zamanda sosyal ve politik eleştiriler de sunar; bu bağlamda dini göndermeleri de içerir. Cehennem melekleri, Batı'nın zalim yüzüyle özdeşleştirilirken, "Bir gün herkes

²¹⁴ Bekir Topaloğlu, "Cennet (Cennetin İsimleri)," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/376-386.

²¹⁵ Adûnis, *el- 'A 'mâlu 'ş-şî 'riyyetu li 'Adûnis*, 3/527.

cennete girecek" ifadesi, zulme uğrayan mazlum kesimin, özellikle Orta Doğu halkının özgürleşeceği ve hak ettikleri huzura ulaşacakları umudunu yansıtabilir. Bu referansla, Adonis'in şiiri, baskı altındaki insanların direnişini sembolize ederken, dini kavramları kullanarak anlam katmanı oluşturur.

Şairin bir diğer eseri olan *Konuşmalar* şiirinde Hz. Havva'ya göndermelere rastlanır Bu şiirde yer alan "Bir kaburgadan yaratıldın, asla düz olmayacaksın"²¹⁶ ifadesi, kadının yaratılışına dair kültürel ve dini temalar üzerinden yapılan bir mecaz kullanımudur. Kadının "kaburga kemiğinden" yaratıldığına dair düşünce, birçok dini ve mitolojik kaynakta yer bulmuş, zamanla sembolik bir anlama bürünmüştür. Bu bağlamda şiir, kadının doğası ve insan ilişkileri bağlamında hassasiyetine vurgu yaptığı düşünülmektedir.

Özellikle İslam hadis literatüründe yer alan bu anlatıların doğruluğu, akademik araştırmalarla sorgulanmış ve kadının kaburga kemiğinden yaratıldığı düşüncesinin İslam'ın orijinal kaynaklarında köklü bir yeri olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Hadislerin coğrafi ve kültürel olarak farklı anlamlar kazandığı, özellikle Irak ve Horasan gibi bölgelerde dış kültürlerin etkisiyle bu rivayetlerin anlam kaymalarına uğradığı vurgulanmaktadır.²¹⁷ Dolayısıyla, İslamiyet'te bu düşünce yer alsa da, sahih İslam kaynaklarında ontolojik bir gerçeklik olarak doğrulanmamaktadır. Bunun, Tevrat ve diğer dış kaynaklardan İslam kültürüne geçtiği ve rivayetlerin doğruluğunun zayıf olduğu belirtilmektedir.²¹⁸

Aşağıdaki iki ayrı şiirden alınmış beyitlerde geçen Hz. Meryem'e yapılan göndermeler, İslamiyet'teki kutsal kişiliklerden biri olan Hz. Meryem'in önemli rolüne işaret etmektedir.

وَجْهٌ يَافَا طِفْلٌ

هَلْ الشَّجَرُ الدَّابِلُ يَزْهُو؟ هَلْ تَدْخُلُ

الْأَرْضُ فِي صُورَةِ عَذْرَاءٍ؟ مَنْ هُنَاكَ يُرْجُ الشَّرْقُ؟

²¹⁶ Adonis, *Belli Belirsiz Şeyler Anısına*, çev. Mehmet Hakkı Suçin (İstanbul: Everest Yayınları, 1. Baskı, Kasım 2017), 177.

²¹⁷ Hüseyin Akgün, "Kadının Kaburga Kemiğinden Yaratılması Meselesi (Rivâyetlerin Aslu'l-Hadîs ve Hadis Rivâyet Coğrafyası Açısından Ele Alınması)," *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 19/2 (Eylül 2019), 323-338.

²¹⁸ Cemal Ağırman, *Kadının Yaratılışı (İlgili Rivâyetler Bağlamında Yeni Bir Yaklaşım)* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2001), 179.

جَاءَ الْعَصْفُ الْجَمِيلُ وَلَمْ يَأْتِ الْخَرَابُ الْجَمِيلُ، صَوْتُ

شَرِيدٌ...

Çocuktur Yafa'nın yüzü

Çiçek açar mı solmuş ağaç?

Bir bakirenin suretine girer mi yeryüzü?

Kim sarstıyor orada Doğu'yu?

Güzel fırtına geldi ama güzel yıkım gelmedi

*Avare bir ses...*²¹⁹

طفلاً: هنا سقطَ الثائرُ

حيفا تنُّ في حجرٍ أسودَ

والنخلةُ التي فيَّأتُ مريم تبكي

Bir çocuk: Devrimci burada düştü, Hayfa, kara bir taşa inliyor.

*Ve Meryem'e gölge yapan hurma ağacı ağlıyor.*²²⁰

İslam'da Hz. Meryem, yalnızca peygamber Hz. İsa'nın (İsa bin Meryem) annesi olarak değil, aynı zamanda Allah'a olan tam teslimiyeti ve yüksek erdemleriyle örnek bir kadın olarak görülür. Kuran-ı Kerim'de Hz. Meryem'in, Allah tarafından seçildiği ve onun mucizevi bir şekilde hamile kalıp Hz. İsa'yı dünyaya getirdiği anlatılmaktadır. Şiirde geçen "*bir bakirenin suretine girer mi yeryüzü?*" ifadesi, Hz. Meryem'in iffetini ve Hz. İsa'yı bakire olarak doğurması mucizesini ima etmektedir. İslam'da bu olay, Meryem'in Allah tarafından korunmuş, saf bir kadın olduğunu vurgular ve onun kutsallığına dikkat çeker.²²¹

Özellikle Meryem Suresi'nde Hz. Meryem'in doğum sancıları sırasında bir hurma ağacının altında sığınması ve Allah'ın ona hurmaları sallayıp yemesi için vahyetmesi, İslam'daki mucizevi doğum anlatısının önemli bir parçasıdır. Şiirde yer alan "*Meryem'e gölge yapan hurma ağacı*" ifadesi de bu olaya atıfta bulunmaktadır.

²¹⁹ Adûnis, *Hâzâ Huve İsmî ve Kasâ'id Uhra*, 9.

²²⁰ Adûnis, *Hâzâ Huve İsmî ve Kasâ'id Uhra*, 17.

²²¹ Kur'an-ı Kerim, çev. Elmalılı Hamdi Yazır (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2019), Meryem, 19/16-34.

Hurma ağacı, burada yalnızca fiziksel bir koruma değil, aynı zamanda Allah'ın Hz. Meryem'e sunduğu ilahi yardımı sembolize eder. Bu olay, İslam literatüründe, Allah'ın mucizeleri karşısında insanlara gösterdiği rahmet ve onların sınavları olarak yorumlanabilir.²²²

Kuran'da, Al-i İmran Suresi'nde, Hz. Meryem'e meleklerin vahiy getirdiği ve onun Allah tarafından "âlemlerin kadınlarına üstün kılındığı" belirtilir. Bu ayetler, İslam dünyasında Hz. Meryem'in özel konumunu ve Allah'a olan bağlılığını pekiştirmektedir. Şiirlerde Hz. Meryem'in bakire olarak tasvir edilmesi ve hurma ağacına gönderme yapılması, İslam'ın bu kutsal figürüne dair temel anlatılarla paralellik göstermektedir.²²³

İslam literatüründe Hz. Meryem hakkında daha fazla bilgi, tefsir ve tarih eserlerinde yer almaktadır. İbn Kesir'in *Tefsir'ül-Kur'an* adlı eserinde, Hz. Meryem'in doğumu, Hz. İsa'yı dünyaya getirişi ve Allah tarafından nasıl seçildiği geniş bir şekilde ele alınmaktadır.²²⁴ İbn Kesir, özellikle Meryem Suresi'nde geçen olayları ayrıntılı bir şekilde yorumlamış ve Hz. Meryem'in Allah'ın inayetiyle nasıl bir mucizeye mazhar olduğunu açıklamıştır. Ayrıca, Taberi'nin *Tarihü'r-Rusul ve'l-Müluk* adlı eserinde, Hz. Meryem'in hayatı ve İslam'daki yeri detaylandırılmıştır. Taberi, Hz. Meryem'in doğum mucizesini ve İsa'nın babasız doğumunu ilahi bir planın parçası olarak sunar.²²⁵

Aşağıdaki şiir parçasında Hz. Süleyman'a gönderme yapılmıştır:

بِالرَّصَاصِ وَالضَّوِّءِ، بِالْقَمَرِ وَنَمْلَةِ سُلَيْمَانَ...

"Kurşunla, ışıkla, ayla, Süleyman'ın karıncasıyla..."²²⁶

Hz. Süleyman, İslam dünyasında peygamberlik görevinin yanı sıra güçlü bir hükümdar olarak da tanınır. Kuran-ı Kerim'de kendisine verilen birçok mucize, Allah'ın ona bahsettiği özel yetenekler arasında sayılmaktadır. Bunlar arasında, hayvanlarla ve cinlerle konuşma yeteneği, rüzgarları yönetebilmesi ve büyük bir krallığı idare etmesi dikkat çeker. Hz. Süleyman, bu yeteneklerini halkına adaletle hükmetmek ve Allah'ın emirlerini yerine getirmek için kullanmıştır. Kuran'da, onun

²²² Meryem, 19/23-26.

²²³ Al-i İmran, 3/42-47.

²²⁴ İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'an*, çev. Ali Aslan (İstanbul: İnsan Yayınları, 1998), 157-161.

²²⁵ Taberi, *Tarihü'r-Rusul ve'l-Müluk*, çev. Zeki Demir, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2012), 86-92.

²²⁶ Adûnis, *Hâzâ Huve İsmî ve Kasâ'id Uhra*, 19.

sürekli Allah’a yöneldiği, büyük bir mülk sahibi olduğu ve bu mülkün Allah’ın ona verdiği bir lütuf olduğu ifade edilir.²²⁷

Şiirde geçen "Süleyman’ın karıncası" ifadesi, doğrudan Kuran-ı Kerim’de Neml Suresi’nde geçen karınca ile ilişkilendirilerek dini bir göndermeye dönüştürülmüştür. Hz. Süleyman’ın karınca ile konuşması, Allah’ın ona bahsettiği mucizelerden biri olarak kabul edilir ve burada doğaya duyulan saygıyı, adaleti ve bilgelik simgesini temsil eder. Kuran-ı Kerim’de bu olay şu şekilde anlatılmaktadır. Sonunda karınca vadisine geldiklerinde, bir dişi karınca dedi ki: *“Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin ki Süleyman ve ordusu farkında olmadan sizi ezmesinler.” Bunun üzerine (Süleyman) onun sözünden dolayı tebessüm ederek güldü ve dedi ki: “Ey Rabbim! Bana ve ana-babama verdiğin nimete şükretmemi, hoşnut olacağın iyi işler yapmamı sağla ve rahmetinle beni salih kulların arasına kat.”* Bu ayet, Hz. Süleyman’ın sadece bir hükümdar olmadığını, aynı zamanda Allah’ın yarattıklarına karşı derin bir duyarlılığa sahip bir peygamber olduğunu vurgular. Şiirde karıncanın Süleyman ile olan ilişkisi de bu Kuran’daki diyalogla örtüşerek, Hz. Süleyman’ın Allah’ın rahmetine ve adaletine işaret eden bir peygamber olduğunu simgeler.²²⁸

İslami kaynaklarda Deccal kavramı, kıyamet alametlerinden biri olarak kabul edilir ve özellikle hadislerde yer bulur. Adonis aşağıdaki şiirinde bu dini kavrama gönderme yapmıştır:

ويسألن السماء
نجمةً أو مومياء
هذه الأرض؟
وينفتقن السماء
ويرفعن السماء
تبشُّ الدجال من عينه شعباً
وسمعناه يصلي فوقه

²²⁷ Ömer Faruk Harman, “Süleyman,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt XXXVIII (2010), 56-57.

²²⁸ en-Neml, 27/18-19.

Ve sorarlar gökyüzüne:

Bir yıldız mıdır bu dünya,

Yoksa bir mumya mı?

Ve söküyorlar dikişlerini göğün,

Sonra kaldırıyorlar göğü.

Deccal gözlerinden bir halka gülümsüyor

*Ve halkın üzerinde dua okuduğunu duyduk.*²²⁹

Kuran'da doğrudan zikredilmemiş olsa da, birçok İslam âlimi, Deccal'in İslam dininde önemli bir yer tuttuğunu belirtir. Deccal, genellikle yeryüzünde fitne çıkaracak ve insanları aldatacak bir varlık olarak tanımlanır. Bu anlatı, farklı İslami geleneklerde çeşitli yorumlara tabi tutulmuş, hem klasik hem de modern dönem İslam âlimleri arasında farklı görüşler geliştirilmiştir.²³⁰

Bazı modern yaklaşımlar, Deccal'in hadislerde geçen fiziksel betimlemelerini, özellikle gözünün kusurlu olması ve alnında "kâfir" yazısının bulunmasını, yalnızca somut bir varlık değil, sembolik bir figür olarak değerlendirmektedir. Bu sembolik yorumlara göre, Deccal, modern zamanların ideolojik sapmaları, batıl inançlar ve materyalist dünya görüşlerinin bir temsilcisi olabilir. Bu fiziksel özellikler, sembolik bir anlatımla, insanları hakikatten saptıran ve toplumsal bozulmalara yol açan güçlerin bir sembolü olarak görülebilir. Günümüzün küresel sorunları, manevi değerlerdeki erozyon ve ahlaki çöküş de bu sembolik yorumlarla ilişkilendirilmektedir.²³¹

Aşağıdaki şiirde geçen Vaftizci Yahya, hem Hristiyanlıkta hem de İslam'da önemli bir kişilik olup, buradaki gönderge de dini bir gönderge anlamı taşımaktadır:

وأقول: منذ يوحنا المعمدان، يحمل كلُّ منا رأسه المقطوع

في صحنٍ، وينتظر الولادة الثانية.²³²

²²⁹ Adûnis, *Hâzâ Huve İsmî ve Kasâ'id Uhra*, 42.

²³⁰ Zeki Sarıtoprak, "el-Mesîhü'd-deccâl fi'l-akîdeti'l-İslâmiyye," *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 1 (1995), 121-132.

²³¹ Sarıtoprak, "el-Mesîhü'd-deccâl fi'l-akîdeti'l-İslâmiyye," 13.

²³² Adûnis, *Hâzâ Huve İsmî ve Kasâ'id Uhra*, 54.11

Ve diyorum ki: Vaftizci Yahya'dan bu yana her birimiz bir tepside taşıyor kesik başını ve doğmayı bekliyor yeniden.

Vaftizci Yahya'nın başının kesilme hikayesi, Hristiyan ve İslam kaynaklarında farklı şekillerde anlatılır. Hristiyanlıkta, Yahya'nın kafası, Kral Herod'un kardeşinin karısı Hirodiya ile yaşadığı yasadışı ilişkiyi eleştirmesi sonucu kesilmiştir. Yahya'nın bu eleştirileri Hirodiya'yı öfkelenendirir ve intikam almak için plan yapar. Herod'un doğum günü kutlamasında, Hirodiya'nın kızı Salome'nin isteği üzerine, Yahya'nın başı bir tepside getirilir. Bu olay, Hristiyan geleneklerinde trajik bir hikaye olarak anılmaktadır.²³³

İslam kaynaklarına göre Hz. Yahya, İsrailoğullarına gönderilen ve onlara doğru yolu göstermeye çalışan bir peygamberdir. Kur'an'da Hz. Yahya'nın adı beş kez geçer ve onun dindarlığı, Allah'a bağlılığı, bilgeliği ve dürüstlüğü vurgulanır. Yahya'nın doğumu, babası Zekeriya'nın duasına bir cevap olarak gerçekleşmiştir. Zekeriya, yaşlılığına rağmen Allah'tan hayırlı bir evlat istemiş ve Allah ona Yahya'yı bahşetmiştir.²³⁴

İslam kaynaklarına göre Hz. Yahya, peygamberlik görevi sırasında zalim bir hükümdarın yasadışı evliliğine karşı çıkarak ahlaksızlığa karşı mücadele etmiştir. Kur'an'da Hz. Yahya'nın yaşamı, dindarlığı ve Allah'a olan bağlılığı vurgulanmaktadır. Onun doğruluğu ve ahlaki duruşu, halk arasında büyük bir saygı kazanmasına neden olmuştur. Ancak tarihî rivayetler, Hz. Yahya'nın, bir hükümdarın gayrimeşru evliliğine karşı çıktığı için şehit edildiğini anlatır. Bu rivayetlere göre, Yahya'nın bu eleştirileri hükümdarın öfkesine yol açmış ve Yahya'nın başı kesilerek bir tepside hükümdara sunulmuştur. İslam alimleri, Yahya'nın şehit edilmesinin onun adaletten ve doğruluktan taviz vermeyen karakteri ile ilgili olduğunu ifade ederler.²³⁵

Şairin şiirlerinde meleklerle ilgili birçok göndermeye rastlanmaktadır. Aşağıda bu göndermelerden bazılarına yer verilecektir:

ملائكة جامدون في أنحاء نوتردام

²³³ Serapion. *Life of John the Baptist*. 4. yüzyıl. Aktaran Baş, Mustafa. "Vaftizci Yahya'nın Yeni Bir Hayat Hikâyesi." *Dini Araştırmalar*, cilt 19, sayı 48 (2016): 235-258.

²³⁴ Âl-i İmrân, 3/38-39; Meryem, 19/7-15.

²³⁵ Abdulsalam Youssef - Maşallah Turan. "Kur'an Ayetleri ve Tarihî Nakiller Bağlamında Hz. Yahya'nın Akıbeti." *Akif*, cilt 52, sayı 2 (2022): 129-141.

يحتاجون إلى أجساد أنثوية

لكي يعرفوا كيف يسبغون في الهواء

Noterdam çevresinde donmuş melekler

Kadın bedenlerine ihtiyaç duyar

*Havada nasıl gideceklerini bilebilmek için.*²³⁶

Melekler, İslam inancında Allah'ın emirlerini yerine getiren, gözle görülemeyen, nuranî ve ruhanî varlıklardır. Beslenme, üreme gibi insani ihtiyaçları olmayan, cinsiyetsiz ve iradesiz bu varlıklar, tamamen Allah'ın iradesine bağlı olarak hareket ederler. Kur'ân ve hadislerde meleklerin varlığına iman farz kılınmış olup, meleklerin ikişer, üçer, dörder kanatlarının olduğu ve Allah'ın izin verdiği ölçüde farklı kılıklara bürünebildikleri belirtilir. Melekler, sadece Allah'ın bildirdiklerine vakıf olup gaybî konularda başka bir bilgiye sahip değildirler. Adonis'in şiirlerinde ise melekler, ruhsal ve metafiziksel imgeler olarak yer bulur; kimi zaman kadın figürüyle özdeşleştirilirken, zaman zaman da onların asli görevlerine ve ilahi düzen içindeki rollerine atıflar yapılır.

Adonis'in yukarıda verilen "Maddenin Haritalarında İlerleyen Şehvet" şiirinde, meleklerin kadınla ilişkilendirildiği söylenebilir.

Meleklerle ilgili bir diğer gönderme şu şekildedir:

السماء الثامنة

ثم رأيت ملكا لم يبتسم

من هو يا جبريل؟

عزرائيل، اقترب وسلم-

سلمت هب واقفا هنأني

سألت: كيف تقبض الأرواح؟ قال: سهل

حين يتم أجل الإنسان

²³⁶ Adûnis, *el- 'A 'mâlu 'ş-şî 'riyyetu li 'Adûnis*, 3/527.

أرسل أربعين من ملائكي
ينتزعون روحه من العروق
حينما تصير في حلقومه
أسلها كشعرة تُسل من عج
فإن تكن طيبة
قبضتها بحربة من نور
وإن تكن خبيثة
قبضتها بحربة من سخط...

Sekizinci Gök

Ardından gülmeyen bir melek gördüm.

"Ey Cibril, o kim?" dedim.

"Azrail. Yaklaş ve selam ver." dedi.

Selam verdim, fırlayıp ayağa kalktı ve beni tebrik etti.

Sordum: "Ruhları nasıl kabzedersin?"

Dedi ki: "Kolaydır,

İnsanın eceli gelince,

Meleklerimden kırkını yollarım,

Ruhunu damarlarından çekerler.

Ruh boğaza gelince,

Tereyağından kıl çeker gibi onu alırım.

Eğer salih biriye,

Canını nurdan bir mızrak ile alırım.

Şayet şerli biriye,

Canını gazap dolu bir mızrak ile alırım..."²³⁷

Adonis'in yukarıda verilen "Sekizinci Gök" adlı şiirinde, meleklerin görevleri ve etkileri aracılığıyla ölüm ve ilahi yolculuk anlatılır. Şair, Cebrâil'i yol gösterici ve ilahi hakikatlere ulaştırıcı bir rehber olarak betimlerken, Azrail'i ise ölüm vakti geldiğinde ruhları almakla görevli melek olarak tasvir eder. Azrail'in, ruhları kişinin amellerine göre ya "tereyağından kıl çeker gibi" kolayca ya da "gazap dolu bir mızrakla" zorlayıcı bir şekilde alması, ölümün niteliğinin insanların dünya hayatındaki eylemlerine bağlı olduğunu vurgular. Bu, İslamiyette var olan bir kavramdır; iyi amellerle yaşayanların ölüm anında huzur bulacağı, kötü ameller işleyenlerin ise zorlu bir ölümle karşılaşacağı inancı, Adonis'in şiirine yansır.

Kur'an'da da ölüm meleğinin bu görevi şu şekilde ifade edilir: *De ki: "Sizin için görevlendirilmiş bulunan ölüm meleği canınızı alacak, sonra rabbinize döndürüleceksiniz."* Bu ayet, Azrail'in ölüm anındaki görevini ve ruhların Allah'a döndürüleceğini belirtir. Adonis, Azrail'i ölümün hem fiziksel hem de manevi bir geçiş olarak ele alır. Şair, Azrail'i sadece ruhları alan bir melek değil, onları ilahi huzura taşıyan bir varlık olarak betimler ve bu sayede Azrail, ölümün soğuk yüzünden öte, ilahi düzenin bir parçası olarak sunulur.²³⁸

قلت لكم

قلت لكم أصغيت للبحار

تقرأ لي أشعارها : أصغيت

للجرس النائم في المحار؟

قلت لكم غنيت

في عرس الشيطان ، في وليمة الرأفة

Size dedim

Size dedim: denizleri dinledim,

Bana şiirlerini okurken... Dinledim,

²³⁷ Adûnis, *el- 'A 'mâlu 'ş-şi 'riyyetu li 'Adûnis*, 2/178-179.

²³⁸ *Kur'an Yolu* (Erişim 20 Ağustos 2024), es-Secde, 32/11.

Midyenin içinde uyuyan çanı,

Size dedim: şarkı söyledim,

*Şeytanın düğününde, sevecenlik sofrasında.*²³⁹

Adonis'in *Size Dedim* (Kultu lekum) adlı şiirinde Şeytan, olumsuz bir figür olarak insanın karanlık tarafını ve yanlış yola sapmasını sembolize edebilir. "Şeytan'ın düğünü", insanın zaaflarına yenik düştüğü, ahlaki çöküşün ve kötü arzuların hüküm sürdüğü bir ortamı işaret eder. Şair, Şeytan'ı burada baştan çıkarıcı, insanı yanlış yollara sevk eden ve hurafelere kapılmaya neden olan bir güç olarak ele alıyor olabilir.

Adonis'in *Ağaç* (Şecera) şiirinde, kendilerine gönderme yapılan cinler, doğanın gizemli ve bilinmeyen tarafını temsil eden varlıklar olarak karşımıza çıkar.

شجرة

كل يوم

تجيء من القفر جنية الجائعين

وعلى وجهها علامة

زهرة أو حمامة

Ağaç

Her gün

Çölde açların dişi cini gelir,

Yüzünde bir işaret:

*Bir çiçek ya da bir güvercin.*²⁴⁰

Cinler, doğanın bilinmeyen yönlerini ve insanın içsel korkularını sembolize eden bir unsur olarak, hem ürkütücü hem de gizemli bir güç şeklinde yorumlanabilir. Adonis, böylece cin figürü aracılığıyla evrenin anlaşılması güç yönlerine dair bir kapı aralayarak, okuyucunun bilinmeyenin derinliğine dair bir ihtimal üzerinde düşünmesini sağlar. Adonis'in *Ağaç* adlı şiirinde ise, cin figürü olumlu bir imgeyle sunulur. "Çölde açların dişi cini" olarak betimlenen bu varlık, zor koşullarda bile

²³⁹ Adûnis, *el- 'A 'mâlu 'ş-şî 'riyyetu li 'Adûnis*, 1/198.

²⁴⁰ Adûnis, *el- 'A 'mâlu 'ş-şî 'riyyetu li 'Adûnis*, 2/124.

hayatın zorluklarına karşı bir direnç ve umudu simgeler. Yüzündeki "çiçek ya da güvercin" işaretiyle cin, barışı ve doğayı çağrıştıran bir figür haline gelir. Adonis burada, cinleri sadece gizemli varlıklar değil, aynı zamanda umut ve ilham kaynağı olarak işler.

Cinler, İslam inancına göre Allah'ın izni olmadan gaybı bilemeyen, ateşten yaratılmış varlıklardır. Akıl ve irade sahibi olan cinler, insanlar gibi evlenip aileler kurar, ilim yoluyla cisimlerini değiştirebilirle Cinlerin yaratılış amacı, tıpkı insanlar gibi Allah'a ibadet etmeleridir. Zariyat Suresi 56. ayette bu görev açıkça belirtilir: *"Ben cinleri ve insanları ancak Bana ibadet etsinler diye yarattım."*²⁴¹ Bu nedenle, Allah onlara da peygamberler göndererek doğru yolu göstermiştir; böylece onlar da ibadet ve kulluk sorumluluğunu yerine getirmekle yükümlü kılınmışlardır. Nefisleri vardır ve bu, yanlış yapmalarına sebep olabilir. Ahirette insanlar gibi mükafat veya ceza görecektir, iyileri Cennet'e, kötüler ise Cehennem'e girecektir. Fussilet Suresi 25. ayet ve Hûd Suresi 119. ayetlerinde, Cehennem'in hem insanlarla hem de cinlerle dolacağı belirtilir.²⁴²

Cinlerin dünya ve ahiret hayatındaki rolleri, Allah'a kulluk etmekle yükümlü olmaları ve gayb bilgisine erişimlerinin sınırlı olmasıyla belirlenmiştir. Peygamberlerin onlara da gönderilmesi, cinlerin de hakikat arayışında yol göstericiye ihtiyaç duyduğunu gösterir. Nefisleri, onları kötülüğe sürükleyebilir ve bu da cezalandırılmalarına neden olabilir. Bu çerçevede, cinler insanlarla aynı ahiret sınavından geçecek, iyiler ödüllendirilecek, kötüler ise Cehennem'de cezalandırılacaktır.²⁴³

Adonis'in şiirleri incelendiğinde cin kavramının zıt temalar üzerinden ele alındığı görülür. Bazı şiirinde cinler, karanlık, kötücül varlıklar olarak tasvir edilirken, bir diğerinde bilgelik ve aydınlık sembolleri olarak öne çıkar. Bu, cinlerin İslam inancındaki çift yönlü doğasıyla paraleldir; cinler hem iyi hem de kötü olabilirler. Adonis, cinleri şiirsel bir araç olarak kullanarak, insanın içsel çatışmalarını ve varoluşsal sorgulamalarını sembolize eder. Cinlerin bu zıt rolleri, insanın kendi nefesine yenik düşmesi ya da aydınlanmaya ulaşmasıyla ilişkilendirilebilir.

²⁴¹ ez-Zâriyât 51/56.

²⁴² Ahmet Cemil Akıncı, *Cinler Alemi* (İstanbul: Ailem Yayınları, 2018), 25-27.

²⁴³ Akıncı, *Cinler Alemi*, 28,31.

Aşağıda örnek olarak sunulan şiirde Adonis kutsal kitaplardan biri olan İncil'e göndermede bulunur:

المسافر

تركت وجهي على

زجاج قنديلي

خريطتي أرض، بلا خالق

والرفض إنجيلي

Yolcu

Yüzümü bırakıp gidiyorum

Kandilimin camı üzerine

Haritam yaratıcısı olmayan bir yeryüzü

*Ve reddetmek benim İncil'im.*²⁴⁴

Adonis'in şiirlerinde, kutsal kitapların ilahi değeri ve toplum nezdindeki itibarı, bireysel ve kültürel kavramları yüceltme arayışında yer aldığı görülmektedir. Kutsal kitaplar, Adonis'in şiirinde sorgulanan bir otorite değil, hakikati arama ve aşkı kutsallaştırma yolculuğunda bir ilham kaynağıdır. Şair, kutsal kitapların yüceliğinden hareketle, aşk, sevgi ve hayatın anlamı gibi değerleri yeniden yorumlar ve bu değerleri kutsal olanla bütünleştirir.

Adonis'in verilen şiirlerinde, kutsal kitapların sahip olduğu ilahi değer ve toplum nezdindeki itibardan hareketle bireysel ve kültürel kavramları yüceltme çabasının izleri görülebilir. Kutsal kitaplar, Adonis'in şiirinde belki de sorgulanan bir otoriteden ziyade, hakikati arama ve aşkı kutsallaştırma yolculuğunda bir ilham kaynağı olarak düşünülebilir. Şairin, kutsalın değerini aşk ve hayatın anlamını yüceltme arayışıyla birleştirdiği söylenebilir. Bu bağlamda, kutsal kitaplar onun şiirlerinde hem bir ilham kaynağı hem de bireysel özgürlüğün anlamını güçlendiren semboller olarak yorumlanabilir.

²⁴⁴ Adûnis, *el- 'A 'mâlu 'ş-şi 'riyyetu li 'Adûnis*, 1/124.

2.3.2. Tarihi Göndergeler

Tarihi gönderge (historical reference), bir metinde geçmişte gerçekleşmiş olaylara, kişilere, dönemlere veya yapılara yapılan atıftır. Bu gönderge, metnin anlamını derinleştirir ve okuyucunun o olaylar, kişiler veya dönemler hakkında sahip olduğu bilgileri kullanarak metni daha iyi anlamasına olanak tanır. Tarihi göndergeler, genellikle edebiyat, tarih yazımı ve akademik çalışmalarda kullanılır ve metne zenginlik katar. Tarihi göndergeler, yazının bağlamını genişletir ve okuyucuya daha fazla bilgi sunarak metni zenginleştirir. Bu kaynaklar, tarihi göndergelerin ne olduğunu ve nasıl kullanıldığını daha iyi anlamak için kapsamlı bilgiler sağlar. Adonis de şiirlerinde tarihi göndergelere sıkça başvurmuş, böylece eserlerinin anlamını ve derinliğini artırmıştır.²⁴⁵

Tarihi göndermelere örnek teşkil edebilecek şiirlerden biri şudur:

لم يكن في البداية
غير جنور من الدمع
أعني بلادي
والمدى خيطي - انقطعتُ وفي الخُصرة العربيّة
غرقت شمسي الحضارة نقالة، والمدينة
وردة وثنيّة
خيمة:
هكذا تبدأ الحكاية أو تنتهي الحكاية.
والمدى خيطي - اتصلت أنا الفوهة الكوكبية
وكتبتُ المدينة.
حينما كانت (المدينة مقطورة والنواح
سورها البابلي)، كتبتُ المدينة.

Hiçbir şey yoktu başlangıçta

²⁴⁵ Özge Öztekın, "XIX. Yüzyıl Şiirinde Metinlerarasılığın Kadınlararası Hâli," *Millî Folklor* 123 (Güz 2019): 113-117.

*Bir gözyaşı kökiinden başka
Memleketimi kastediyorum
Mesafe ipliğimdir benim-koptum ve Arap yeşilliğinde
Battı güneşim. Medeniyet bir sedyedir. Ve şehir,
putperest bir güldür
Bir çadır.
Böyle başlar hikâye ya da böyle biter.
Mesafe ipliğimdir-Ben temas kurdum yıldız krateriyle
Ve şehri ben yazdım
(Şehir bir vagonken ve ağıt
O şehrin Babilvari surları iken), şehri ben yazdım.²⁴⁶*

Bu şiirde şair, tarihi bir hüviyete sahip olan Babil surlarına göndermede bulunur. Babil surları, M.Ö. 6. yüzyılda II. Nebukadnezar tarafından şehrin korunması ve güçlendirilmesi amacıyla inşa edilmiştir. Babil, Mezopotamya'nın en önemli şehirlerinden biri olarak hem askeri hem de ekonomik açıdan stratejik bir konumda yer alıyordu. Sur inşasının temel amacı, şehri dış saldırılardan korumak ve Nebukadnezar'ın imparatorluk gücünü pekiştirmektir. Surlar, özellikle Pers İmparatorluğu'ndan gelen tehditlere karşı büyük bir savunma mekanizması işlevi görmüştür.²⁴⁷

Babil surları, dönemin askeri mühendisliğinin en önemli yapılarından biri olarak kalın ve yüksek duvarlarla şehri çevreler. Şehir etrafında derin hendeklerle desteklenen bu surlar, Herodot'un anlatımına göre, üzerinde iki atlı arabanın yan yana geçebileceği kadar geniştir. Surların yapımında kil ve zift kullanılarak dayanıklılığı artırılır ve bu sayede askeri tehditlere karşı güçlü bir savunma sağlanır. Ayrıca, Babil'in en bilinen yapılarından biri olan İhtar Kapısı, bu surların bir parçası olup şehrin gücünü ve ihtişamını sembolize eder. Nebukadnezar, bu surları sadece askeri güvenliği sağlamak

²⁴⁶ Adûnis, *Hâzâ Huve İsmi ve Kasa'id Uhra*, 10.

²⁴⁷ Trevor R. Bryce, *Babylon: City of Wonders* (London: Routledge, 2015), 45.

için değil, aynı zamanda Babil'i kültürel ve ekonomik olarak bölgenin merkezi ve yenilmez bir güç olarak göstermek amacıyla inşa ettirir.²⁴⁸

Şiirde geçen "Babil surları" ifadesi, tarihsel olarak güçlü ve efsanevi bir yapının simgesini taşır. Babil surları, dünyanın en büyük ve en ihtişamlı şehirlerinden biri olan Babil'in koruyucu duvarlarıydı. Tarihsel olarak Nebukadnezar II döneminde güçlendirilmiş ve ünlü İhtar Kapısı ile süslenmiş olan bu surlar, şehri hem dış tehditlerden koruyan hem de onun gücünü ve zenginliğini gösteren bir yapıydı. Babil, Mezopotamya'nın merkezlerinden biri olarak hem kültürel hem de askeri anlamda dönemin simgesiydi.

Şiirde Babil surlarının "vagon" ve "ağıt" gibi imgelerle ilişkilendirilmesi, şehrin tarihsel gücünün yanı sıra yıkılışına ve acılarına da gönderme yapıyor olabilir. Özellikle, Babil'in Persler tarafından fethedilmesi, güçlü duvarlarının bile şehrin düşüşünü engelleyemediğini simgeler. Şiirin bu bağlamda Babil surlarını kullanarak bir metafor yaratması, insanın güç ve çaresizlik arasındaki ikilemini ifade edebilir.

Babil surlarının tarihsel olarak sahip olduğu bu güçlü sembolik anlam, şiirde şehrin yazgısına ve büyük bir gücün çöküşüne dair daha derin bir felsefi sorgulama olarak yorumlanabilir.

Aşağıdaki şiirde tarihi karakterlerden olan Kays ve Leyla'ya gönderme yapılır:

كلُّ ماءٍ وجه يافا

كل جرح وجه يافا

والملايين التي تصرخ: كلاً، وجه يافا

والأحباء على الشرفة، أو في القيد، أو في القبر يافا

والدمُّ النازف من خاصرة العالم يافا

سمني قيساً وسم الأرض ليلي

باسم يافا

باسم شعب يرفع الشمس تحية

²⁴⁸ Ardalan Mohammed Ahmed. "Klasik Yunan Tarihçilerin Vizyonunda Mezopotamya." *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)* 9/1 (2022): 21-37.

سَمَنِي قَنْبَلَةً أَوْ بَنْدَقِيَّةً...

هذا أنا: لا، لستُ من عصر الأفول

Yafa'nın yüzüdür her su

Her yara Yafa'nın yüzü

Ve haykıran milyonlar, hepsi Yafa'nın yüzü!

Balkondaki dostlar, zincire vurulmuş ya da kabirdeki dostlar Yafa'dır.

Dünyanın böğründen akan kandır Yafa

Bana Kays de, yeryüzüne Leyla

Yafa namına

Selam diye güneşi kaldıran bir halk adına

Beni tüfek ya da bomba diye isimlendir.

Bu benim: Hayır, çöküş çağından değilim

Şiirde geçen Kays ve Leyla, Arap edebiyatında ve kültüründe önemli iki aşk figürü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu iki karakter, özellikle Kays'ın Leyla'ya olan saplantılı aşkı nedeniyle tarihte “Leyla ile Mecnun” adıyla bilinen aşk hikayesinin başkahramanlarıdır. Kays bin el-Mülavvah, Fuzuli'nin *Leyla vü Mecnun* mesnevisinde “Mecnun” olarak anılmaktadır. Kays'ın Leyla'ya duyduğu aşk, bu hikâyede bireysel bir aşkın ötesine geçer ve ilahi aşka dönüşür.²⁴⁹

Leyla ile Mecnun hikâyesinin tarihi kökeni, 7. ve 8. yüzyıllarda yaşamış olan Kays b. Mülevvah ile Leyla binti Mehdî b. Âmirî'ye dayandırılmaktadır. Bu aşk hikâyesi, tarihsel olaylar ve toplumsal normlar ışığında gelişerek edebi eserlerde yerini almıştır. Zamanla bu olayların bir araya getirilerek bir efsane haline gelmesi, hem Arap hem de diğer İslam kültürlerinde derin bir yankı bulmuştur. Hikâye, sadece bireysel bir aşk hikâyesi değil, aynı zamanda dönemin toplumsal yapılarına ve aşk anlayışına dair tarihi bir gönderge niteliği taşır.²⁵⁰

²⁴⁹ Hayri Ayan, *Leyla vü Mecnun Fuzuli* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2005), 90-91.

²⁵⁰ Nilfer Tanç, “Fuzuli: Leyla vü Mecnun,” *Ankara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 39 (2009): 95-99.

Fuzuli'nin *Leyla vü Mecnun* eseri, yalnızca bireysel bir aşk hikayesi olmakla kalmaz; aynı zamanda tasavvufi bir boyut kazanarak aşkı, mecazi aşktan ilahi aşka ulaşan bir yolculuk olarak tasvir eder. Tasavvuf anlayışına göre, kâinatın mayası aşktır ve aşk, insanı ilahi hakikate götüren en önemli yoldur.²⁵¹ Kays'ın (Mecnun) Leyla'ya olan aşkı da başlangıçta dünyevi bir aşk gibi görünse de zamanla bu aşk, ilahi aşkın bir sembolüne dönüşür. Bu dönüşüm, bireyin aşk yoluyla kendini tanıması ve aşkı yaradana yöneltmesi olarak yorumlanabilir.

Bu hikâyenin klasik aşk anlatısı olmasının yanı sıra, eserin felsefi boyutunda kader ve toplumun birey üzerindeki etkileri de vurgulanır. Mecnun'un toplumsal normlara karşı duruşu ve aşkının onu toplumsal yaşamdan soyutlayarak yalnızlığa sürüklemesi, aşkın birey üzerindeki derin etkilerini gösterir.²⁵² Leyla ile Mecnun, aşkın yalnızca bireysel bir duygu değil, aynı zamanda toplumsal normlarla şekillenen bir yolculuk olduğunu ortaya koyar. Mecnun'un ilahi aşka yönelmesi, dünyevi arzularından vazgeçip ruhani bir yola girmesinin simgesidir.

Fuzuli'nin *Leyla vü Mecnun* eseri incelendiğinde, Kays'ın (Mecnun) Leyla'ya duyduğu aşkının, sadece bireysel bir arzu olmadığını; bu arzunun Tanrı'ya ulaşma arzusuna dönüştüğünü görmekteyiz. Bu dönüşüm, Kays'ın aşkının “romantik bir yalan” değil, “romansal hakikat” olarak nitelendirilebileceğini gösterir. Çünkü Kays'ın aşkı, sadece Leyla'ya duyulan bir aşk değil, Leyla vasıtasıyla Tanrı'ya yönelen ilahi bir aşktır. Leyla, burada Tanrı'nın tecellisinin bir sembolü olarak karşımıza çıkmakta ve Kays'ın aşkı, aşkın metafizik boyutuna erişerek tamamlanmaktadır.²⁵³

Aşağıdaki örnekte bir diğer tarihi şahsiyet olan Roma İmparatorluğu'nun son Julio-Claudian hükümdarı Neron'a gönderme yapılır:

... قُلْتُ اسْتَوِّرْ

كالرَّيحِ يَا نِيرُونَ...

²⁵¹ Tanç, “Fuzuli: Leyla vü Mecnun,” 96.

²⁵² Gönül Alpay Tekin, *Leyla ile Mecnun; Makaleler*, 2. baskı (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2018), 25, 27.

²⁵³ Fettah Kuzu, “Réne Girard'ın ‘Üçgen Arzu Modeli’ Perspektifinde Fuzûlî'nin ‘Leylâ vü Mecnûn’ Adlı Eserinin İncelenmesi,” *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 12/22 (Aralık 2009): 260-267

...Dedim ki yerleş

*Bir mızrak gibi ey Neron,...*²⁵⁴

Neron, Roma İmparatorluğu'nun son Julio-Claudian hükümdarı olarak, hem tarihsel hem de edebi kaynaklarda tiranlık ve zalimlikle anılan bir figürdür. Onun yönetimi sırasında yaşanan olaylar, özellikle MS 64'teki büyük Roma yangını, Neron'un adını olumsuz bir şekilde tarihe yazdırmıştır. Yangının ardından Hristiyanları suçlayarak başlattığı zulümler, hem Roma halkının gözünde hem de sonraki yüzyıllarda Hristiyan yazarlar tarafından sert eleştirilmiştir. Bu olaylar, onun zalim bir imparator olarak tanınmasına yol açmıştır.

Zamanla, Neron'un kişiliği mitolojik bir boyut kazanmış ve edebi eserlerde aşırıya kaçan, despot bir hükümdar olarak betimlenmiştir. Hem pagan hem de Hristiyan yazarlar, Neron'un aşırı lüks düşkünlüğünü, zulmünü ve zalimce eylemlerini vurgulayarak, onun imajını bir "anti-kahraman" olarak güçlendirmiştir. Bu nedenle, Neron, sonraki dönemlerde tiranlık ve canavarlık kavramlarının somutlaşmış hali olarak tasvir edilmiştir.²⁵⁵

Şiirde *Neron*, tarihsel bir figür olarak zulüm ve yıkımın sembolü olarak kullanılmıştır. Şair, Neron'u mızrak metaforuyla tasvir ederek onu, dünyayı fethetmekle özdeşleştirilen yıkıcı bir güç olarak gösteriyor olabilir. Roma, hem hayal gücünde hem de tarihsel olarak güç ve medeniyetin bir simgesi olarak resmedilir. Neron, bu bağlamda, tarihsel bir gönderme yapılarak, şiirde yıkıcı bir güç olarak yer almaktadır.

İbn Abbâd, tam adıyla Mu'tamid ibn Abbâd (1039-1095), Sevilla'da hüküm süren Abbâdîler hanedanının son hükümdarı ve aynı zamanda ünlü bir şairdir. Babası Mu'tazîd-Billâh tarafından yetiştirilen Mu'tamid, genç yaşlarda askeri başarılar elde etmiş ve 1069'da Sevilla emirliği tahtına çıkmıştır. Hristiyan krallıklara karşı mücadele eden Mu'tamid, Murâbit Sultanı Yusuf b. Tâşfîn'den yardım alarak 1086'daki Zellâka Muharebesi'nde zafer kazanmış, ancak Endülüs'teki siyasi birliği sağlayamaması, zayıflamasına neden olmuştur. 1091'de Murâbitlar tarafından

²⁵⁴ Adûnis, *Hâzâ Huve İsmi ve Kasa'id Uhra*, 29.

²⁵⁵ Laurie Lefebvre, *Le Mythe Néron: La fabrique d'un monstre dans la littérature antique (Ier-Ve s.)* (Lille: Presses Universitaires du Septentrion, 2017), 285-286.

Sevilla'nın alınmasıyla tahttan indirilmiş ve sürgüne gönderilmiştir.²⁵⁶ Şair bu tarihi şahsiyete aşağıdaki şiirle göndermede bulunur.

هَامُوا حَفَرُوا حُفْرَةَ لَوْجِهِ عَلَيَّ
كَانَ طِفْلاً وَكَانَ أَبْيَضَ
أَوْ أَسْوَدَ، يَافَا أَشْجَارُهُ وَأَغَانِيهِ، يَافَا.
تَكْدُسُوا، مَرَّقُوا وَجْهَ عَلَيَّ
دَمُ الدَّبِيحَةِ فِي الْأَفْدَاحِ، قُولُوا: جَبَانَةٌ
لَا تَقُولُوا: كَانَ شِعْرِي وَرَدًا وَصَارَ دِمَاءً،
لَيْسَ بَيْنَ الدِّمَاءِ
وَالْوَرْدِ إِلَّا خَيْطَ شَمْسٍ، قُولُوا: رَمَادِي بَيْتٌ
وَابْنُ عَبَّادٍ يُشْحِذُ السَّيْفَ بَيْنَ الرَّأْسِ وَالرَّأْسِ
وَابْنُ جَهْوَرٍ مَيِّتٌ.

Dönüp dolaşırlar bir çukur kazdılar Ali'nin yüzüne

Bir çocuktü beyaz ya da siyahdı, Yafa'ydı ağaçları ve şarkıları, Yafa 'ydı.

Toplandılar, parçaladılar Ali'nin yüzünü

Kurbanın kanı kadehlerde. "Korkak" deyin

Ama şunu demeyin: Şiirim gül idi şimdi kan oldu

Kan ile gül arasında sadece güneşin ipi var. "Külüm bir evdir" deyin.

Ve İbn Abbad kılıç biliyor bir baş ile diğer baş arasında

İbn Cehver bir ölüdür artık.²⁵⁷

İbn Abbâd, Endülüs tarihinde hem bir hükümdar hem de şair olarak önemli bir yer edinmiştir. Şiirlerinde özellikle romantik ve duygusal temalar öne çıkar, aşk, doğa, özlem ve kişisel trajediler üzerine yoğunlaşır. Hükümdarlık ve şairlik kariyeri birbiriyle iç içe geçmiş olup, devlet adamı kimliği kadar şair kişiliği de önemlidir.

²⁵⁶ Lütfi Şeyban, "Mu'temid-Alellah, İbn Abbâd," TDV İslâm Ansiklopedisi (Erişim 10 Ağustos 2024).

²⁵⁷ Adûnis, *Hâzâ Huve İsmi ve Kasa'id Uhra*, 9.

Eserleri, onun hükümdarlık sürecindeki duygusal zorlukları yansıtır. Divanı tam olarak günümüze ulaşmamış olsa da şiirleri, Endülüs edebiyat çevrelerinde büyük hayranlık uyandırmış ve İbn Zeydûn gibi şairlerin divanlarında da yer almıştır.²⁵⁸

İbn Cehver, Endülüs'ün Mülûkü't-Tavâif döneminde Kurtuba'da yaşayan ve bölgenin siyasi liderlerinden biri olarak bilinen önemli bir tarihi figürdür. Onun liderliği, dönemin karmaşık siyasi yapısı içerisinde Araplar, Berberîler ve diğer etnik gruplar arasındaki çekişmelerin merkezinde yer almıştır. İbn Cehver, Kurtuba'daki Arap topluluğunu temsil ederken, aynı zamanda bölgedeki gücün korunmasında kritik rol oynamıştır.²⁵⁹

İbn Cehver (Ebû Hazm Cehver b. Muhammed), XI. yüzyılın başlarında Endülüs'te Mülûkü't-Tavâif döneminde Kurtuba'da vezirlik yapmış önemli bir liderdir. Emevî halifeliğinin zayıflaması üzerine, halkın desteğiyle 1031 yılında Kurtuba'da bağımsız bir yönetim kurarak Cehverîler hanedanını başlatmıştır. Şûra (danışma meclisi) sistemiyle şehri yönetmiş, barışı ve güvenliği sağlamaya çalışmıştır. Ancak oğlu Abdülmelik döneminde yönetim zayıflamış ve nihayet Kurtuba 1070 yılında Abbâdîler tarafından ele geçirilmiştir, bu da Cehverîler hanedanının sonunu getirmiştir.²⁶⁰

Şiirde İbn Cehver ve İbn Abbâd'ın anılması, dönemin siyasi yapısına dair güçlü bir gönderme niteliği taşır. İbn Cehver, Kurtuba'da bir vezir olarak görev yaparken, İbn Abbâd ise İşbîliye'nin hükümdarı olarak bilinir. Bu iki figür, Endülüs'ün Mülûkü't-Tavâif dönemindeki siyasi rekabetin ve güç mücadelelerinin önemli temsilcileridir. Şiir, İbn Cehver'in ölümünü, onun liderliğinin sona ermesiyle birlikte Kurtuba'daki Arap hâkimiyetinin dağılmasını simgeleyecek şekilde sunar. İbn Abbâd'ın hükümdarlığı ise, şiirde Endülüs'ün kanlı çatışmalarla dolu bu dönemine yapılan başka bir tarihi gönderme olarak kullanılır. Her iki isim, sadece tarihi figürler olarak değil, aynı zamanda döneminin trajik sonuçlarını yansıtan birer sembol olarak şiirde yer verildiği düşünülmektedir.

²⁵⁸ Şeyban, "Mu'temid-Alallah, İbn Abbâd," (Erişim 10 Ağustos 2024).

²⁵⁹ İbn Hayyan, *el-Muktebes min enbâ'i ehli'l-Endeliüs (el-Muktebes fî ahbâri beledi'l-Endeliüs)*, Ed. Mahmud Ali Mekki, (Kahire: Vizareti Evkâf, 1994), 219.

²⁶⁰ İlhan Kutluer, "Cevher," *İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/450-455.

Aşağıdaki pasajda şairin Doğu ve Batı'ya ait bazı tarihi şahsiyetleri birarada zikrettiği görülür:

حرّروا لنكولن من بياض المرمّر، من نيكسون، وكلاب الحراسة والصيد. اتركوا له أن
يقرأ بعينٍ جديدةٍ صاحب الزنج علي ابن محمد، وأن يقرأ الأفق الذي قرأه ماركس ولينين وماوتسي
تونغ. والنفري...

*Kurtarın Lincoln'u mermerin soğuk beyazlığından, Nixon'dan, bekçi ve avcı köpeklerinden. Bırakın, Sâhibuzzenc Ali bin Muhammed'i yeni bir gözle okusun; Marx'ın, Lenin'in, Mao Tse Tung'un ve Nifferi'nin—okuduğu ufku keşfetsin...*²⁶¹

Sahibü'z-Zenc olarak bilinen Ali bin Muhammed, 255-869 yılları arasında Basra ve çevresinde gerçekleşen Zenc Ayaklanması'nın lideri olarak tarihe geçmiştir. Arap kökenli olan Ali bin Muhammed, kölelerin lideri konumuna gelmiş ve kendisinin yüksek soylu bir aileden geldiğini iddia ederek etrafında topladığı köleleri ve alt sınıfları harekete geçirmiştir. Zenc Ayaklanması, Basra bölgesinde köle olarak çalışan ve zor yaşam koşullarına maruz kalan Zenc kölelerin, toplumsal adaletsizliklere karşı başkaldırısını temsil etmektedir. Ali bin Muhammed, kölelere özgürlük ve haklarını geri alma vaadinde bulunarak onların desteğini kazanmıştır.

Ayaklanmanın temel sebebi, kölelerin içinde bulundukları ağır çalışma koşulları ve sosyal adaletsizliktir. Zenc köleleri, Basra'nın geniş tarım arazilerinde zor şartlar altında çalışıyor, hak ve özgürlüklerden mahrum bırakılıyorlardı. Bu sosyal eşitsizlikler, isyanın çıkış noktalarından biri olarak görülmektedir. Ayrıca, bölgedeki ekonomik sıkıntılar da isyanı tetiklemiştir. Ticaret yollarının ve kaynakların kölelerin kontrolü dışında olması, köleler arasında derin bir memnuniyetsizliğe yol açmıştır. Ali bin Muhammed, bu ekonomik durumu kendi lehine kullanmış ve isyanın genişlemesini sağlamıştır.²⁶²

Ali bin Muhammed'in liderliği, yalnızca sosyal bir isyan başlatmakla kalmayıp, aynı zamanda siyasi bir hedefe dayanıyordu. Onun amacı, sadece köleleri özgürleştirmek değil, aynı zamanda kendi otoritesini kurarak bağımsız bir devlet oluşturmak idi. Ali bin Muhammed, dini ve siyasi söylemlerle destekçilerini bir araya

²⁶¹ Adûnis, *Hâzâ Huve İsmi ve Kasa'id Uhra*, 63.

²⁶² Bedr Abdulrahman Muhammed, *ed-Devletu'l-Abbâsiyye Dirase fî Siyâsetiha'd-Dahliyye*, 1. baskı (Kahire: Daru'l-'Alam al-'Arabi, 2011), 137.

getirdi ve Basra'da önemli bir güç kazandı. Bu süreçte Arap kabilelerinden bazıları da Ali bin Muhammed'e destek verdi, ancak isyanın ilerleyen aşamalarında bu kabileler isyanın gidişatından memnun kalmadıkları için desteği çekmişlerdir.²⁶³

Zenc Ayaklanması'nın sonuçları, hem sosyal hem de ekonomik düzlemde büyük bir yıkımı beraberinde getirmiştir. İsyân sırasında Basra ve çevresindeki şehirler ciddi şekilde zarar gördü; tarım alanları tahrip edildi, ticaret yolları kesildi ve halk üzerinde büyük bir baskı kuruldu. Yağmalama, öldürme ve esir alma gibi yöntemlerle bölgedeki ekonomik denge alt üst oldu. Bu durum, Abbasi Halifeliği'nin ekonomik yapısına ağır bir darbe vurmuştur. Ancak, isyanın başlangıcında elde edilen başarılar uzun soluklu olmamış, Ebu Ahmed el-Muvaffak liderliğindeki Abbasi ordusu isyanı bastırmıştır. El-Muvaffak'ın kararlı stratejisi ve kölelerin ticarete hakimiyetini kırması, isyanın başarısızlıkla sonuçlanmasının en önemli nedenlerinden biri olmuştur.²⁶⁴

Sonuç olarak, Zenc Ayaklanması, başlangıçta başarılar elde etmesine rağmen, iyi bir planlama eksikliği ve liderlikteki zayıflıklar nedeniyle uzun vadede başarısız olmuştur. Ali bin Muhammed'in amacı, yalnızca köleleri özgürleştirmek değil, kendi bağımsız otoritesini kurmak olmuştur. Ancak, Abbasi ordusunun güçlü karşılık vermesi, isyanın çökmesine neden olmuştur. İsyânın bastırılmasıyla birlikte bölgedeki ekonomik düzen yeniden sağlanmış, ancak bu süreç Basra ve çevresinde büyük bir sosyal ve ekonomik yıkımın yaşanmasına sebep olmuştur.²⁶⁵

2.3.3. Mitolojik Göndergeler

Mitolojik gönderge, edebi bir eserde ya da sanat yapıtında, mitolojiden alınan bir karaktere, olaya, simgeye ya da temaya yapılan dolaylı ya da doğrudan atıftır. Mitolojik göndergeler, yazarlar veya sanatçılar tarafından eserlerine derinlik katmak, daha geniş bir kültürel bağlama yerleştirmek veya belirli temaları vurgulamak için kullanılır.²⁶⁶ Burada şairin mitolojik unsurlara yaptığı birtakım göndergelerden örnekler sunulacaktır. İlk örnek, şairin mitolojik bir öge olan Şeddad bin Ad'a göndergede bulunduğu aşağıdaki şiiridir:

²⁶³ Nabilah Hasan Muhammed, *Fî Târihi'd-Devleti'l-Abbasiyye*, (İskenderiye: Dar al-Ma'rifah, 2002), 197.

²⁶⁴ Bernard Lewis, *Tarihte Araplar*, çev. Hakkı Dursun Yıldız (5. baskı, İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları, 2009), 130-135

²⁶⁵ Lewis, *Tarihte Araplar*, 212-217.

²⁶⁶ Roland Barthes, *Göstergebilimsel Serüven*, 50.

شَدَاد

عاد شَدَاد عاد فارفعوا راية الحنين

واتركوا رفضكم إشارة،

في طريق السنين

فوق هذي الحجارة

باسم ذات العماد

إنها وطن الرافضيين

الذين يسوقون أعمارهم يائسين

كسروا خاتم القماقم

واستهزءوا بالوعيد، بجسور السلامة

إنها أرضنا وميراثنا الوحيد

نحن أبناءها المنظرين ليوم القيامة

Şeddâd

Ad kavminin Şeddâd'ı döndü, kaldırın hasret sancağını

İnkârcılığınıza bir işaret koyun, yılların yolunda

Şu taşın üzerinde

Sütunlar şehrinin adına

Orası inkârcıların/Rafizilerin vatanıdır

Ümitsizce ömürlerini sürenlerin,

Testilerin mühürlerini kıranların, vaîd ve kurtuluş köprüsüyle alay edenlerin

Orası yurdumuz ve tek mirasımızdır.

*Ve bizler, kıyamet gününe kadar oranın bekleyen çocuklarıyız.*²⁶⁷

²⁶⁷ Adûnis, el- 'A 'mâlu 'ş-şî 'riyyetu li 'Adûnis, 1/265.

Şeddad bin Ad, İslam öncesi Arap mitolojisinde Ad kavmine mensup zalim bir kral olarak tanınır. Efsanelere göre, Ad b. Avs b. İrem'in iki oğlundan biridir ve 900 yıl yaşadığı rivayet edilir. En çok, cenneti andıran İrem Bağları veya İrem Şehri'ni inşa etmesiyle bilinir. Anlatıya göre, Şeddad, Hud Peygamber'in kendisini Allah'a inanmaya davet etmesi üzerine, "Senin dinine inandığımda Allah'ın bana ne verecek?" diye sormuş, Hud ise onu ebedi cennetle müjdelemiştir. Ancak, Şeddad bu müjdeye karşılık kibirle cevap vererek, kendisinin de benzer bir cenneti inşa edebileceğini iddia etmiş ve İrem şehrini kurdurmuştur.²⁶⁸

Kendi halkını, özellikle de Hud Peygamber'i yalanlayan zalim yönetimi nedeniyle Allah'ın gazabına uğramış ve kavmiyle birlikte helak edilmiştir. Bu olay üzerine İrem Şehri'nin, Allah tarafından gökten indirilen bir azapla tamamen yok edildiği ve izlerinin günümüzde bulunmadığı anlatılır. Şeddad ve İrem Bağları, İslamî ve Arap edebiyatında genellikle kibir ve zalimliğin sembolleri olarak yer alır. Şiirlerde ise, bazen İrem Bağları insan ruhunun güzelliğine veya dünyevi arzuların ihtişamına benzetilerek kullanılır.²⁶⁹

Aşağıdaki şiirinde şair, bir diğer mitolojik öge olan Orfeus'tan bahseder:

أورفيوس

عاشق أتدحرج في عتمات الجحيم

حجراً، غير أنني أضيء

إن لي موعداً مع الكاهنات

في سرير الإله القديم

Orfeus

Cehennem karanlıklarında yuvarlanan bir aşığım

Taş olarak, ancak ışık saçıyorum

Kâhin kadınlarla bir randevum var

*Kadim İlah'ın yatağında.*²⁷⁰

²⁶⁸ Nimet Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü* (İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2008), 657-659.

²⁶⁹ Süleyman Uludağ, *İbn Haldûn Mukaddime* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2007), I/172-173.

²⁷⁰ Adûnis, *el-'A 'mâlu 'ş-şî 'riyyetu li 'Adûnis*, 1/187.

Orfeus, antik Yunan mitolojisinin en ikonik figürlerinden biri olarak müziğin ve şiirin sembolü olarak kabul edilmektedir. Apollon ve Kalliope'nin oğlu olarak doğan Orfeus, olağanüstü müzikal yeteneklere sahip bir karakterdir; müziğiyle doğanın unsurlarını, hayvanları ve hatta taşları bile etkileyebilme kapasitesine sahiptir. Efsanelere göre, Argonotlar'ın seferine katılarak Sirenlerin cazibeli müziğinden arkadaşlarını korumuş, bu özelliği ile kahramanlık göstermiştir.

Orfeus'un yaşamındaki en trajik olay, eşi Eurydice'nin bir yılan ısırığı sonucu ölmesiyle başlamaktadır. Onu geri kazanmak amacıyla yeraltı dünyasına inen Orfeus, müziğiyle Hades ve Cerberus'u etkilemiş ve Eurydice'yi geri alma izni elde etmiştir. Ancak, çıkış yolunda geri dönüp Eurydice'ye bakması, onu kaybetmesine neden olmuştur. Orfeus, daha sonra Thraceli kadınlar tarafından parçalanarak trajik bir sona ulaşmaktadır. Onun hikayesi, aşkın ve kaybın derin temalarını işlerken, sanatın insan ruhundaki yeri üzerine de önemli düşünceleri beraberinde getirmektedir.²⁷¹

Şiirde Orfeus'un mitolojik ve sembolik yönlerini derinlemesine yansıtılır. "Cehennem karanlıklarında usulca ilerleyen bir aşığım" ifadesi, Orfeus'un yeraltı dünyasına, yani Hades'e yaptığı trajik yolculuğu simgeler. Bu yolculuk, kaybettiği eşi Eurydice'yi geri kazanma arzusunun ve bunun getirdiği derin acıyı vurgular. "Taş kesilmişim ancak ışık saçıyorum" dizesi, Orfeus'un içsel gücünü ve müziğinin etkisini temsil eder; taşlaşmış bir durumda bile, müziğiyle etrafındaki karanlığı aydınlatabilme kapasitesine işaret eder. Bu, Orfeus'un müzikle yaşamı ve ölümü nasıl etkilediğini gösterir. Adonis'in *Orfeus* (‘Ûrfeyûs) şiirindeki imgeler, Orfeus'un yeraltı dünyasındaki yolculuğuna ve kaybı ile yaşadığı derin acıya atıfta bulunarak, mitolojik bir gönderge niteliği taşımaktadır.

Yukarıdaki örneklerin yanı sıra şairin Arap edebiyatında önemli bir yer tutan *Binbir Gece Masalları* 'na konu olmuş bir karakter olan Sinbad'a yaptığı gönderme de burada örnek olarak verilebilir. Şair *Gerçekliğe* adlı şiirinde “*henüz doğmadı yüreğe gömülü denizleri dolaşacak Sinbad*”²⁷² derken efsanevi bir denizci olarak tasvir edilen, denizlerde çeşitli tehlikelerle karşılaşan, zorlu maceralara atılan ve karşılaştığı her engeli zekâ ve cesareti ile aşan Sinbad'a gönderge yapar.

²⁷¹ Evrim Şahinkaya Kaplancık, “When Orpheus Looks Back from the Opera Stage,” *Journal for the Interdisciplinary Art and Education* 4/3 (Eylül 2023), 91.

²⁷² Adonis, *Belli Belirsiz Şeyler Anısına*, 150.

Burada geçen Sinbad, klasik mitolojik denizci figüründen farklı olarak, içsel bir yolculuğun sembolü olarak yorumlanabilir. "Yüreğe gömülü denizleri dolaşacak Sinbad" ifadesi, onun fiziksel değil, ruhsal bir yolculuğa çıktığını ve bilinmeyen denizlerin insanın iç dünyasındaki korku ve bilinmezlikleri temsil ettiğini düşündürülebilir. Mitolojide kahramanlar genellikle doğaüstü güçlerle karşılaşır; Sinbad'ın denizci kimliği de yalnızca dış tehlikelerle değil, insanın içsel mücadeleleriyle de ilişkilendirilebilir, bu da onu mitolojik bir figür olarak kabul etmemizi sağlar.²⁷³

2.3.4. Edebi Göndergeler

Edebi gönderge, bir edebi eserin başka bir eser, yazar, karakter, tema veya edebi unsurla kurduğu anlamlı ilişkiyi ifade eder. Bu tür göndermeler, yazara bir önceki edebi birikime atıfta bulunarak metinler arasında bir diyalog oluşturma imkânı verir. Edebi gönderge, okuyucunun o metnin kökeni veya ilişkili olduğu edebi bağlam hakkında bilgi sahibi olmasını gerektirir; bu sayede metin, daha zengin ve çok katmanlı bir anlam kazanır. Edebi göndergeler, okuyucunun farklı eserleri bir araya getirerek daha geniş bir anlam evrenine ulaşmasına olanak tanır ve metinlerarasılık yoluyla edebi eserlerin birbiriyle etkileşimde bulunmasını sağlar.²⁷⁴

Şair *Hâzâ Huve İsmi ve Kasa'id Uhra* adlı eserinde Arap edebiyatı ve düşünce tarihinden birtakım şahsiyetlere göndermeler yapar:

قلت البكاء وعنيت الغضب. عنيت كذلك الأسئلة: كيف أقنع المعرّة بأبي العلاء؟ سهول
الفرات بالفرات؟ كيف أبدل الخوذة بالسنبلة؟

*Ağlamaktan bahsettim, fakat aslında öfkeyi kastettim. Ve bir de şu soruları: Maara'yı nasıl ikna ederim Ebu'l- 'Alâ'ya? Fırat'ın ovalarını Fırat'a? Miğferi buğday başağıyla nasıl değiştiririm?*²⁷⁵

Şair *Hâzâ Huve İsmi ve Kasa'id Uhra* eserinden alınan yukarıdaki şiirde Ebu'l- 'Alâ el-Maarri'ye göndergede bulunduğu görülür. Aynı eserin farklı yerlerinde

²⁷³ Joseph Campbell, *The Hero with a Thousand Faces: Commemorative Edition* (Princeton: Princeton University Press, 2004), 87.

²⁷⁴ Roland Barthes, *Göstergebilimsel Serüven*, 45.

²⁷⁵ Adûnis, *Hâzâ Huve İsmi ve Kasa'id Uhra*, 64.

İmru'ul-Kays²⁷⁶, Mütenebbî²⁷⁷ gibi Arap edebiyatının önemli simalarının yanısıra Cüneyd-i Bağdâdî²⁷⁸, Hallac-ı Mansur²⁷⁹ gibi tasavvufi şahsiyetlere de göndermelerde bulunur.²⁸⁰ Bu şahsiyetler, Arap edebiyatı ve düşünce tarihinin farklı evrelerini temsil eder. İmru'ul-Kays, İslam öncesi dönemdeki Arap şiirinin sembolü olarak, klasik dönemin özgür ve bohem ruhunu taşıırken, El-Maarî eleştirel ve karamsar bir filozof olarak İslam sonrası düşünsel sorgulamaları yansıtır. Cüneyd-i Bağdâdî ve Hallac-ı Mansur, tasavvufun derin mistik öğretilerini temsil eder. Mütenebbî, Arap edebiyatının zirve şairi olarak, şiir sanatının gücünü ve yankısını temsil eder. Şiirler, bu şahsiyetler üzerinden tarihî ve kültürel bir bağ kurarak, farklı dönemlerin düşünsel ve edebi yansımalarını dile getirir. Tüm bunlara bakıldığında, iki şiirde de geçen şahsiyetler, Arap edebiyatı ve düşünce tarihinin farklı dönemlerine ait önemli kişilikleri bir araya getirerek esere tarihî bir gönderge niteliği kazandırmaktadır.

Bunlardan yukarıdaki şiirde geçen Ebu'l-Alâ el-Maarî ile ilgili şunlar söylenebilir: Ebu'l-Alâ el-Maarî, 973 yılında Suriye'nin Maarretu'n-Nu'man şehrinde doğmuştur. Genç yaşta kör olmasına rağmen, Arap edebiyatının önemli şair

²⁷⁶ İmru'ul-Kays, 497 yılında Necid bölgesinde doğmuştur ve gerçek adı Hunduc'dur. "Zorlukların adamı" anlamına gelen lakabı, onun güçlü ve özgün kişiliğini yansıtır. İslam öncesi Arap tarihinin en önemli şairlerinden biri olan İmru'ul-Kays, muhalif ve bohem bir yaşam sürmüştür. Delikanlılık döneminde, şiirlerinde işlediği eğlence ve erotik temalar nedeniyle babası tarafından kabilesinden kovulmuştur. Daha sonra babasının ölümünün intikamını almak için Sasaniler ve Bizans İmparatorluğu'ndan destek aramış, ancak 542 yılı civarında Bizans'a giderken yolda hastalanarak ölmüştür. Muallakat, Yedi Askı Şiirleri, çev. Mehmet Hakkı Suçin (İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınları, 2020), 33.

²⁷⁷ Mütenebbî, (915-16) yılında Kûfe'de doğmuş, Arap edebiyatının en büyük şairlerinden biri olarak tanınmıştır. Yemen kökenli bir aileden gelen Mütenebbî, genç yaşlarda şiire yönelmiş ve gezgin bir şair olarak çeşitli şehirlerde yaşamıştır. Şiirleri, Arap tarihine ve kültürüne derin etkiler bırakmış, Arap şiirinin en parlak örneklerinden sayılmıştır. İsmail Durmuş, "Mütenebbî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, ed. Türkiye Diyanet Vakfı (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/195-200.

²⁷⁸ Cüneyd-i Bağdâdî, tasavvufun önemli isimlerinden biri olarak Bağdat'ta doğmuş ve küçük yaşlarda tasavvufa yönelmiştir. Fıkıh eğitimi aldıktan sonra dayısı Serî es-Sakatî'nin etkisiyle tasavvufa derin ilgi duymuştur. Cüneyd, tasavvuf düşüncesinde özellikle "tevhid" ve "fenâ" kavramlarına odaklanmış, Allah ile insan arasındaki ilişkiyi mistik bir bakış açısıyla ele almıştır. Tasavvuf anlayışında insanın Hakk'ın huzurunda kendi varlığını unutarak Hakk'ın tecellileriyle var olması gerektiğini savunmuştur. Açık bir dil kullanmasına rağmen, tasavvufi hallerini sembolik anlatımlarla ifade etmiştir. Cüneyd'in fikirleri, tasavvufun temel taşlarını oluşturmuş ve sonraki nesiller üzerinde büyük etkiler bırakmıştır. Süleyman Ateş, "Cüneyd-i Bağdâdî," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/119-121.

²⁷⁹ Hallac-ı Mansur, tasavvuf tarihinin en önemli figürlerinden biridir. "Ene'l-Hak" ifadesi, onun varlık birliği anlayışının bir ifadesi olarak, dönemin düşünce dünyasında büyük yankı uyandırmıştır. Hallac, bu sözle sadece kendi varlığını değil, aynı zamanda ilahi aşkın boyutlarını da dile getirmiştir. Onun düşünceleri, birçok tasavvufi düşünür tarafından ya övülmüş ya da eleştirilmiştir. Hallac, dönemin sosyal ve dini bağlamında şeriat ve tasavvuf arasındaki gerilimlerin simgesi haline gelmiş, idam edilmesi de bu gerilimin en çarpıcı örneklerinden biri olmuştur. Betül Güner, "Övgü ve Yergi Bağlamında Süflerin Nazarında Hallâc-ı Mansûr," *ILTED* 47 (Erzurum: 2017), 171-197.

²⁸⁰ Adûnis, *Hâzâ Huve İsmi ve Kasa'id Uhra*, 38.

ve filozoflarından biri olarak tanınmıştır. Babası tarafından Ahmed ismi verilmiş, "Ebu'l-'Alâ" künyesiyle anılmıştır. Tenûh kabilesine mensup olan Maarî, dil, edebiyat ve kıraat alanlarında derin bir eğitim almıştır. Özellikle Halep'te aldığı derslerle Arap şiiri ve dilbiliminde ustalaşmış, Mütenebbî gibi önemli şairlerin eserleri üzerinde çalışmıştır.²⁸¹

Felsefi düşünceleriyle de bilinen Maarî, şiirlerinde sıklıkla eleştirel ve karamsar temalar işlemiş, dini ve felsefi konularda cesur fikirler öne sürmüştür. *Risaletü'l-Gufran* gibi eserlerinde mizahi ve eleştirel bir üslup kullanarak Arap edebiyatına önemli katkılarda bulunmuştur. Hayatı boyunca çeşitli bilim dallarında derinlemesine bilgi edinmiş, hem Arap kültürünün hem de dönemin entelektüel birikiminin önemli bir temsilcisi olmuştur. Maarî, 1057 yılında vefat etmiş ve entelektüel mirasıyla İslam dünyasında önemli bir figür olarak kalmıştır.²⁸²

(اتركوا له أن يقرأ بعين جديدة...)

...عروة ابن الورد: "أقسم جسمي في جسم كثير..."، ولم يعرف عروة بغداد. يزور

دمشق...

“(Bırakın yeni bir gözle okusun...)”

*Urve bin el-Verd'in şu dizesini: "Birçok bedene bölüyorum bedenimi..." Urve, Bağdat'ı tanımadı, Şam'ı ziyaret ediyordu...*²⁸³

‘Urve b. el-Verd, Câhiliye döneminin önemli şair ve eşkıyalarından biridir. Çocukluğu hakkında detaylı bilgilere ulaşılamasa da, kaynaklarda yer alan sınırlı bilgiler, onun erken yaşlarda adaletsizlik ve haksızlık duygularıyla tanıştığını göstermektedir. Babasının, büyük kardeşine olan ilgisi ve bu kardeşi ‘Urve’ye tercih etmesi, şairin güçlü bir karakter geliştirmesine yol açmış ve ileride sergileyeceği liderlik vasfının temellerini atmıştır.²⁸⁴

‘Urve, hayatı boyunca sosyal ve ekonomik adaletsizliklerle mücadele etmiş ve bu durum, onun sosyal adalet anlayışını benimsemesine neden olmuştur. Dönemindeki

²⁸¹ Âişe Abdurrahman bint Şâti', *Mea Ebi'l-Alâi fî Rihleti Hayâtihi*, 1. Baskı (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1976), 13.

²⁸² Abdurrahman bint Şâti', 15; Muhammed Selîm el-Cundî, *el-Câmi' fî Ahbâri Ebi'l-Alâi'l-Maarî*, 1. cilt (Beyrut: Dâru Sâdır, 1992), 586, 588.

²⁸³ Adûnis, *Hâzâ Huve İsmi ve Kasa'id Uhra*, 63.

²⁸⁴ Ebu'l Ferec el-İsfahânî, *el-Eğâni* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2008), 3, 71.

büyük sosyal ve ekonomik eşitsizliklere karşı çıkmış, bir yanda büyük servetler içinde yaşayan zenginleri, diğer yanda ise sefalet içinde yaşamaya zorlanan fakirleri gördükçe, adaletin sağlanması gerektiğine olan inancı güçlenmiştir. ‘Urve, bu adaletsizliği düzeltmek adına, bir nevi Robin Hood misali, zenginleri soyarak elde ettiği malları fakirlere dağıtmıştır. Bu eylemleri sonucunda, halk arasında büyük bir saygı kazanmış ve ona "fakirlerin babası" lakabı verilmiştir. Bu unvan, onun toplumdaki yoksullara ve ezilenlere karşı gösterdiği şefkatin ve adalet arayışının bir yansımasıdır.²⁸⁵

Şairin hayatı iki farklı tarzda şekillenmiştir: Ailesiyle birlikte sürdürdüğü yaşamda cömertliği ve misafirperverliği öne çıkarken, kabilesinin yoksul ve muhtaç kesimine yardım etmek amacıyla eşkıyalık yapmıştır. Fakirlere ve güçsüzlere kol kanat girmesi, toplumda ona "fakirlerin babası" unvanını kazandırmıştır. Eşkıyalık maceraları ve gerçekleştirdiği baskınlar, sosyal adalet anlayışının bir yansıması olarak görülmüştür. Şairin divanında, bu faaliyetlerinden gururla bahsettiği bilinmektedir. Yaklaşık 596 yılında, bir baskın sırasında öldürülen ‘Urve, cömertliği ve yardımseverliğiyle Câhiliye döneminin sembol isimlerinden biri olarak kabul edilmiştir.²⁸⁶

Şair şiirin tamamında İbn el-Verd ve Sâhibuzzenc Ali bin Muhammed’i, sosyal adaletsizliklere karşı direnişin simgeleri olarak bir arada zikretmiştir. Her iki figür de, toplumsal eşitsizliklere karşı verdikleri mücadele ile tanınır. İbn el-Verd, bireysel olarak fakirlere yardım eden ve adaletsizlikle savaşan bir şairdir; Sâhibuzzenc ise Zenc İsyanı’nı başlatarak kölelerin özgürlüğü için büyük bir isyanın lideri olmuştur. Bu iki şahsiyetin ortak noktası, toplumsal adalet arayışında olmaları ve ezilenlerin yanında yer almalarıdır. Şair, bu figürleri aynı şiirde işleyerek, farklı zamanlarda ve koşullarda aynı idealler uğruna mücadele eden bu iki kişiliğin direnişçi ruhunu vurgulamayı amaçlamış olabileceği düşünülmektedir.

²⁸⁵ Yûsuf Halîf, *eş-Şu‘arâu’s-sa‘âlik fi’l-‘asri’l-câhili* (Kâhire: Dâru’l-Ma‘ârif, 1966), 323; ‘Urve İbnu’l-Verd, *Divânu ‘Urve İbni’l-Verd*, Ed. Sa‘dî Dinnâvî (Beyrut: Dâru’l-Cil, 1991), 113-114.

²⁸⁶ İbn Kuteybe ed-Dineverî, *eş-Şi‘r ve eş-Şu‘arâ* (Kahire: Dâru’l-Maârif, 1982), 675-677.

SONUÇ

Bu çalışma, çağdaş Arap şiirinin önde gelen temsilcilerinden Adonis'in hayatını, entelektüel gelişimini, edebi kimliğini ve şiirlerinde işlediği metinlerarasılık yöntemlerden biri olan gönderge kavramını ele almıştır. Böylece şairin edebi dünyasını ve kültürel referanslarını anlamak amaçlanmıştır. Adonis'in şiir anlayışı, özgür ve bağımsız bir şekilde ifade edilen bir düşünce sistemine dayanır. Ona göre şiir, belirli kurallara ve toplumsal kısıtlamalara tabi olmadan, bireyin iç dünyasını, düşüncelerini ve duygularını özgün bir biçimde yansıtan bağımsız bir sanattır.

Adonis, klasik Arap şiirinden modern şiire uzanan geniş bir metin yelpazesini bir araya getirerek, gelenek ve modernlik arasında metinlerarası bir diyalog kurar. Bu bağlamda, kutsal metinlerden klasik edebi eserlere kadar pek çok kaynağa atıfta bulunan Adonis, şiirinde köklü bir kültürel diyalog kurmayı hedeflemiştir. Şairin bu tavrı, sadece estetik bir yenilik olarak değerlendirilmemelidir; çünkü Adonis'in şiirleri, toplumsal yapıyı dönüştürme arzusuyla şekillenmiş, özgün ve eleştirel bir sanat anlayışını yansıtır. Eserlerinde hem İslam öncesi hem de İslam sonrası Arap kültüründen beslenen semboller, metaforlar ve imgeler, şairin derin entelektüel birikimini yansıtmakta ve okuyucuya çok boyutlu bir düşünce dünyası sunmaktadır. Bu doğrultuda Adonis, hem bireyin içsel dünyasına seslenen hem de toplumsal hafızayı canlı tutmaya çalışan bir şair olarak karşımıza çıkar.

Adonis'in metinlerarasılık yaklaşımı, onun postmodernist poetikasında güçlü bir yer tutmaktadır. Şair, eserlerinde sık sık dini ve edebi kaynaklardan göndergeler yaparak şiirini tarihsel ve kültürel bir anlatı haline getirir. Bu göndergeler aracılığıyla, geçmiş ve günümüz metinleri arasında köprüler kurmakta; aynı zamanda okuyucusuna geçmişini sorgulama, yeniden yorumlama ve geleceği farklı bir pencereden görme imkânı sunmaktadır. Adonis'in metinlerinde yer alan bu tür alıntılar ve göndergeler, onun bireysel ve toplumsal bilinç yaratma çabalarının en somut örneklerinden biridir.

Adonis, Arap edebiyatında bilinen geleneksel temalarla beslenmiş, ancak bu temalara çağdaş bir yorum katarak şiirde yeni bir estetik anlayış sunmuştur. Şair, geleneksel Arap şiirinin sınırlarını aşarak modern bir perspektif kazandırmış, eski ile yeniye, gelenek ile moderniteyi harmanlayarak özgün bir tarz ve bireysel bir imge yaratmayı başarmıştır. Adonis'in şiir dili, klasik edebiyatın derinliklerinden beslenirken, çağdaş düşünce yapısına köprü kurmuş ve böylece Arap şiirinde devrim

niteliğinde bir yeniliğe öncülük etmiştir. Bu bağlamda, onun sanatı, Arap edebiyatında yeni bir estetik anlayışın temellerini atan ve geleneksel kalıplara yenilikçi bir boyut ekleyen etkili bir yönelim olarak kabul edilmektedir.

Adonis'in şiirlerinde yer alan metafizik, mistik ve mitolojik unsurlar, onun Arap şiirine sadece estetik bir değer katmakla kalmayıp aynı zamanda sosyo-kültürel ve politik eleştiriyi de barındıran bir alan oluşturduğunu göstermektedir. Kutsal metinlerden, tarihi ve dini kişiliklerden yararlanarak eski ve yeni metinler arasında kurduğu diyalog, okuyucunun da bilgi birikimine katkıda bulunarak ona geniş bir bakış açısı kazandırmaktadır. Şair, klasik edebiyat ve geleneksel motifleri özgün bir bakış açısıyla işleyerek Arap şiirinde derinlikli bir ifade dünyası oluşturmaları hedeflemiştir.

Adonis'in şiir anlayışı, şiirin özgür ve bağımsız bir ifade alanı olması gerektiği inancına dayanır. Şiiri belirli kurallar ve toplumsal kısıtlamalara tabi olmayan bir sanat dalı olarak gören Adonis, bireyin iç dünyasını, düşüncelerini ve duygularını özgün bir biçimde ifade etmesine olanak tanır. Şiir, onun için yalnızca estetik bir araç değil; aynı zamanda toplumsal yapıyı sorgulayan, bireysel özgürlüğü savunan güçlü bir dildir. Bu doğrultuda Adonis'in şiirleri, hem kendine has bir özgürlük arayışını hem de geleneksel şiir kalıplarının ötesine geçme çabasını yansıtarak modern Arap şiirinde bağımsız bir ses oluşturur.

Adonis, şiirinde duyguyu düşünceyle harmanlayarak bireyi içsel bir yolculuğa yönlendiren özgün bir ifade biçimi oluşturmuştur. Onun sanatı, klasik Arap dilinden sapmadan, dönemler arasında köprü kurarak estetik değerleri düşünceyle zenginleştirir. Adonis, şiirin yalnızca geleneksel formlar ve motiflerle kişisel deneyimleri ifade etmekle sınırlı kalmaması gerektiğini savunur; aksine, şiirin yeni formlar ve tekniklerle kendini sürekli yenilemesi, sanatçının dünyayı olduğu gibi yansıtma yeteneğini güçlendiren kritik bir unsur olarak görülmelidir. Adonis'in eleştirmenler tarafından Nobel Edebiyat Ödülü'ne aday gösterilmesi, onun edebi katkılarının uluslararası alanda da fark edildiğini ve etkin bir edebi kişiliğe sahip olduğunu göstermektedir. Eserlerindeki sanatsal ifadeler, Arap şiirinin geçmiş ve gelecek arasında bir denge kurma çabasını ortaya koyarken, geleneksel estetiği modern bir yorumla yeniden ele alarak edebiyat dünyasına güçlü bir yenilik katmaktadır.

Adonis'in Arap şiirinde ortaya çıkarttığı yeni ifade biçimi ve metinlerarasılık kullanımı, onun edebi mirasını kalıcı ve etkili kılmaktadır. Şair, Arap şiirine yalnızca yeni bir soluk kazandırmakla kalmamış, aynı zamanda sanatı sosyo-kültürel bir eleştiri aracı olarak kullanarak Arap kültürüne ve toplumuna özgün bir perspektif kazandırmıştır. Adonis'in eserlerinde eski ve yeni metinler arasında kurduğu diyalog, Arap şiirine evrensel bir boyut katmış, geleneksel formların modern bir yorumla birleşmesini sağlayarak Arap edebiyatında özgün bir akım yaratmıştır. Onun şiirleri, hem bireysel hem de kolektif belleği yansıtan birer estetik değer taşıyan eserler olarak Arap şiirinde kalıcı bir iz bırakmıştır.

Adonis'in eserleri ve edebi katkıları, gelecekte de akademik incelemelere konu olması açısından önemlidir; çünkü onun şiirleri, modern Arap edebiyatının anlaşılması ve değerlendirilmesi için değerli bir kaynak sunmaktadır. Bu doğrultuda, Adonis'in şiirleri ve eleştirel yazıları üzerine yapılacak araştırmalar, modern Arap şiirinin gelişimini ve dönüşümünü daha iyi anlamamıza katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Abdul Rahim Marashda, “Adonis and Modernity in Arab Criticism,” *Jerash for Research and Studies Journal* 7/2 (2006): 1-14.

Adair, Gilbert. *Postmodernci Kapıyı İki Kez Çalar*. Çev. Nazım Dikbaş. 2. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, 1994.

Adonis, *Kitap-Hitap-Hakikat*. çev. Mehmet Hakkı Suçin. İstanbul: Everest Yayınları, 2022.

Adonis. “Tesis Kitâbe Cedîde.” *Mawâkif* 15 (1971), 3.

Adonis. *Arap Poetikası*. çev. İskender Özturanlı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010.

Adonis. *Ayna ve Düş*. çev. İskender Özturanlı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008.

Adonis. *Belli Belirsiz Şeyler Anısına*. çev. Mehmet Hakkı Suçin. 1. baskı. İstanbul: Everest Yayınları, Kasım 2017.

Adonis. *es-Sâbit ve'l-Mutahavvil: Bahs fi'l-İbdâ ve'l-İttibâ' 'inde'l-Arab*. Cilt 4. Beyrut: Dâr es-Sâki, 2011.

Adonis. *es-Sûfiyye ve's-Sûrreâliyye*. Beyrut: Dâr es-Sâki, 2015.

Adonis. *eş-Şi'riyye el-Arabiyye*. Beyrut: Dâr al-Âdâb, 1989.

Adonis. *Fâtihat li-Nihâyet el-Karn*. Beyrut: Dâr el-Avde, 1980.

Adonis. *Ha Ente Eyyuha al-Vakt: Sîra Şi'riyye Sekâfiyye*. Beyrut: Dâru'l-Âdâb, 1993.

Adonis. *Haza Huve İsmi ve Kasaid Uhra*. Beyrut: Dar al-Saki, 1988.

Adonis. *İşte Budur Benim Adım*. çev. Mehmet Hakkı Suçin. 1. baskı. İstanbul: Everest Yayınları, 2020.

Adonis. *Mufred bi-Sîğat el-Cem'*. Beyrut: Dâr al-Âdâb, 1988.

Adonis. *Mûsikâ el-Hût el-Azrak: el-Huviyye, el-Kitâbe, el-Unf*. Beyrut: Dâr al-Âdâb, 2002.

Adonis. *New York'a Mezar*. çev. Özdemir İnce. 2. baskı. İstanbul: Can Yayınları, 2012.

Adonis. *Sen Oku Ey Aşkın Sarhoşluğu*. Çev. Metin Fındıkçı. Ankara: Hayal Yayınları, 2010.

Adûnis. *el- 'A 'mâlu 'ş-şi 'riyyetu li 'Adûnis*. 1. cilt. Suriye: Dâru'l-Medâ, 1996.

Ağırman, Cemal. *Kadının Yaratılışı (İlgili Rivâyetler Bağlamında Yeni Bir Yaklaşım)*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2001.

Ahmed Dervîş, vd., Kâmûsu'l-edebi'l-'Arabiyyi'l-hadîss, ed. Hamdî es-Sükût “‘Alî Ahmed Sa'îd”, (Kahire: el-Hey'etü'l-Misriyyeti'l-Amme li'l-Kitab, 2010).

Ahmed, Ardalan Mohammed. “Klasik Yunan Tarihçilerin Vizyonunda Mezopotamya.” *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)* 9/1 (2022).

Âişe Abdurrahman bint Şâtî'. *Mea Ebi 'l-Alâi fî Rihleti Hayâtîhi*. 1. baskı. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1976.

Akgün, Hüseyin. "Kadının Kaburga Kemiğinden Yaratılması Meselesi." *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 19/2 (Eylül 2019), 323-338.

Akıncı, Ahmet Cemil. *Cinler Alemi*. İstanbul: Ailem Yayınları, 1. Basım, 1 Haziran 2018.

Aktulum, Kubilay. *Metinlerarası İlişkiler*. Ankara: Öteki Yayınevi, 2000.

Aktulum, Kubilay. *Metinlerarasılık, Göstergelerarasılık*. Ankara: Kanguru Yayınları, Şubat 2011.

Aktulum, Kubilay. *Parçalılık / Metinlerarasılık*. İstanbul: Öteki Yayınevi, 2011.

Arabi, Rasha. *Adonis' Poetics of Vision and Modernity*. Yüksek lisans tezi. New York: City University of New York, 2015.

Asad, Talal. *Sekülerliğin Biçimleri: Hristiyanlık, İslâmiyet ve Modernlik*, çev. Ferit Burak Aydar. İstanbul: Metis Yayınları, 2007.

Ateş, Süleyman. "Cüneyd-i Bağdâdî." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 8/119-121. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Ayan, Hayri. *Leyla vü Mecnun (Fuzuli)*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2005.

Aydın, Mustafa. *Postmodernizm ve Eleştirisi*. Hece Yayınları: Modernizmden Postmodernizme Özel Sayısı, Yıl 12, Sayı 138. Ankara, 2008.

Aydoğdu, Yusuf. *Türk Edebiyatında Postmodern Anlatının Serüveni ve Murathan Mungan*. 1. baskı. İstanbul: Sonçağ Yayınları, 2017.

Aytaç, Gürsel. *Genel Edebiyat Bilimi*. 2. baskı. İstanbul: Say Yayınları, 2003.

Barthes, Roland. *Göstergebilimsel Serüven*. çev. Mehmet Rifat ve Sema Rifat. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1993.

Barthes, Roland. *Image, Music, Text*. London: Fontana Press, 1977.

Barthes, Roland. *Le Plaisir du Texte*, Paris: Seuil, 1973.

Basrî, Hasan. *Tefsîru'l-Hasani'l-Basrî*. Ed. Muhammed Abdürrahim. Kâhire: Dâru'l-Hadîs, ts.

Baudrillard, Jean. *Simülakrlar ve Simülasyon*. 8. Baskı. İstanbul: Doğu Batı Yayınları, 2014.

Bedavi, Muhammed Mustafa. *el-Halîfiyye*. çev. Muhammed eş-Şevkânî. Cidde: en-Nâdî el-Edebî es-Sekâfî, 2002.

Bellemin-Noël, Jean. *Le Texte et l'Avant-Texte*. Paris: Larousse, 1972.

Bryce, Trevor R. *Babylon: City of Wonders*. London: Routledge, 2015.

Câbirî, Muhammed 'Âbid. *Arap Aklının Oluşumu*. çev. İbrahim Akbaba. İstanbul: İz Yayıncılık, 1997.

Cachia, Pierre. *An Overview of Modern Arabic Literature*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 1990.

Campbell, Joseph. *The Hero with a Thousand Faces: Commemorative Edition*. Princeton: Princeton University Press, 2004.

Ceylan, Zafer. *Modern Arap Şiirinde Mito-Poetik İsyan*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2019.

Ciyusi, Selma el-Hadra. *İtticâhât ve Harakât fi'ş-Şi'r el-Arabî el-Hadîs*. çev. Abdülvahid Lu'lu'a. Beyrut: Merkezü'd-Dirâsâtî'l-Vahdeti'l-Arabiyye, 2007.

Corrao, Francesca Maria. “Adonis: The Poet and the Revolutionary.” *Middle Eastern Literatures* 11/1 (2008), 45-56.

Cundî, Muhammed Selîm. *el-Câmi‘ fî Ahbâri Ebi’l-Alâi’l-Maarrî*. Not: Abdülhâdi Hâşim. 1. cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1992.

Duranton, Salam Diab. “L’évolution de la métrique dans la poésie arabe contemporaine. L’exemple d’Adonis”. *Bulletin d’études orientales* 59 (2010), 61-75. Erişim tarihi: 19 Nisan 2024. <http://journals.openedition.org/beo/188>. DOI: 10.4000/beo.188.

Durmuş, İsmail. “Mütenebbî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* Türkiye Diyanet Vakfı. 32/195-200. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Ebu’l Ferec el-İsfahânî. *el-Eğâni*. Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 2008.

Emre, İsmet. *Postmodernizm ve Edebiyat*. 1. baskı. İstanbul: Anı Yayınları, 2006.

Genette, Gérard. *Palimpsests: Literature in the Second Degree*. Lincoln: University of Nebraska Press, 1997.

Gören, Esin. *Yenidenyazmak: İtalyan Edebiyatında Yenidenyazılmış Metinler*. İstanbul: Dönence, 2013.

Gündüz, Oğuz. *İhsan Oktay Anar’ın Kurgu Dünyası*. 1. Baskı. İstanbul: Vizyon Yayınevi, 2009.

Gürer, Betül. “Övgü ve Yergi Bağlamında Sûfîlerin Nazarında Hallâc-ı Mansûr.” *ILTED* 47 (Erzurum: 2017): 171-197.

Halîf, Yûsuf. *eş-Şu‘arâu’s-sa‘âlik fî l-‘asri’l-câhilî*. Kâhire: Dâru’l-Ma‘ârif, 1966.

Harman, Ömer Faruk. “Süleyman.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, cilt 38, 2010, 56-57.

Hasan el-Basrî. *Tefsîru’l-Hasani’l-Basrî*. Ed. Muhammed Abdürrahim. Kâhire: Dâru’l-Hadîs, tarihsiz.

Hatîb El-Kazvîni. *Telhîs ve Tercümesi*. Haz. Nevzat H. Yanık, Mustafa Kılıçlı, M. Sadi Çöğenli. İstanbul: Huzûr Yayınları, ts.

Hourani, Albert. *A History of the Arab Peoples*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1991.

Hutcheon, Linda. *Postmodernizmin Poetikası: Tarih, Teori, Kurgu*. Çev. Yunus Balcı. Ankara: Hece Yayınları, 2020.

‘Urve İbnu’l-Verd. *Dîvânu ‘Urve İbni’l-Verd*. Ed. Sa‘dî Dinnâvî. Beyrut: Dâru’l-Cîl, 1991.

İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed. *Müsned*. Tahkik: Yûsuf el-Azâzî ve Ahmed b. Ferîd el-Mezîdî. 2 cilt. Riyad: Dâru’l-Vatan, 1992.

İbn Hayyan. *el-Muktebes min enbâ’i ehli’l-Endelüs* (el-Muktebes fî aḥbâri beledi’l-Endelüs). Ed. Mahmud Ali Mekkî. Kahire: Vizareti Evkâf, 1994.

İbn Kesir. *Tefsirü’l-Kur’an*. Çev. Ali Aslan. İstanbul: İnsan Yayınları, 1998.

İbn Kuteybe ed-Dineverî. *eş-Şi’r ve ‘ş-Şu‘arâ*. Kahire: Dâru’l-Maârif, 1982.

İbn Manzur, Muhammed b. Mukrim Cemaleddîn el-Ensârî el-İfrikî. *Lisânü’l-Arab*. Beyrut: Daru Sâdir, 1414.

İmam Kurtubi. *Tefsirü’l-Kurtubi*. Mısır: Darü’l-Hadis, 1964.

Youssef İsmail, Nida Ali. "Al-Tanassu fî Sha’ir Muhammad Al-Kaisi." Doktora tezi, An-Najah National University, 2012.

Jayyusi, Salma Khadra (ed.). *Modern Arabic Poetry: An Anthology*. New York: Columbia University Press, 1987.

Jayyusi, Salma Khadra. *Trends and Movements in Modern Arabic Poetry*. Cilt I-II. Leiden: Brill, 1977.

Kadhim, Hadi. "The Poetics of Adonis and Modern Arab-American Poetry." *Journal of Arabic Literature* 35/1 (2004), 36-60.

Kahraman, Ferruh. *Araplarda Şiir: Söz Medeniyeti*. Ankara: Fecr Yayınları, 1. baskı, 2023.

Kara, İbrahim. "Arap Belâgatında İktibas Sanatı." *Artuklu Akademi* 8/1 (2021): 77-98.

Kilpatrick, Hilary. *Making the Great Book of Songs: Compilation and the Author's Craft in Abû l-Faraj al-Isbahânî's Kitâb al-Aghânî*. New York: Routledge, 2003.

Korkmaz, Ferhat. "Metinlerarası İlişkilerin Klasik Retorikteki Kökeni Üzerine Bir Araştırma." *HİKMET-Akademik Edebiyat Dergisi*, Gelenek ve Postmodernizm Özel Sayısı, 3 (2017).

Kristeva, Julia. *Desire in Language: A Semiotic Approach to Literature and Art*. New York: Columbia University Press, 1980.

Kristeva, Julia. *Séméiotikè: recherches pour une sémanalyse* (Söylem Bilimi: Bir Anlam Analizi İçin Araştırmalar). Paris: Seuil, 1969.

Kur'an-ı Kerim. çev. Elmalılı Hamdi Yazır. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1. Basım, 2019.

Kurt, Veysel. "Murathan Mungan'ın 'Zamanımızın Bir Külkedisi' Adlı Öyküsünün Metinlerarası İlişkiler Bağlamında Okunması." *Türklük Bilgisi Araştırmaları: Dil, Edebiyat ve Tarih İncelemeleri Dergisi* 7/2 (2012), 761-768.

Kurtubi, İmam. *Tefsirü'l-Kurtubi*. Mısır: Darü'l-Hadis, 1964.

Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir. çev. Hayreddin Karaman vd. 5 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 7. Basım, 2023.

Kutluer, İlhan. "Cevher." *İslâm Ansiklopedisi* Türkiye Diyanet Vakfı. 7/450-455. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Kuzu, Fettah. "R  ne Girard'ın '   gen Arzu Modeli' Perspektifinde Fuz  l  nin 'Leylâ v   Mecnûn' Adlı Eserinin İncelenmesi." *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 12/22 (Aralık 2009): 260-267.

Lefebvre, Laurie. *Le Mythe Nöron: La fabrique d'un monstre dans la litt  rature antique (Ier-Ve s.)*. Lille: Presses Universitaires du Septentrion, 2017.

Lewis, Bernard. *Tarihte Araplar*. çev. Hakkı Dursun Yıldız. 5. baskı. İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları, 2009.

Lyotard, Jean-François. *Postmodern Durum*. çev. Ahmet   i  dem. Ankara: Vadi Yayınları, 1999.

Mattar, Philip, ed. *Encyclopedia of the Modern Middle East and North Africa*. 2. baskı. Macmillan Reference USA, 2004.

Mattawa, Khaled. *Adonis: Selected Poems*. New Haven: Yale University Press, 2010.

Miftâh, Muhammed. *İstirâciyyetü't-tenâs*. Beyrut: Dârü't-tenvîr, 1985.

Muhammed, Bedr Abdulrahman. *ed-Devletü'l-Abbâsiyye Dirase fi Siyâsetiha'd-Dahliyye*. Kahire: Dar al-'Alam al-'Arabi, 2011.

Muhammed, Nabilah Hasan. *Fî Târihi'd-Devleti'l-Abbasiyye*. İskenderiye: Daru'l-Marife, 2002.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *Sahîhu Müslim*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 5 Cilt. Kahire: Matba'atu 'Îsâ el-Yâbî el-Halebî, 1955.

Öztekin, Özge. "XIX. Yüzyıl Şiirinde Metinlerarasılığın Kadınlararası Hâli." *Millî Folklor* 123 (Güz 2019): 111-123.

Raj, P. Prayer Elmo. "Text/Texts: Interrogating Julia Kristeva's Concept of Intertextuality." *Ars Artium: An International Peer Reviewed-cum-Refereed Research Journal*, 2015.

Sarıtoprak, Zeki. "el-Mesîhü'd-deccâl fi'l-akîdeti'l-İslâmiyye." *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 1 (1995): 121-132.

Segre, Cesare. *Avviamento all'analisi del testo letterario*. Torino: Einaudi, 1985.

Serapion. *Life of John the Baptist*. 4. yüzyıl. Aktaran Baş, Mustafa. "Vaftizci Yahya'nın Yeni Bir Hayat Hikâyesi." *Dini Araştırmalar*, cilt 19, sayı 48 (2016)

Suçin, Mehmet Hakkı. *Yedi Askı Şiirleri (Muallakalar)*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınları, 2020.

Şeyban, Lütfi. "Mu'temid-Alellah, İbn Abbâd." TDV İslâm Ansiklopedisi. Erişim 10 Ağustos 2024.

Şeyho. *Târîhu'l-âdâbi'l-Arabiyye*, 347.

Taberi. *Tarihü'r-Rusul ve'l-Müluk*. çev. Zeki Demir. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2012.

Tanç, Nilfer. “Fuzuli: Leyla vü Mecnun.” *Ankara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 39 (2009): 95-99.

Tekin, Gönül Alpay. *Leyla ile Mecnun; Makaleler*. 2. baskı. İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2018.

Théorie d'Ensemble, Écriture et Révolution. Paris: Éditions du Seuil, 1968.

Tolan, Muhammet Bilal. *Çağdaş Arap Romanlarında Metinlerarasılık*. Ankara: Fecr Yayınları, 1. Baskı, 2024.

Topaloğlu, Bekir. “Cennet (Cennetin İsimleri)”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 7/376-386. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Traboulsi, Fawwaz. *A History of Modern Lebanon*. 2. baskı. Londra: Pluto Press, 2012.

Uludağ, Süleyman. *İbn Haldûn Mukaddime*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2007.

Usta, İbrahim. “Modern Arap Şiirinde Siyasi Hiciv: Nizar Kabbani ve Muzaffer en-Nevvâb Örneği.” 2. *Uluslararası Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu: Bildiriler Kitabı*. Giresun, 21-23 Haziran 2019, 45.

Usta, İbrahim. *Modern Suriye Şiiri, Edebi Akımlar ve Temsilcileri*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2018.

Ürün, Ahmet Kazım. *Modern Arap Edebiyatı*. Bursa: Çizgi Kitabevi, 2020.

Yalar, Mehmet. *Modern Arap Şiiri: Kavram - Kaynak - Yapı*. Bursa: Arasta Yayınları, 2003.

Yesû'î, Kâmil. *A'lâm el-Adab el-'Arabî el-Mu'âsir: Sîr ve Sîr Zâtîyye*. Cilt 1: Abâze - el-Sebî'î. Beyrut: Merkez el-Studyât lil-'Âlem el-Arabî el-Mu'âsir, 1996.

Yıldırım, Nimet. *Fars Mitolojisi Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2008.

Yılmaz, Nurullah. "Modern Arap Şiirinde Düşünsel Boyut." *Doğu Esintileri* 6 (2017): 255.

Youssef, Abdulsalam - Turan, Maşallah. “Kur'an Ayetleri ve Tarihî Nakiller Bağlamında Hz. Yahya'nın Akıbeti.” *Akif*, cilt 52, sayı 2 (2022):23-258.

İNTERNET KAYNAKLARI

B, Bilgiustam. “Ali Ahmed Said Esber Kimdir?”. Erişim: 12 Haziran 2024.
<https://www.bilgiustam.com/ali-ahmed-said-esber-kimdir/>.

EB, Encyclopaedia Britannica. “Baath Party.” Erişim 29 Ekim 2024.
<https://www.britannica.com/topic/Baath-Party>.

İ, İdefix. “Adonis”. Erişim: 14 Haziran 2024.
https://www.idefix.com/yazar/adonis--217005?srltid=AfmBOoppBfTop_qXosy69vvsnNCocRNh05s0bCA9IIE57e9muVo81W2m.

İzdiham, İzdiham Dergisi. “Adonis Röportajı.” Erişim 14 Nisan 2024.
<https://www.izdiham.com/adonis-gelecegin-siiri-bir-ret-ulkesidir/>.

Jabra Ibrahim Jabra. “Modern Arabic Literature and the West”. *Journal of Arabic Literature* 2 (1971), 77-79. <https://www.jstor.org/stable/4182870>. (Erişim tarihi: 14 Mart 2024).

NTV. “Adonis’e Goethe Ödülü”. Erişim: 14 Haziran 2024.
https://www.ntv.com.tr/turkiye/adonise-goethe-odulu,djH_wSBSW0ep2MCgQCUwAA.

Şahinkaya Kaplancık, Evrim. “When Orpheus Looks Back from the Opera Stage.” *Journal for the Interdisciplinary Art and Education*, 4, no. 3 (Eylül 2023): 91-102. <https://dergipark.org.tr/en/pub/jiae>.

Zeitoun, Joseph. “eş-şâ‘ir Adunis ‘Ali Ahmad Sâ‘id Esber” Joseph Zeitoun Official Website. Erişim: 18 Mart 2024.
<https://web.archive.org/web/20211017190748/https://josephzeitoun.com/2021/05/al-shair-adunis-ali-ahmed-said-esber/>.